
BROTT OCH PUBLICITET

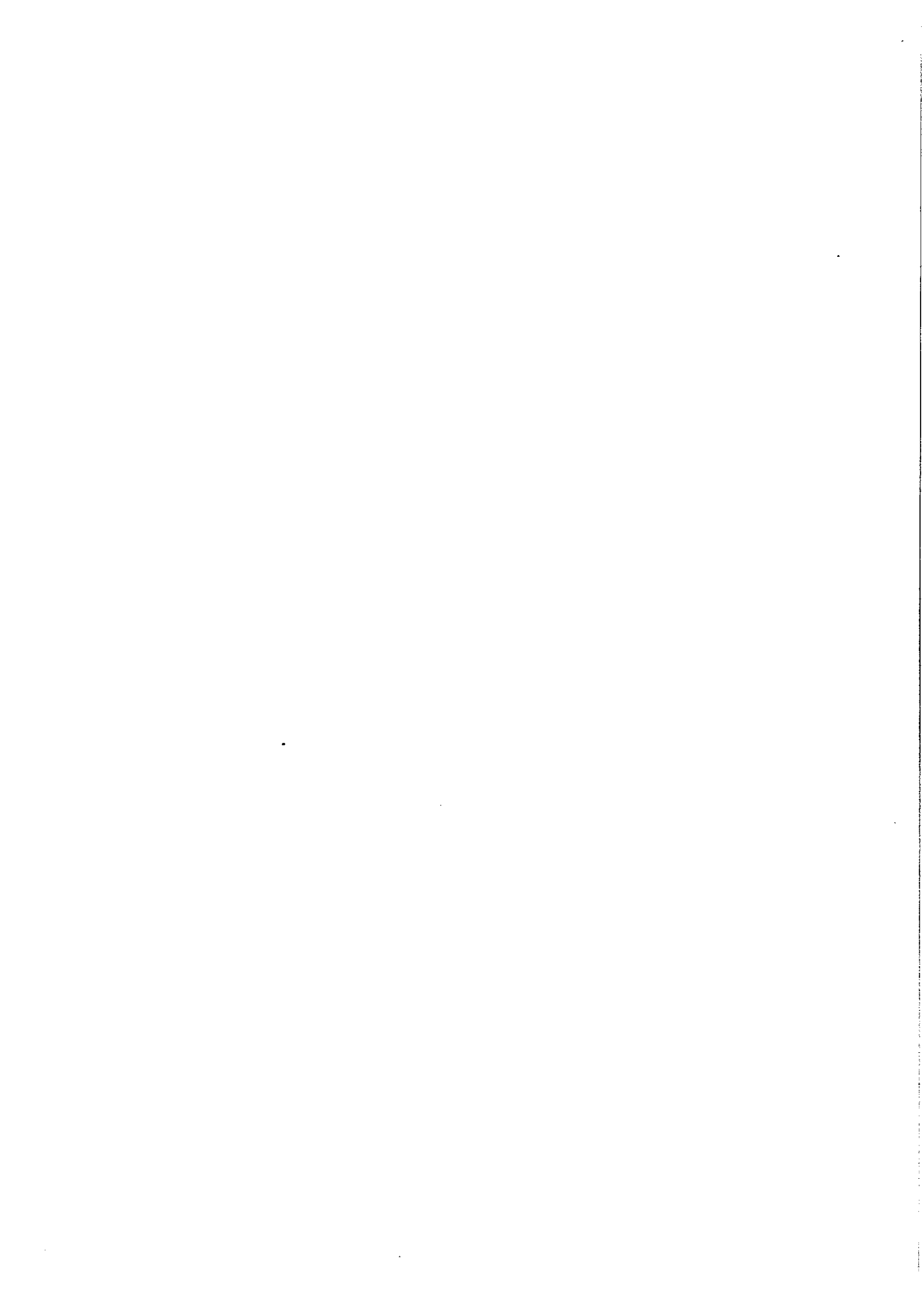
Kriminaljournalistik
och pressetik under
1900-talet

Britt Börjesson

ARBETSRAPPORT NR 37

1988

ISSN 0283-6696

FÖRORD

Forskning om massmediernas innehåll handlade under 1960- och 1970-talen i stor utsträckning om försök att precisera 'regler' eller 'faktorer' för vad som styr nyhetsutbudet. Under 1980-talet har frågorna alltmera kommit att gälla dels villkoren för produktionen av massmedieinnehåll, dels hur det som produceras förhåller sig till andra slag av 'verkligheter'. Den masskommunikationsforskning som ägnat sig åt den senare typen av frågor har ibland kallats journalistikforskning.

Journalistikforskning brukar också vara beteckningen för den del av masskommunikationsforskningen som sysslar med frågor med särskild relevans för debatten om 'den goda journalistiken'. Den avser studier som kan initiera diskussioner om journalistikens kvalitet. Under det senaste året har frågor om journalistisk etik stått i centrum.

Det är mot denna bakgrund man skall betrakta forskningsprojektet Publicistisk Sed vid Avdelningen för Masskommunikation, Göteborgs universitet. Projektet avser att belysa villkoren för svensk journalistik med utgångspunkt från det utomrättsliga regelsystem som de s k pressetiska reglerna. I princip avser projektets studier tre problemområden:

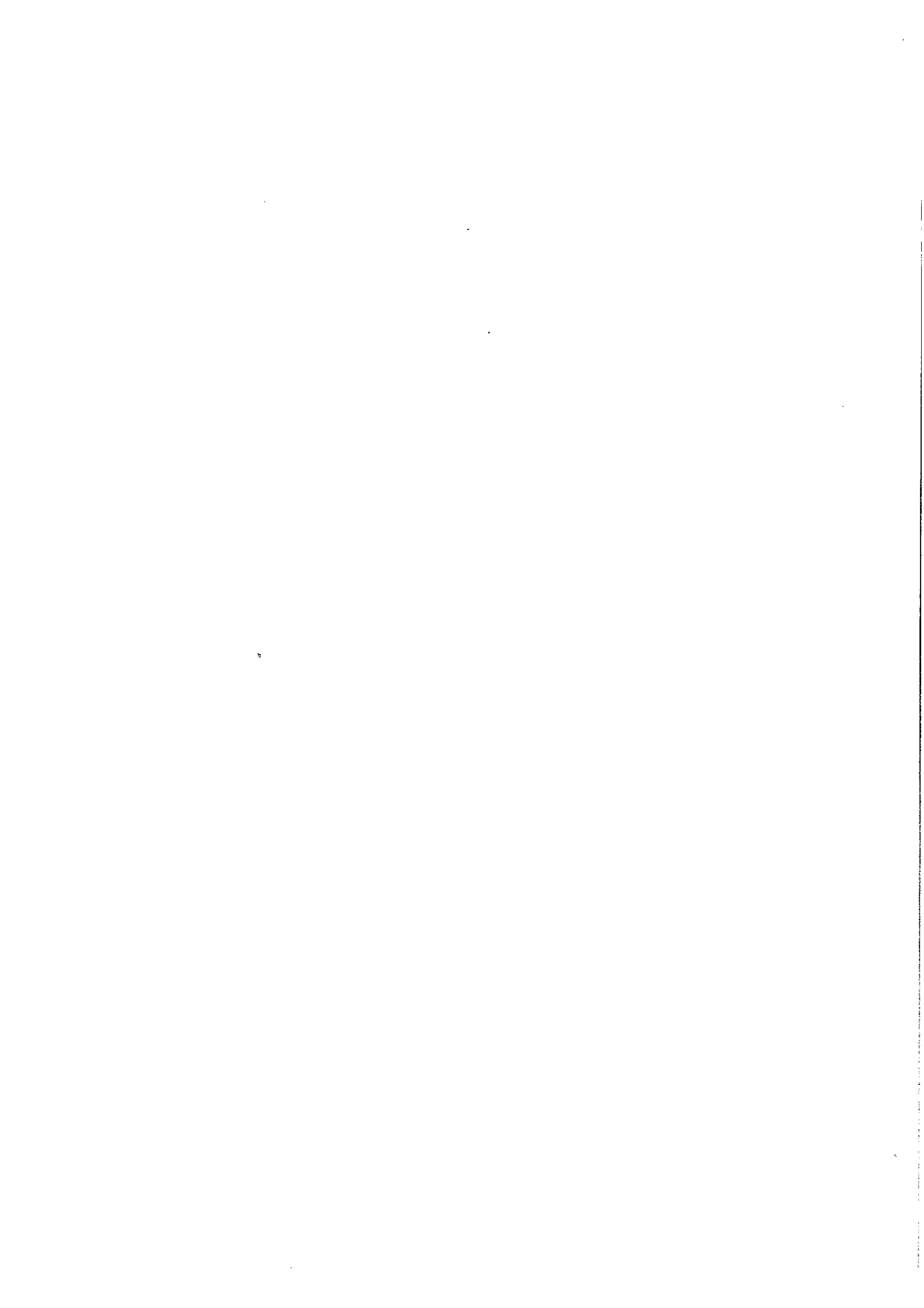
- den teoretiska grundvalen för regelsystemet, t ex hur det förhåller sig till andra regelsystem som exempelvis tryckfrihetsförordningen.
- den praktiska tillämpningen av de pressetiska reglerna genom bl a Pressens opinionsnämnd, Allmänhetens pressombudsman och Journalistförbundets yrkesetiska nämnd.
- förankringen av regelsystemet hos de tre 'parter' reglerna berör: källorna, journalisterna och allmänheten.

För att belysa dessa frågor genomför forskningsprojektet studier av både regeltexter, beslut inom relevanta nämnder och enkäter med berörda grupper. Till detta kommer studier av massmediernas faktiska innehåll. De senare avser att ge svar på frågor om hur regelsystemet tillämpas i journalistisk praxis.

Föreliggande rapport är den första i en planerad serie om den publicistiska seden som denna framträder i nyhetsinnehållet inom olika ämnesområden. Temat kriminaljournalistik är valt mot bakgrund av att de pressetiska reglerna ursprungligen tillkom just för att värna om enskilda personer i brottsrapportering.

Rapporten syftar till att dels belysa hur kriminaljournalistiken utvecklats över tid, dels att mot bakgrund av förekommande pressetiska regler studera hur enskilda personer faktiskt behandlats i nyheterna.

Rapporten har ursprungligen lagts fram som en proseminarieupp-

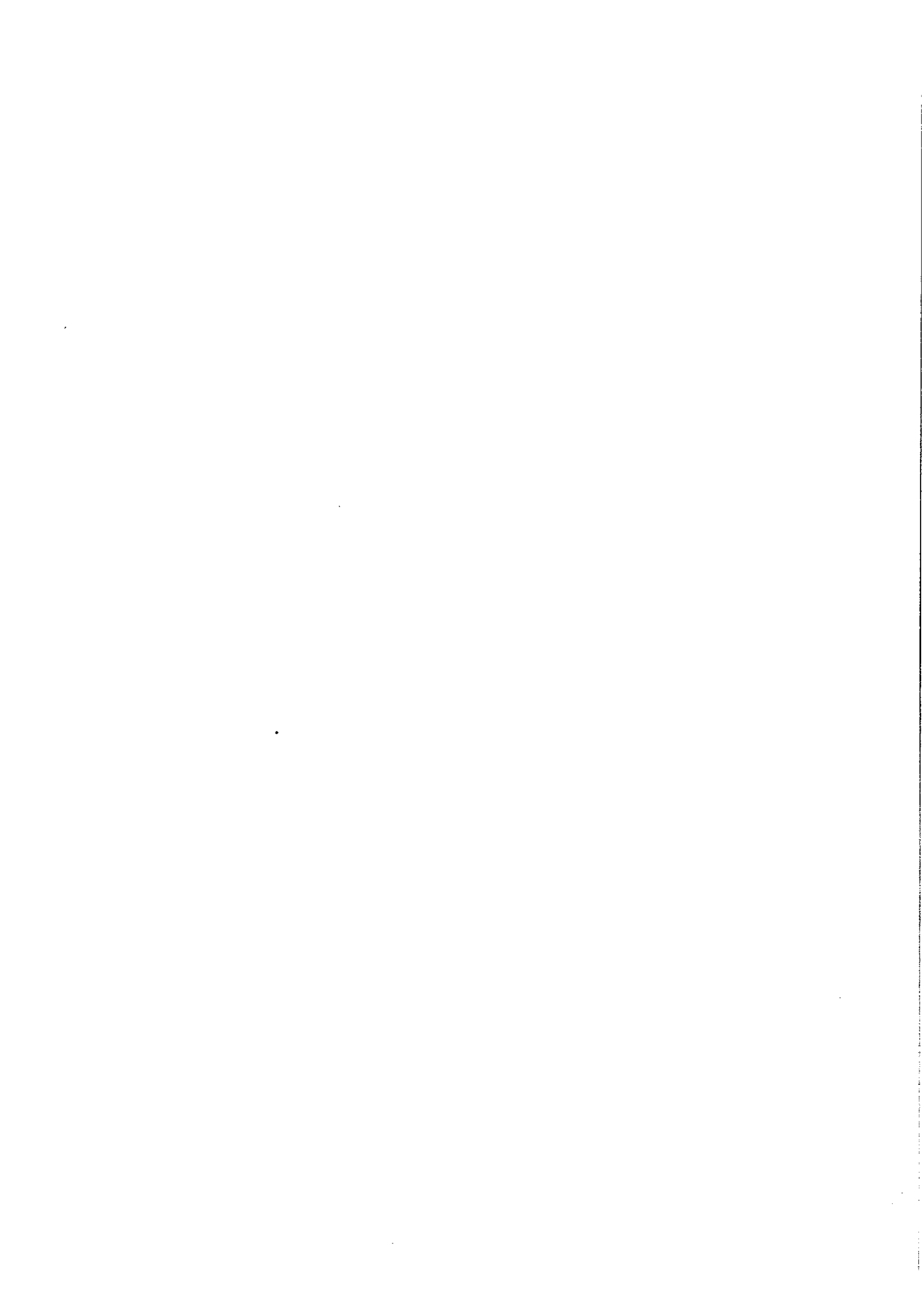

sats på fördjupningskursen i Informationsteknik våren 1988. Efter viss redigering, bl a viss omdisponering och kortning, publiceras den nu som en arbetsrapport från projektet Publicistisk Sed.

Forskningsprojektet Publicistisk Sed påbörjade sina studier hösten 1987. En utförlig presentation av projektet finns i arbetsrapport nr 30 från Avdelningen för masskommunikation. Projektet finansieras av Humanistiskt- samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR). Projektledare är undertecknad. För bedömningar och slutsatser i föreliggande rapport är dock författaren ensam ansvarig.

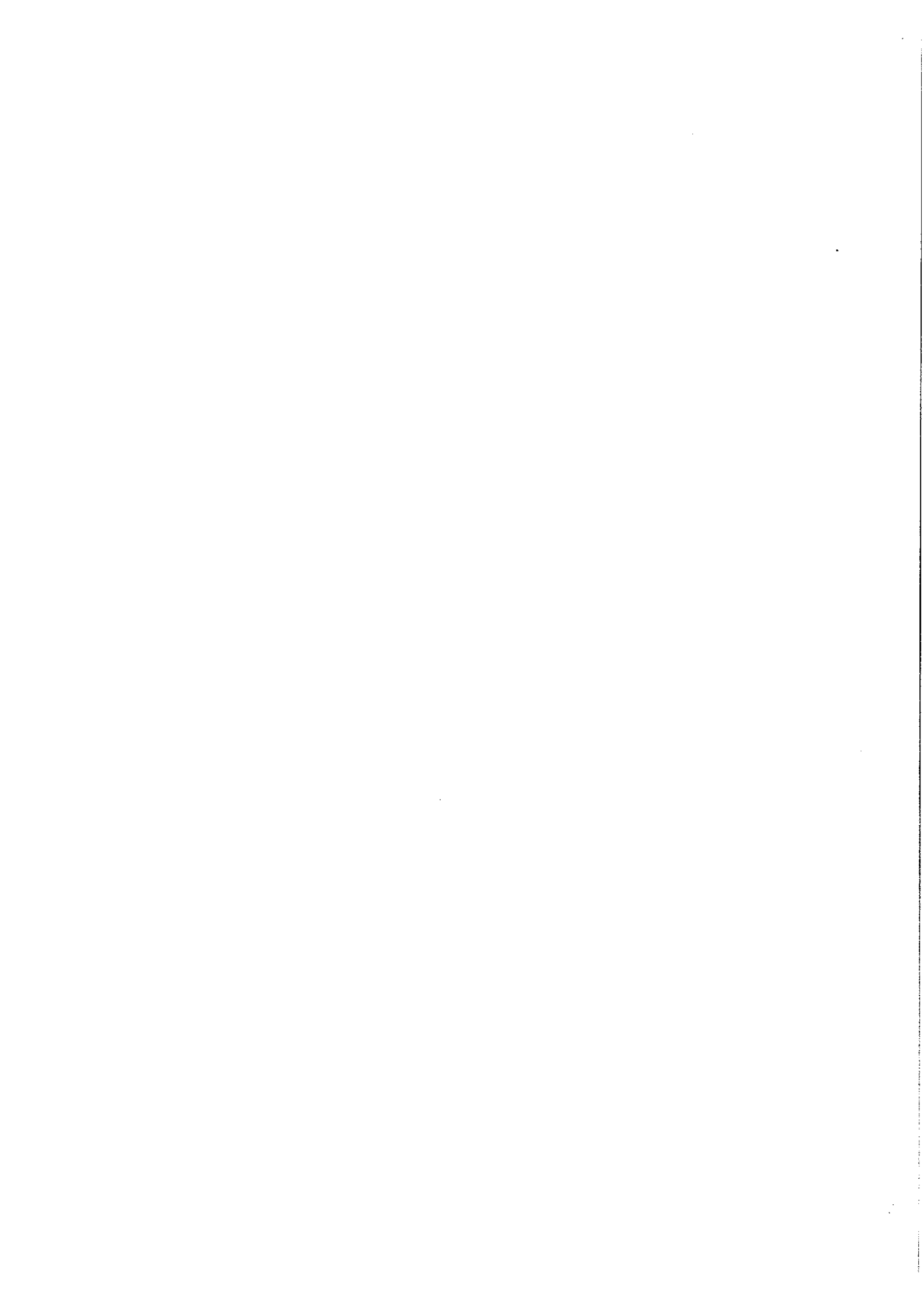
Göteborg i maj 1988

Lennart Weibull

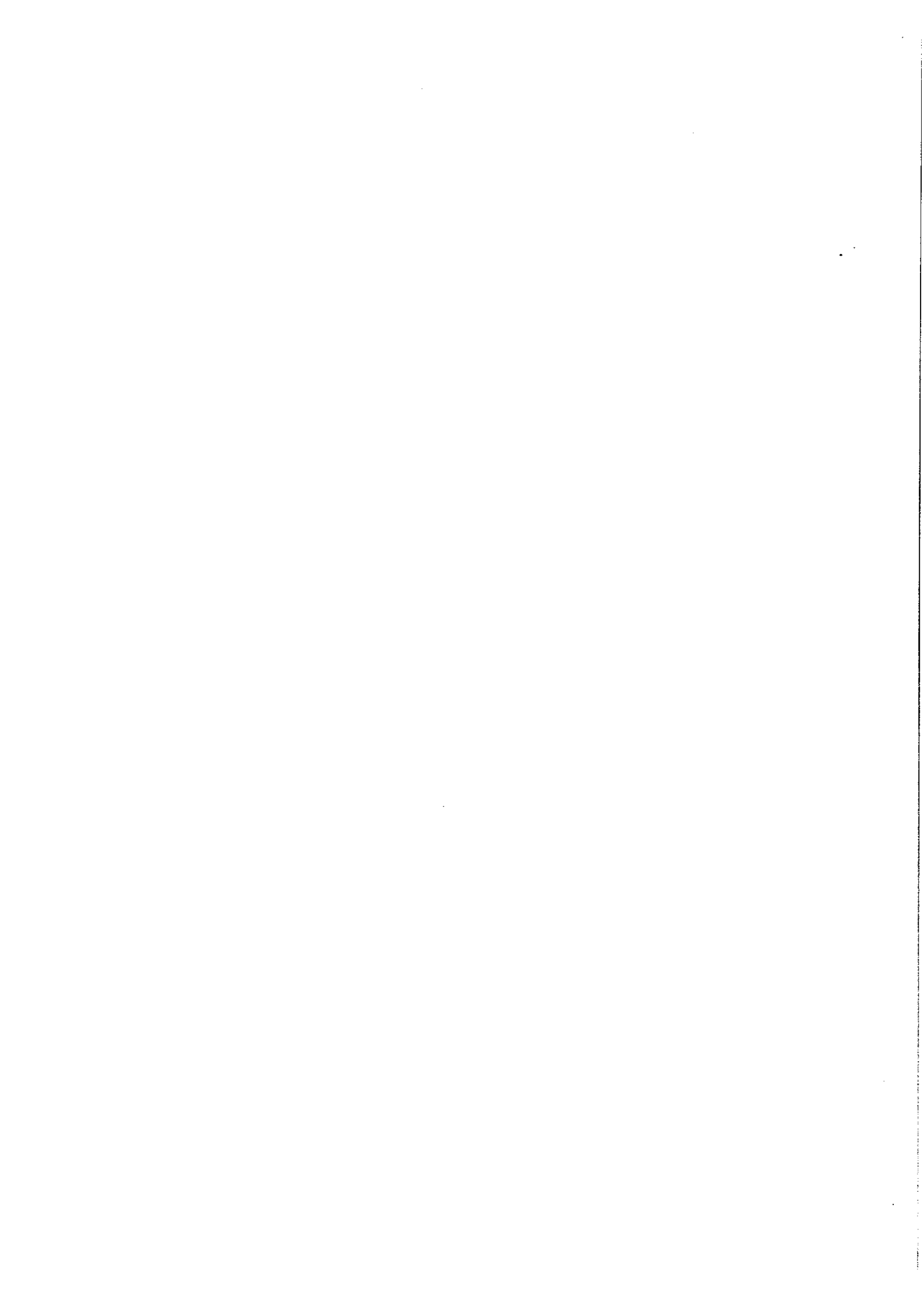

INNEHÅLL

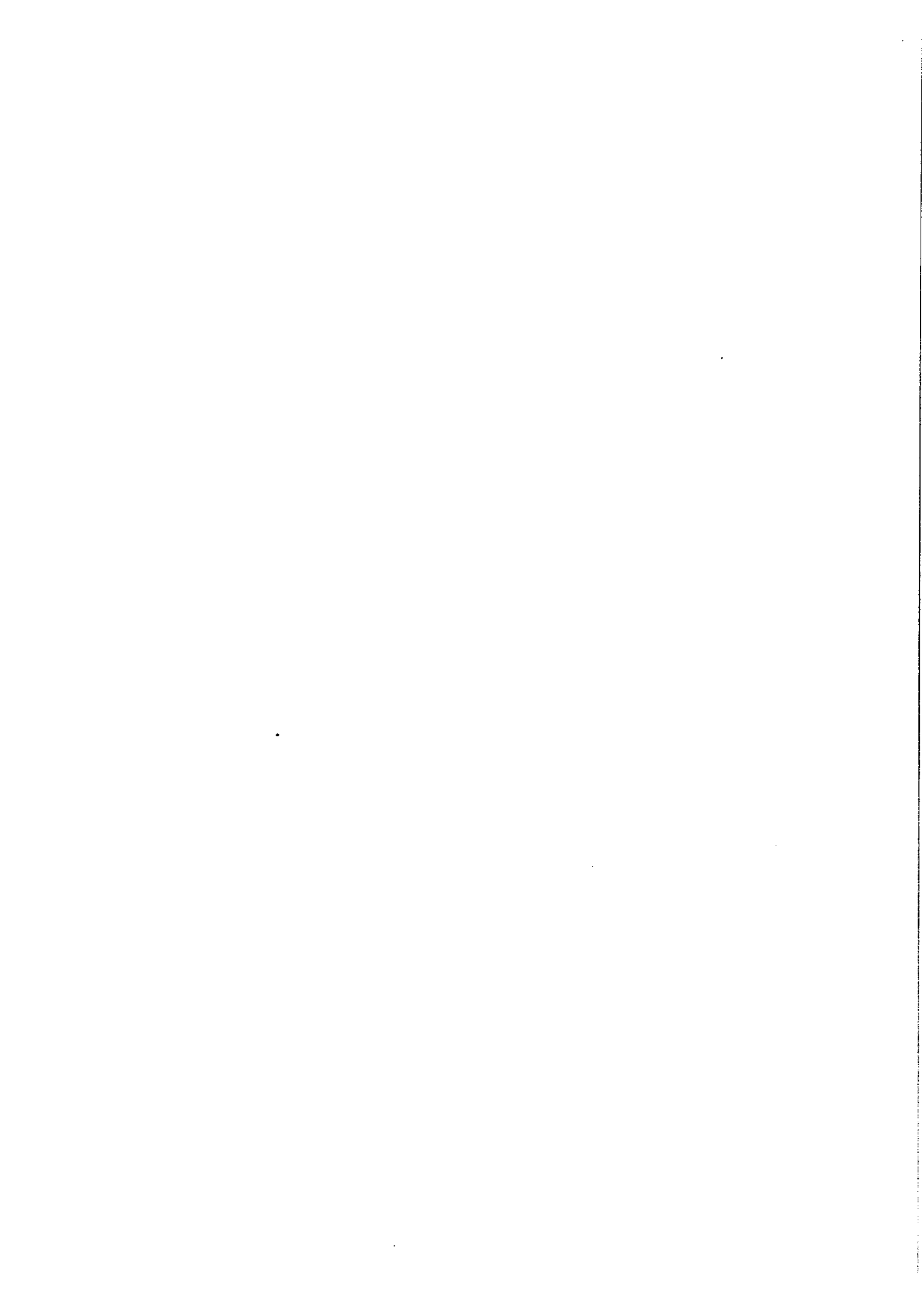
<u>2</u>	<u>INLEDNING</u>	1
<u>3</u>	<u>SAMHÄLLET HAR FÖRÄNDRATS</u>	3
	<u>3:1 Sverige är inte sig likt</u>	3
	<u>3:2 Brottslighet och lagar har förändrats</u>	5
	3:2:1 Domar och straff har förändrats.....	5
	3:2:2 Brottsligheten har ökat.....	7
	<u>3:3 Tidningarna har förändrats</u>	9
	<u>3:4 Etiska och andra regler för pressen</u>	10
	3:4:1 Tryckfrihetsförordningen.....	11
	3:4:2 Organisationerna och deras etiska regler.....	12
	3:4:3 Publicitetsreglerna.....	13
<u>4</u>	<u>NYHETSVÄRDERINGSFORSKNING</u>	17
	<u>4:1 Vad är det som styr nyhetsurvalet?</u>	17
	4:1:1 Gatekeeperforskning.....	17
	<u>4:2 Vilka egenskaper gör en händelse till nyhet?..</u>	18
	4:2:1 Nyhetsvärderingsteorier.....	18
	4:2:2 Nyhetsvärderingsundersökningar.....	20
<u>5</u>	<u>PROBLEMSTÄLLNING</u>	22
	<u>5:1 Forskning om brott som nyheter</u>	22
	<u>5:2 Brottslighet och nyhetsvärdering</u>	23
	<u>5:3 Brottslighet och etiska regler</u>	24
	<u>5:4 Brottssrapporterings förändring</u>	25
	<u>5:5 Frågeställningar</u>	26
<u>6</u>	<u>MATERIAL OCH METOD</u>	28
	<u>6:1 Innehållsanalys</u>	28
	6:1:1 Vad är brottssrapportering?.....	28
	6:1:2 Urval av tidningar.....	29
	6:1:3 Presentation av tidningar.....	29
	6:1:4 Tidsperioder.....	30
	6:1:5 Kodning och kodschema.....	31
	6:1:6 Reliabilitet och validitet.....	32
	<u>6:2 Analys av mordfall</u>	33
	6:2:1 Urval av brott.....	33
	6:2:2 Presentation av mordfall.....	34
	6:2:3 Analys av mordfall.....	35
	<u>6:3 Alternativa metoder</u>	36

<u>7</u>	<u>BROTTSRAPPORTERING: NÄR, VAR OCH VAD?</u>	37
	<u>7:1</u> <u>Volym</u>	37
	7:1:1 Variation mellan veckorna.....	38
	7:1:2 Variation mellan dagar.....	39
	<u>7:2</u> <u>Presentation</u>	39
	7:2:1 Brott på första sidan.....	39
	7:2:2 Notiser och artiklar.....	40
	<u>7:3</u> <u>Artikeltyp</u>	41
	<u>7:4</u> <u>Brottsplats</u>	42
	7:4:1 Fördelning på brottsplatser.....	42
	7:4:2 Brottsplats och presentation.....	43
	7:4:3 Brottsplats och artikeltyp.....	44
	<u>7:5</u> <u>Typ av brott</u>	45
	7:5:1 Vilka brott rapporteras?.....	45
	7:5:2 Brottstyp och placering.....	46
	7:5:3 Brottstyp och artikelstorlek.....	47
	7:5:4 Brott och artikeltyp.....	48
	7:5:5 Brottstyp, brottsplats och presentation	50
	<u>7:6</u> <u>Sammanfattning</u>	51
<u>8</u>	<u>VEM ÄR BROTTSLINGEN?</u>	53
	<u>8:1</u> <u>Gärningsman</u>	53
	<u>8:2</u> <u>"...var försiktig med namn"</u>	56
	8:2:1 Vems namn publiceras?.....	57
	8:2:2 Namngivning och brottstyp.....	58
	8:2:3 Namngivning och brottsplats.....	59
	<u>8:3</u> <u>"...antyd icke identitet..."</u>	60
	8:3:1 Kön.....	61
	8:3:2 Ålder.....	61
	8:3:3 Adress.....	62
	8:3:4 Etnisk tillhörighet.....	63
	8:3:5 Social omgivning.....	64
	<u>8:4</u> <u>"Föregrip ej domstols beslut..."</u>	64
	<u>8:5</u> <u>"Framdrag icke gamla förseelser..."</u>	65
	<u>8:6</u> <u>Sammanfattning</u>	66
<u>9</u>	<u>MISSTÄNKT FÖR MORD</u>	67
	<u>9:1</u> <u>Mordet på Elin</u>	67
	<u>9:2</u> <u>Mordet på Signe</u>	70
	<u>9:3</u> <u>Mordet på Selma</u>	73
	<u>9:4</u> <u>Mordet på Maria</u>	78

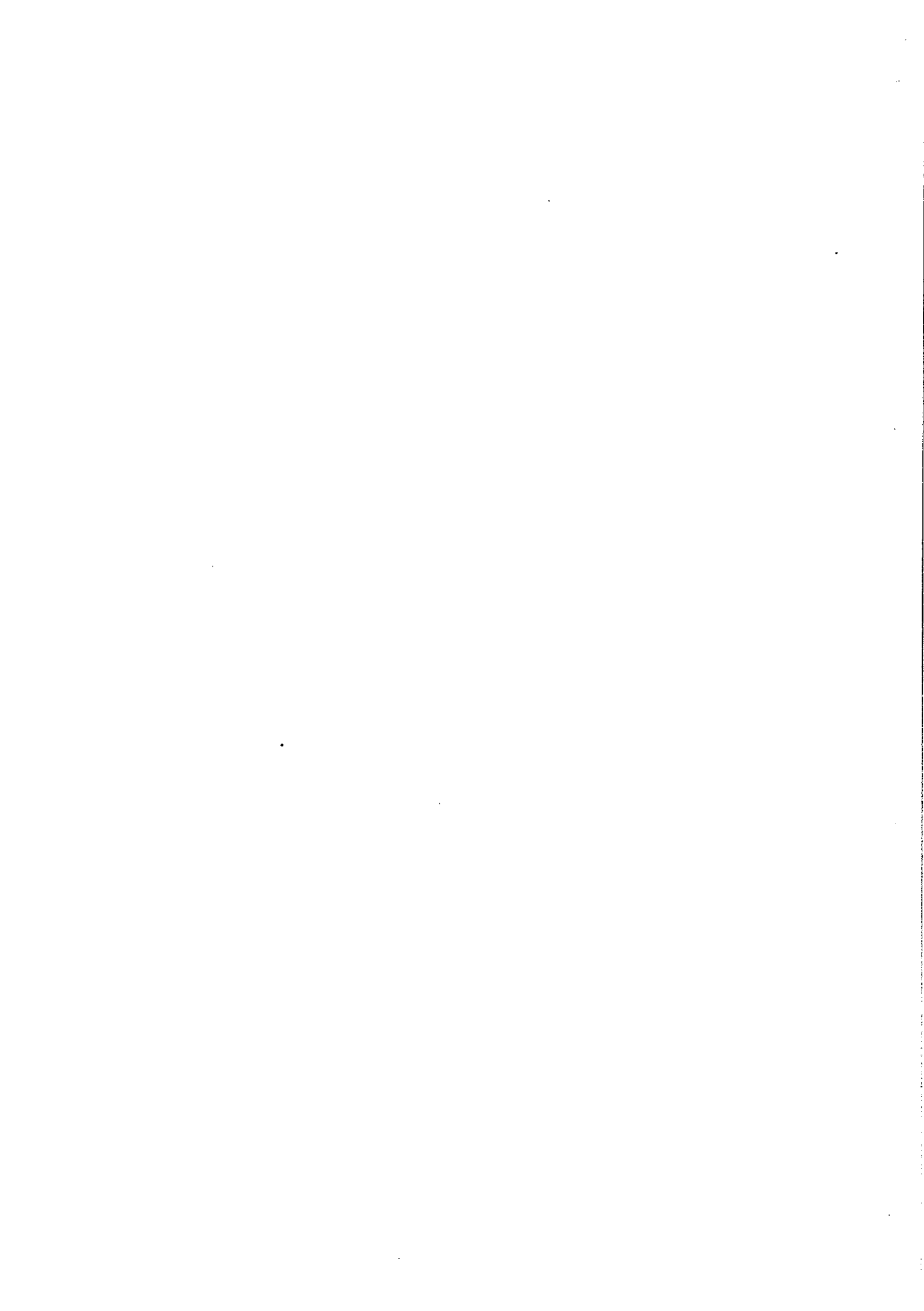

<u>9:5 Analys</u>	82
9:5:1 Omfattning.....	83
9:5:2 Första artikeln.....	83
9:5:3 Placering.....	85
9:5:4 Bilder.....	85
9:5:5 Beskrivning av anhållna.....	86
9:5:6 Summering.....	87
<u>10 RESULTATSAMMANFATTNING</u>	88
<u>11 BROTTSRAPPORTERING, SAMHÄLLSUTVECKLING</u>	
<u>OCH NYHETSVÄRDERING</u>	91
<u>11:1 Diskussion</u>	91
<u>11:2 Utrymmet för etiska regler</u>	92
<u>11:3 Vilken betydelse har de etiska reglerna?</u>	94
<u>11:4 Avslutning</u>	95
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	
TABELLBILAGA	
BILAGOR	

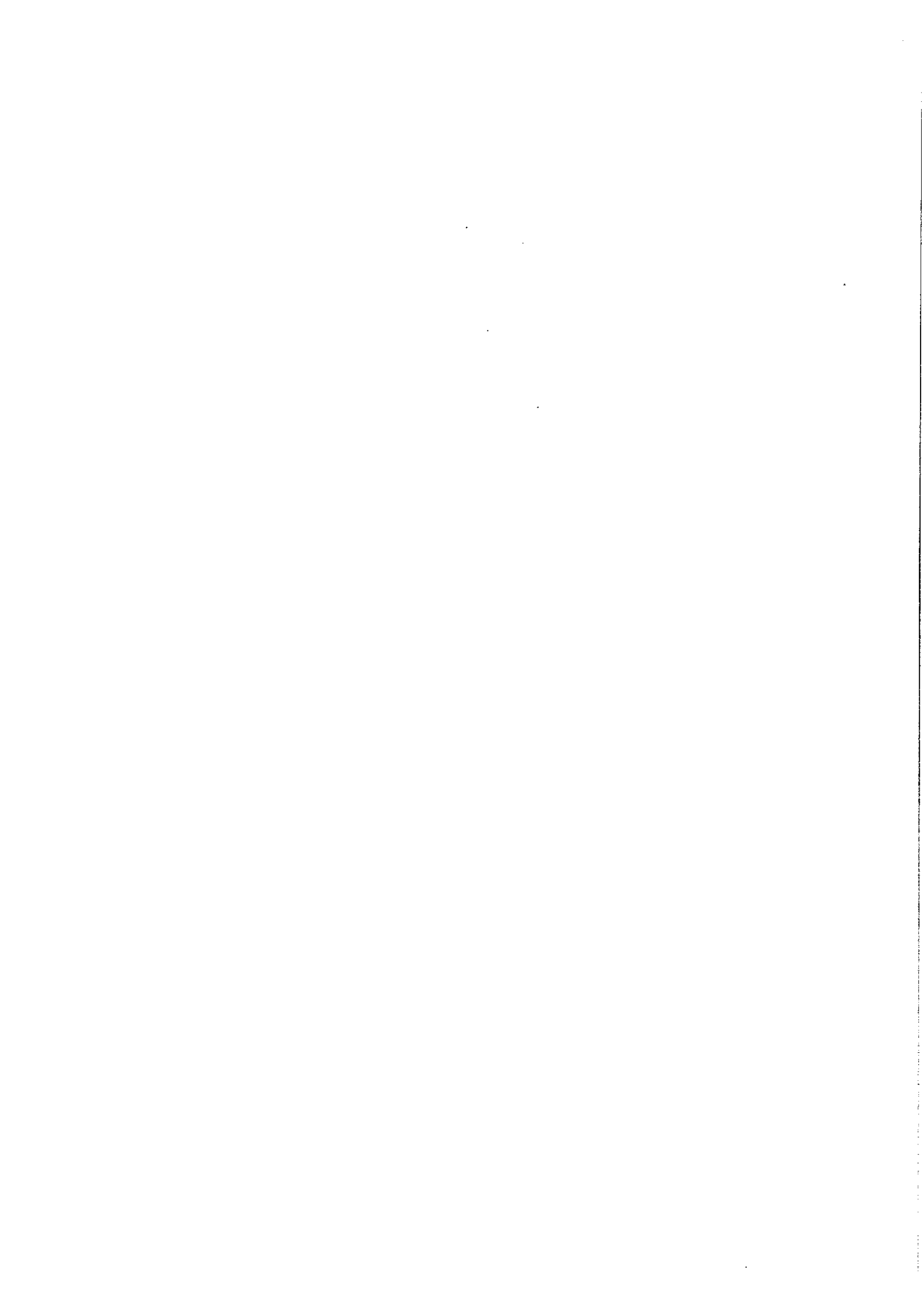

FIGUR- OCH TABELLFÖRTECKNING

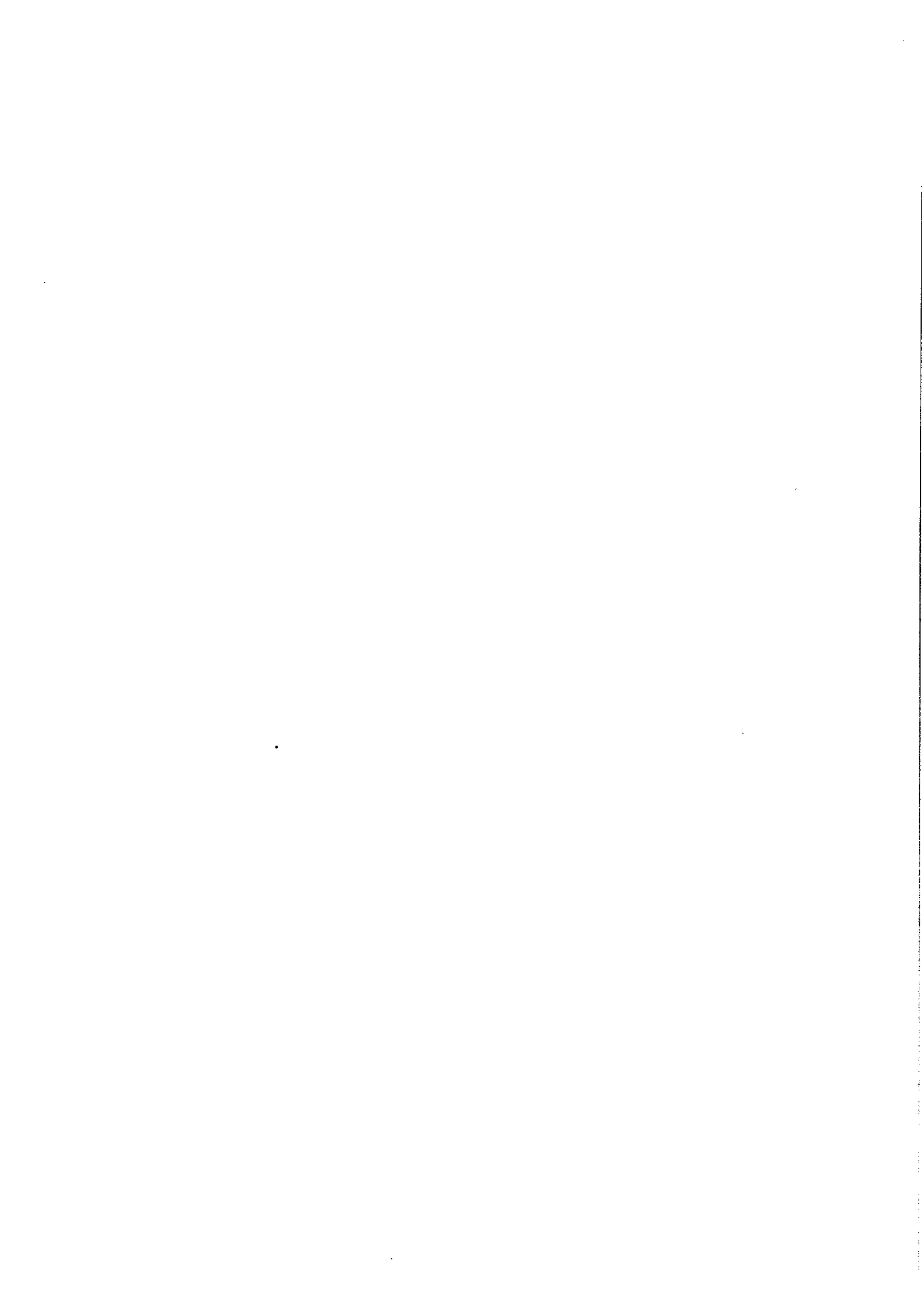
Figur 1:Utgångspunkt för studien.....	1
Fig 2: Brottspåföljder för stöld resp misshandel 1880 och 1980 (Källa:Hofer 1985).....	6
Figur 3: Samtliga lagföringar för brott 1831-1984. 5-års medeltal (motsv). Per 1000 inv 15-69 år. (Hofer 1985: Diagram 5:1)...	7
Figur 4: Samtliga lagföringar för brott, 1831-1984. Exkl fylleri och trafikbrott. Lagföringar för grövre brott 1857-1983. 5-års medeltal (motsv). Per 1000 inv 15-69 år. (Hofer 1985 Diagram 5:2).....	8
Figur 5: Regler och organisationer för pressen. (Börjesson-Wåhlander 1987).....	11
Fig 6: Nyhetsvärderingens och de etiska reglernas inverkan på brottsrapporteringen.....	25
Tabell 1 Brottsrapporteringens volymandel (%) av tidningarnas redak- tionella innehåll* samt antal artiklar, årsvis.....	37
Tabell 2 Brottsrapporteringens veckovariationer efter år (%).....	39
Tabell 3 Brottsrapporteringens placering i tidningen olika år (%)....	40
Tabell 4 Fördelningen mellan artikelstorlekar, årsvis (%).....	41
Tabell 5 Brottsrapporteringens fördelning på artikeltyper årsvis (%).	41
Tabell 6 Artiklarnas fördelning på brottsplatser,årsvis (%).....	42
Tabell 7 Brottsplats och placering i tidningen (%).....	43
Tabell 8 Brottsplats och artikelstorlek (%).....	43
Tabell 9 Artikelkategorier och brottsplats (%).....	44
Tabell 10 Typ av brott i artiklarna, årsvis (%).....	45
Tabell 11 Brottstyp och placering (%).....	46

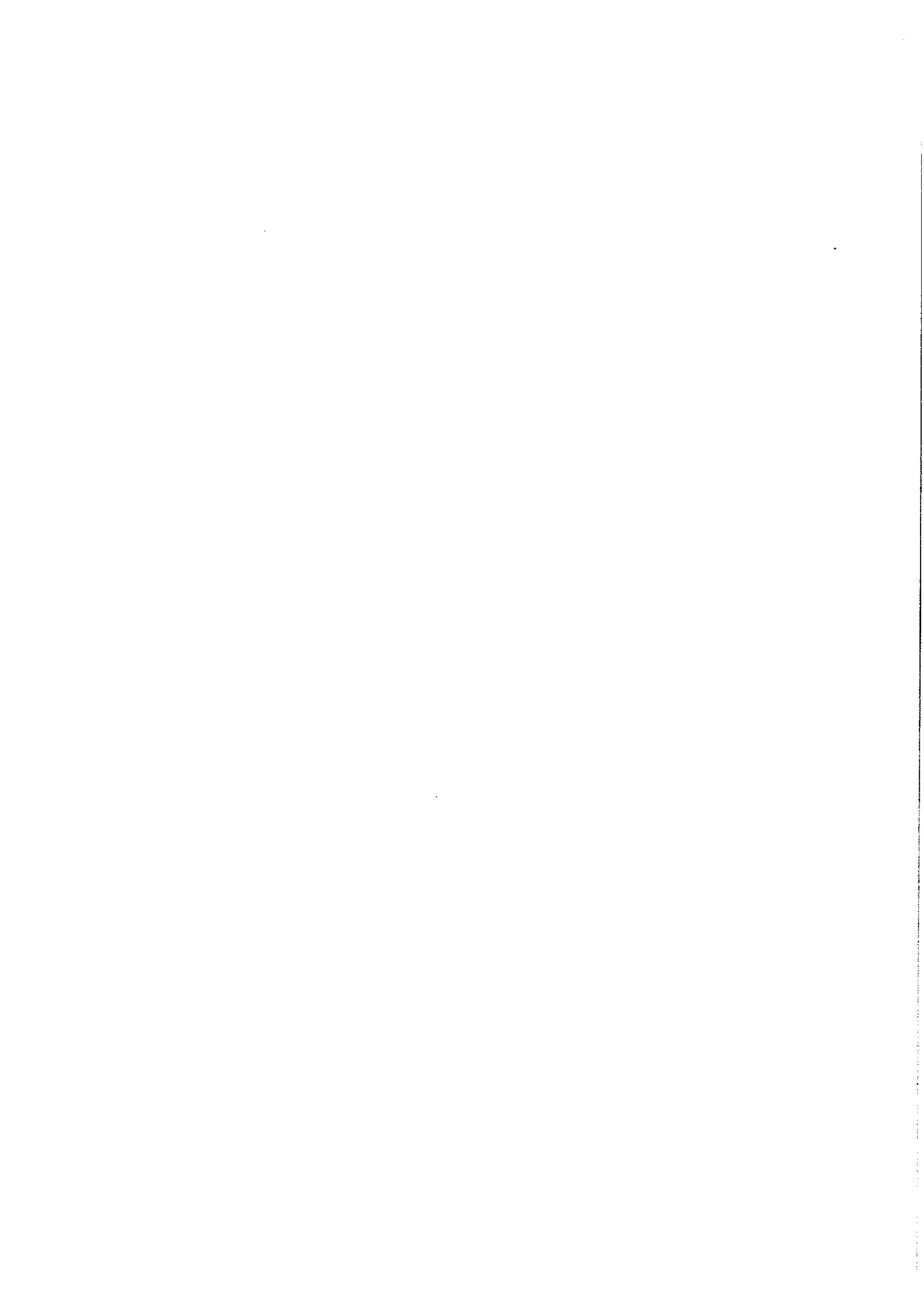
Tabell 12	
Placering i tidningarna av artiklar om mord och dråp respektive stöld och häleri (%).....	46
Tabell 13	
Brottstyp och artikelstorlek (%).....	47
Tabell 14	
Artikelstorlek för artiklar om mord och dråp respektive stöld och häleri (%).....	48
Tabell 15	
Brottskategori och artikeltyp* (%).....	49
Tabell 16	
Placering i tidningen efter brottstyp och brottsplats (%)...	50
Tabell 17	
Placering i tidningen för artiklar om mord och dråp resp stöld och häleri efter brottsplats (%).....	51
Tabell 18	
I artikeln uppgiven gärningsman fördelat på år (%).....	54
Tabell 19	
Artiklar om svenska brott, där gärningsman nämnts, fördelade på dömda och icke dömda olika år (%).....	55
Tabell 20	
Uppgift om gärningsmannens socialgrupp i artiklar om svenska brott med gärningsman olika år (%).....	55
Tabell 21	
Publicering av namn på brottslingar för olika år (%).....	57
Tabell 22	
Fördelning på socialgrupper av namngivna i artiklar om svenska brott där gärningsman nämns (%) utom brott av organisationer.....	57
Tabell 23	
Namngivna (ja) och icke namngivna (nej) fördelade på brottstyper och år (%), i artiklar om svenska brott med angiven gärningsman.....	58
Tabell 24	
Namngivning av gärningsmän för mord och dråp resp stöld och häleri över tid (%).....	59
Tabell 25	
Namnpublicering och brottsplats (%), svenska brott med gärningsman utom brott begångna av företag/myndigheter etc..	60
Tabell 26	
Angivelse av kön i artiklar om svenska brott där gärningsman nämns(%).....	61

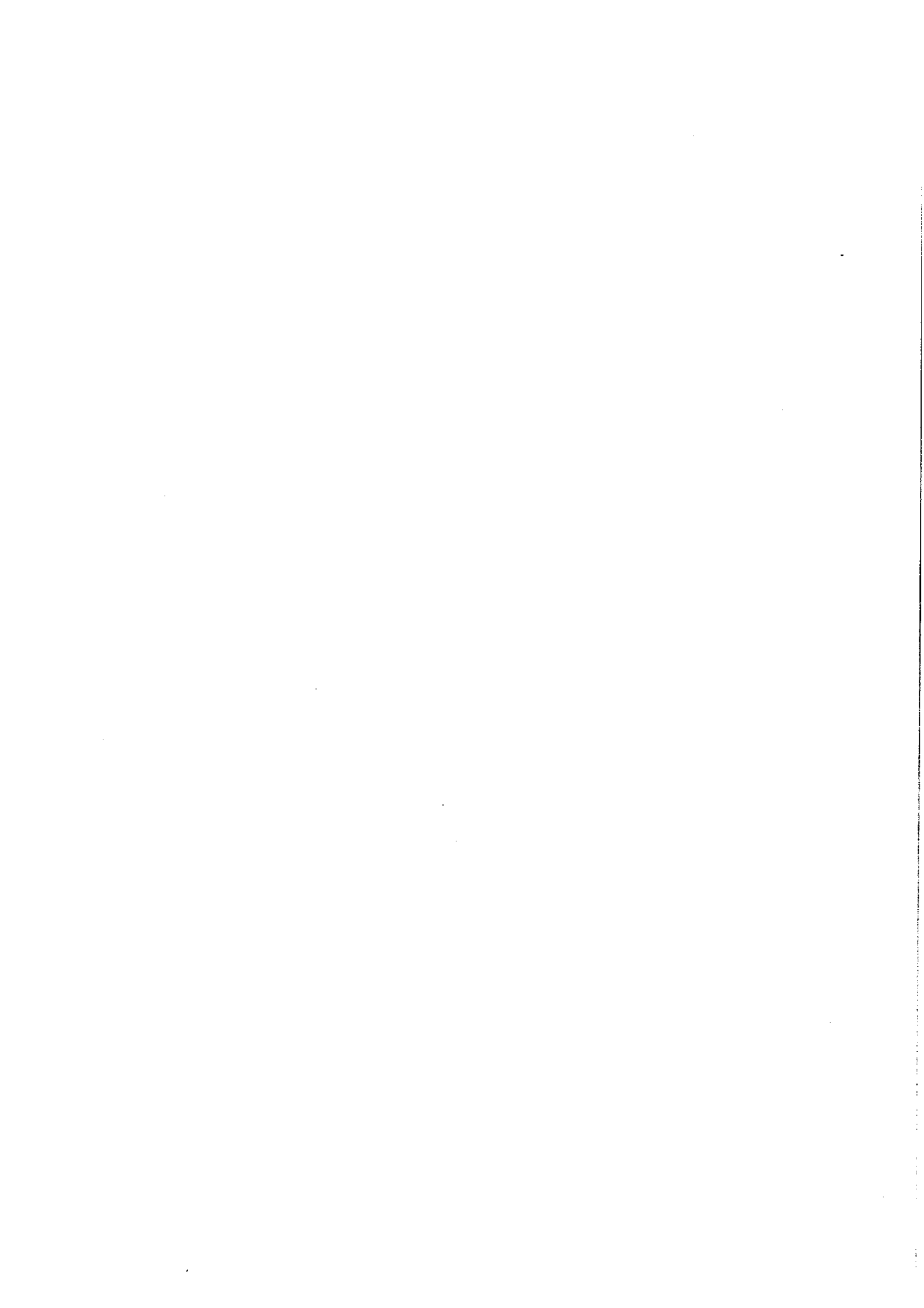
Tabell 27	
Åldersangivelse i artiklar om svenska brott, där gärningsman nämns (%), utom artiklar där gärningsman namnges.....	62
Tabell 28	
Adressangivelse olika år i artiklar om svenska brott med nämnd gärningsman (%)	62
Tabell 29	
Uppgift om etnisk tillhörighet olika år i artiklar om svenska brott med nämnd gärningsman (%)	63
Tabell 30	
Uppgift om personliga egenskaper och moral hos brottslingar, årsvis, i artiklar om svenska brott med nämnd gärningsman (%)	64
Tabell 31	
Namnangivelse av icke dömda brottslingar, årsvis, (%)	65
Tabell 32	
Namnangivna, icke dömda brottslingar, fördelade på socialgrupper och år (%)	65
Tabell 33	
Publicering av tidigare brott i artiklar om svenska brott med nämnd gärningsman, fördelade på år (%)	66
Tabell B1	
Brottsrapporteringens veckodagsvariationer efter år (%)*	b1
Tabell B2	
Brottsplats och placering (%) 1920*	b1
Tabell B3	
Brottsplats och placering (%) 1935*	b1
Tabell B4	
Brottsplats och placering (%) 1950	b2
Tabell B5	
Brottsplats och placering (%) 1965	b2
Tabell B6	
Brottsplats och placering (%) 1980	b2
Tabell B7	
Brottsplats och artikelstorlek 1920 (%)	b2
Tabell B8	
Brottsplats och artikelstorlek 1935(%)	b3
Tabell B9	
Brottsplats och artikelstorlek 1950 (%)	b3
Tabell B10	
Brottsplats och artikelstorlek 1965 (%)	b3

Tabell B11	
Brottsplats och artikelstorlek 1980 (%).....	b3
Tabell B12	
Artikelkategorier och brottsplats (%) 1920.....	b4
Tabell B13	
Artikelkategorier och brottsplats (%) 1935.....	b4
Tabell B14	
Artikelkategorier och brottsplats (%) 1950.....	b5
Tabell B15	
Artikelkategorier och brottsplats (%) 1965.....	b5
Tabell B16	
Artikelkategorier och brottsplats (%) 1980.....	b6
Tabell B17	
Brottskategori och placering (%).....	b6
Tabell B18	
Brottstypernas placering i tidningarna 1920 (%).....	b7
Tabell B19	
Brottstypernas placering i tidningarna 1935 (%).....	b7
Tabell B20	
Brottstypernas placering i tidningarna 1950 (%).....	b8
Tabell B21	
Brottstypernas placering i tidningarna 1965 (%).....	b8
Tabell B22	
Brottstypernas placering i tidningarna 1980 (%).....	b9
Tabell B24	
Brottstyp och artikelstorlek (%) 1920.....	b9
Tabell B25	
Brottstyp och artikelstorlek (%) 1935.....	b10
Tabell B26	
Brottstyp och artikelstorlek (%) 1950.....	b10
Tabell B27	
Brottstyp och artikelstorlek (%) 1965.....	b11
Tabell B28	
Brottstyp och artikelstorlek (%) 1980.....	b11
Tabell B29	
Brottskategori och placering, lokala brott (%).....	b12
Tabell B30	
Brottskategori och placering, inrikes brott (%).....	b13

Tabell B31	
Namngivning och socialgrupp, artiklar om svenska brott med angiven gärningsman (%) 1920.....	b13
Tabell B32	
Namngivning och socialgrupp, artiklar om svenska brott med angiven gärningsman (%) 1935.....	b14
Tabell B33	
Namngivning och socialgrupp, artiklar om svenska brott med angiven gärningsman (%) 1950.....	b14
Tabell B34	
Namngivning och socialgrupp, artiklar om svenska brott med angiven gärningsman (%) 1965.....	b14
Tabell B35	
Namngivning och socialgrupp, artiklar om svenska brott med angiven gärningsman (%) 1980.....	b15
Tabell B36	
Namngivna fördelade på brottskategorier och år.(%).....	b15
Tabell B37	
Angivelse av ålder och namn i kombination i artiklar om svenska brott med angiven gärningsman utom artiklar med namngivna brottslingar (%) 1920.....	b16
Tabell B38	
Angivelse av ålder och namn i kombination i artiklar om svenska brott med angiven gärningsman utom artiklar med namngivna brottslingar (%) 1935.....	b16
Tabell B39	
Angivelse av ålder och namn i kombination i artiklar om svenska brott med angiven gärningsman utom artiklar med namngivna brottslingar (%) 1950.....	b16
Tabell B40	
Angivelse av ålder och namn i kombination i artiklar om svenska brott med angiven gärningsman utom artiklar med namngivna brottslingar (%) 1965.....	b17
Tabell B41	
Angivelse av ålder och namn i kombination i artiklar om svenska brott med angiven gärningsman utom artiklar med namngivna brottslingar (%) 1980.....	b17

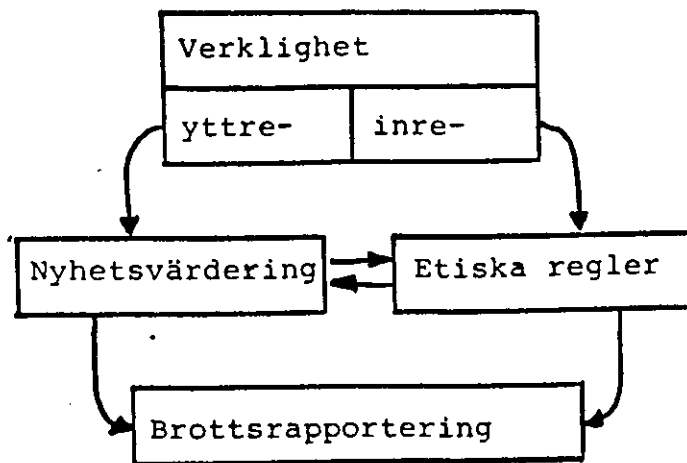

2 INLEDNING

Kriminaljournalistik är ett ämne som diskuterats och debatterats flitigt. Många har åsikter om hur den ser ut, hur den sett ut och hur den borde vara. I många artiklar och debattböcker framförs åsikter som starkt ifrågasätter kriminaljournalistikens berättigande som genre. Andra debattörer är en smula mer neutrala - men den övervägande meningen är ändå att kriminaljournalistik är något mindre önskvärt, något som inte är riktigt fint.

Kriminaljournalistiken har dessutom debatterats under mycket lång tid. En anledning till pressens etiska reglers tillkomst är just att man ville stävja mindre önskvärda företeelser i rapporteringen kring brott och olyckor.

Mitt intresse blev, att undersöka hur kriminaljournalistiken sett ut i svensk press från tiden före 1923, då de första etiska reglerna för pressen kom, och vilka förändringar som eventuellt skett i form, presentation och innehåll genom decennierna fram till nutid.

Figur 1
Utgångspunkt för studien

Figuren ovan visar utgångspunkterna för studien. Kriminaljournalistik är, lika lite som journalistik i allmänhet, någon isolerad företeelse. Den är en del av ett samhälle, som under 1900-talet har förändrats såväl ekonomiskt, tekniskt, socialt, strukturellt och kulturellt - på gott och på ont. Med ett förändrat samhälle kan även publiken ha förändrats. Resonemang kring samhällsförändringar och journalistik finns bl a i Hvitfelt (1985:20) och McQuail (1984:47)

Samhällets yttre dimension, dess struktur, ekonomi, teknik och materiella förutsättningar bildar förutsättningar för

kriminaljournalistiken. Vilka brott som rapporteras, och vilket utrymme som ägnas detta, är naturligtvis beroende av vilka brott som sker och vilka lagar som gäller. Detta har förändrat sig under 1900-talet. Journalistiken i allmänhet, och de tidningar som den verkar i, ser inte likadana ut idag som vid sekelskiftet. Teknisk och ekonomisk utveckling har förändrat förutsättningarna.

Samhället har också en inre, kulturell dimension som bl a kan sägas bestå av föreställningar och värderingar som är gemensamma för medborgarna och samhällsdebattens ståndpunkter. Denna dimension skapar också förutsättningar för kriminaljournalistiken genom att bestämma vad som är önskvärt och inte önskvärt, intressant och inte intressant att skriva. Samhällsdebattens ståndpunkter vad gäller massmedias frihet, ansvar och uppgifter, och vilka intressen som är centrala för olika inblandade grupper påverkar kriminaljournalistikens utveckling och utseende, bl a genom tillkomst av etiska regelsystem. Ett sådant har utvecklats under 1900-talet.

I kapitel 3 presenteras fakta och tankar kring samhällsutvecklingen under 1900-talet.

Allt som sker i det omkringliggande samhället blir inte heller presenterade i media. Vilka mekanismer som ligger till grund för urvalet av nyheter har länge intresserat forskare. Dessa sk nyhetsvärderingsteorier är också en fruktbar utgångspunkt för studier kring kriminaljournalistik. De kan hjälpa oss att förstå denna genres utseende och utveckling. En kortfattad bakgrund om nyhetsvärderingsstudier finns i kapitel 4.

I kapitel 5 presenteras de tankar som ligger till grund för studien, och de frågor som dessa lett fram till. Arbetssätt och metodutgångspunkter för studien presenteras i kapitel 6.

Resultaten av studien presenteras i tre kapitel. Kapitel 7 handlar om kriminaljournalistikens omfattning. I kapitel 8 och 9 presenteras utvecklingen vad gäller brottsrapporteringens inriktning, och hur brottsmisstänkta behandlas, anknutet till punkter i pressens etiska regler.

Resultaten sammanfattas i kapitel 10, och diskuteras slutligen i kapitel 11.

3 SAMHÄLLET HAR FÖRÄNDRATS

Förändringar i det samhälle som journalistiken verkar inom, bör även påverka journalistiken och dess slutprodukt. Det är inte möjligt att redogöra för alla samhällets förändringar i ett arbete av den här typen, även om det egentligen skulle behövas för att till fullo förstå kriminaljournalistiken från olika tider. Nästkommande avsnitt får i stället ses som en bakgrund, som kan ge idéer om förklaringar till hur kriminaljournalistiken sett ut och ser ut.

Kapitlet börjar med en samling fakta kring hur människors liv förändrats, därefter redogörs kort för förändringar i lagar och brottslighet, tidningarnas inre och yttre förändring samt för pressens etiska regler.

3:1 Sverige är inte sig likt

Under 1900-talet har livet i Sverige förändrats mycket. Nedanstående genomgång är bara ett urval av många möjliga, i huvudsak baserat på Eriksson mfl "Välfärd i förändring" (1984), Guteland m fl "Ett folks biografi" (1983) samt Statistisk Årsbok 1920 och 1987.

Vid 1900-talets början hade Sverige drygt fem miljoner innevånare. Två tredjedelar av dessa bodde i glesbygd. Ungefär hälften av den yrkesverksamma befolkningen arbetade i jordbruket och dess binärningar. Åttio år senare bor fyra femtedelar av landets drygt åtta miljoner innevånare i städer. Knappt åtta procent arbetar i jordbruk med binärningar.

Vid sekelskiftet var Sverige ett utvandrarland. Amerika lockade visserligen inte lika många som under 1800-talet, men vi kom in en bra bit på 30-talet innan invandringen blev större än utvandringen. 1910 bodde knappt 22 000 utländska undersåtar i Sverige. 1985 bodde här knappt 0,4 miljoner utländska medborgare (Statistisk Årsbok, 1920 och 1987). Under 50- och 60-talen expanderade industrin. Den arbetskraftsreserv som behövdes fanns inte inom Sverige. 1969 nådde invandringen sin kulmen, 80 000 människor kom hit för att arbeta och leva. Svenskarna fick nya, spännande kulturinslag i folkhemmet. (Guteland m fl 1983:kap 9)

Andra perioder under seklet har präglats av hög arbetslöshet. Under 20-talets första år gick drygt var fjärde LO-medlem utan arbete. Sysselsättningen steg visserligen under högkonjunkturen 1926-1929 till en nivå där "bara" runt 10% gick utan arbete, men under 30-talet ökade arbetslösheten åter. Denna gång blev arbetslösheten långvarigare. Från en arbetslöshet på 25% i början på 30-talet tog det långt in på 40-talet innan siffrorna åter kom under 10%. Även om dessa siffror endast gäller LO-medlemmar, alltså inte den totala arbetsföra befolkningen, så är de höga. Idag accepterar vi knappast en arbetslöshet som överstiger

ett par procent (Guteland m fl 1983:kap 9).

Inkomsterna och levnadsstandarden har höjts. Statistiskt årsbok 1920 uppger att 1914 var medelinkomsten för män 1067 kronor per år. Som jämförelse kan nämnas att en liter mjölk då kostade 15 öre, ett kilo råglimpa 40 öre. 1985 tjänade svenska män i genomsnitt 87 600 kronor (Statistisk Årsbok 1920 och 1987).

Bostadsstandarden har höjts. Vid bostadsräkningen 1933 var den dominerande bostadsstorleken ett rum och kök, oavsett hur stor familjen var. Vid 1968 års bostadsräkning definierades 10% som trångbodda, d v s fler personer än två per rum, vardagsrum och kök oräknat. Badrum, varmvatten, centralvärme, kyl/frys och andra moderna bekvämligheter har blivit allmän-gods. (Eriksson m fl 1984 kap 10)

Utbildningsnivån hos den vuxna befolkningen har höjts. 1930 hade 86% endast folkskola. 1981 var denna andel av befolkningen 40% (Guteland m fl 1983:116).

Allmän och lika rösträtt för både kvinnor och män kom på 20-talet. Den politiska organisationen, både på riksdags- och kommunalnivå har förändrats. Kommunerna har slagits samman till storkommuner.

Två stora krig har rasat i Europa under 1900-talet. Även om Sverige ställt sig utanför båda, påverkade krigen självklart livet för människorna även här.

Mycket har hänt med den materiella värld vi lever i. Mycket kan också ha hänt med människors tänkande. Information från olika delar av världen når oss ständigt via olika medier. Vi har fått mycket ny kunskap att fundera på, och bekymra oss för. Vi har fått andra problem, andra val i livet, andra saker är självklara för oss än de var för människor i början av seklet.

Funderingar och teorier om hur människors tänkesätt, mekanismer för social kontroll o s v förändrats finns bl a hos Lyttkens "Den disciplinerade människan" och i Frykman-Löfgrens båda böcker "Den kultiverade människan" och "Modärna tider". Dessa etnologer och sociologer har studerat hur den psykiska världen förändrats, genom att studera vad tidigare generationer lämnat efter sig i form av memoarer, litteratur och vetenskapliga studier.

Deras teorier om det borgerliga tänkandets spridning är definitivt inte oomstridda. Romulo Enmark framför i "Mamma pappa barn" och "Arbetarfamilj i teori och empiri" helt motstående åsikter. Han menar att familjemönstren, känslorna och de psykiska behoven är något som alltid funnits hos alla, men som kunnat komma fram först då även normalbefolkningens levnadsstandard passerat kampen för överlevnad.

Det är omöjligt att redogöra kortfattat för denna livliga

debatt. Historiematerialister och kulturanalytiker strider inbördes och med företrädare för ytterligare vetenskapssyner. Debatten är livlig och inte lätt för den ytligt intresserade att förstå. Jag tvingas välja att inte redogöra för den alls.

Vi kan anta att förändringar i tänkesättet skett - men vilka dessa förändringar är kan vi i så fall egentligen bara spekulera om. Förändrade tänkesätt borde också ha påverkat allmänheten i egenskap av tidningsläsare/publik. Mycken möda har också lagts ner på att utröna om tidningsläsandet och medierna har förändrat människors tänkesätt (se t ex Lowry-De Fleur 1983)

Vilka förändringar som verkligen ägt rum, i så fall hur mycket och på vilket sätt får vi kanske aldrig veta. Någonstans i grunden ligger trots allt något som är genuint mänskligt, även om det är svårt att säga exakt vad det är. Det har inte förändrats.

3:2 Brottslighet och lagar har förändrats

Lagar är till för att reglera samspelet mellan människor, och mellan olika företeelser i samhället. "Lag. Varje föreskrift från riksdagen som ställs myndigheter och medborgare till efterrättelse" skriver Lilla Focus.

Lagsystemet är inte detsamma idag som vid seklets början. Somliga lagar har försvunnit. En del reglerade verksamheter som inte längre finns. Andra lagar har försvunnit av exempelvis humanitära skäl. Nya lagar har kommit till. Ett samhälle som förändras, där ny teknik och nya verksamheter ständigt växer fram, behöver nya lagar för att reglera dessa verksamheter.

Vilka enskilda lagar som gäller vid olika tidpunkter är egentligen inte intressant för den här studien. Det stora flertalet lagar har varit desamma under 1900-talet. Intressantare är vilka följder lagarna får, hur man bryter mot dem och tolkar dem och vilka konsekvenser de får för brottslingarna. Detta behandlas i de följande avsnitten.

3:2:1 Domar och straff har förändrats

Den som bryter mot lagen på något sätt kan förvänta sig ett annat straff idag än i början på seklet. Följande redogörelse är huvudsakligen baserad på uppgifter ur Hofer, "Brott och straff i Sverige" (1985).

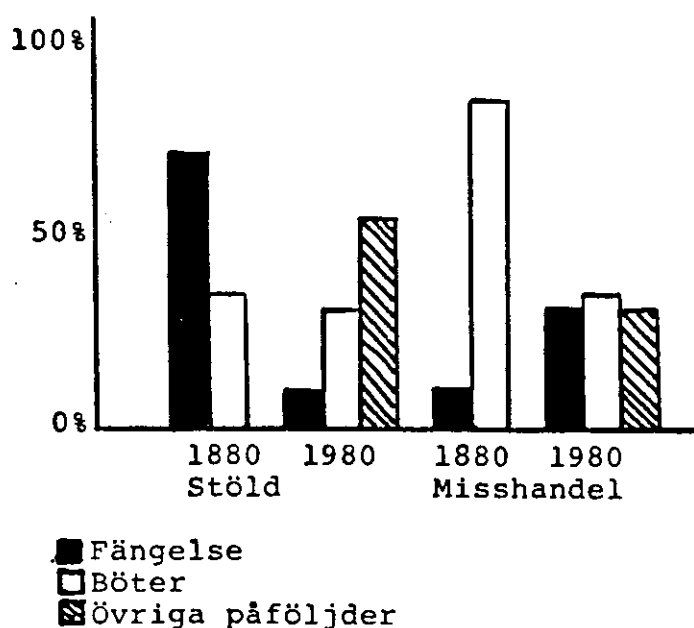
Vissa typer av straff har helt avskaffats. Det gäller t ex dödsstraffet, som avskaffades 1921 beträffande fredstid och så sent som 1973 beträffande krigstid.

Andra typer av brottsföljder har tillkommit. Under mellankrigstiden bröt ett nytt sätt att tänka igenom. Huvudsaken

med straffen skulle inte längre vara att avskräcka allmänheten från brottsligt beteende. I stället skulle man vårda och behandla gärningsmannen så att denne inte gjorde om sitt brott. Påföljderna skulle väljas mer efter gärningsmannens sociala prognos än efter brottets grovhet.

Vi fick ett påföljdssystem där fängelse och böter fick sällskap av ett stort antal olika typer av vård och omhändertagande, i frihet eller på olika anstalter. Under de senaste decennierna har debatten svängt igen, och många talar nu åter för ett enklare, mer straffinriktat system.

Om man ser straffets stränghet som ett mått på hur allvarligt samhället ser på olika typer av brott, finns förändring även här. Stöld och misshandel är två exempel.

Figur 2:
Brottspåföljder för stöld resp misshandel, 1880 och 1980,
(Hofer 1985, tablå 2.1)

Fängelsestraffens andel av de ådömda straffen har minskat kraftigt för stöld, och ökat för misshandel vilket kan tolkas som att en omtolkning skett av vilka brott som är de grävsta. Det förtjänar också att påpekas att betydligt fler våldshandlingar är brottsliga idag än för 100 år sedan. Att slå sin familj, sina elever eller sina anställda sågs då som god och nyttig husaga.

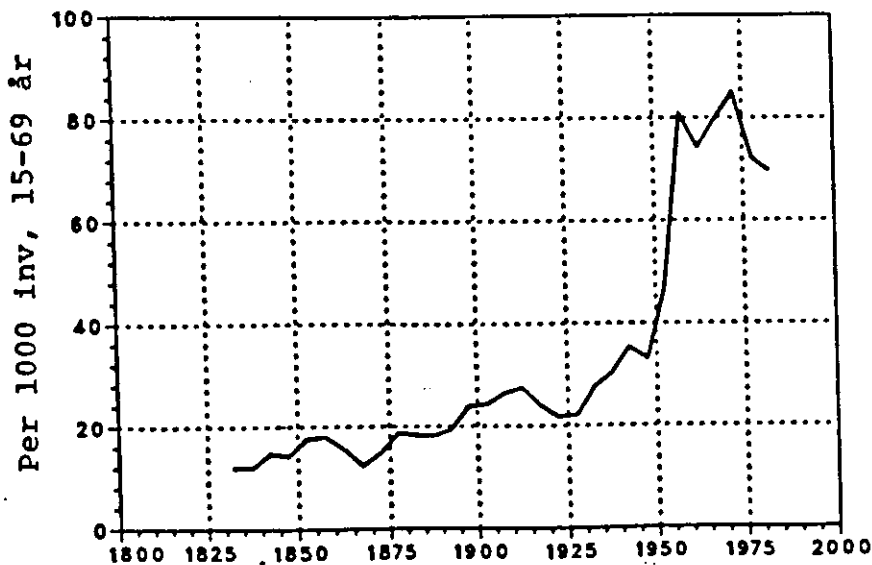
Längden på fängelsestraffen har också förändrats. Exempelvis dömdes år 1882 hela 38% av stöldbrottslingarna till mer än ett års fängelse. En tredjedel av dessa fick mer än två års

fängelse. Hundra år senare dömdes endast 7% av det totala antalet dömda brottslingar till mer än ett års fängelse. Fängelsestraff på över ett år är numera ytterst ovanliga.

Det dominerande straffet, om man ser till det totala antalet dömda, är och har alltid varit böter. Fram till andra världskriget låg andelen bötesstraff vid 95%, därefter sjönk den för att 1984 ligga vid 85%.

3:2:2 Brottsligheten har ökat

Kriminaljournalistiken bevakar brottsligheten, och denna har förändrats under 1900-talet. Framställningen nedan är baserad på Hanns von Hofer (1985): Brott och straff i Sverige

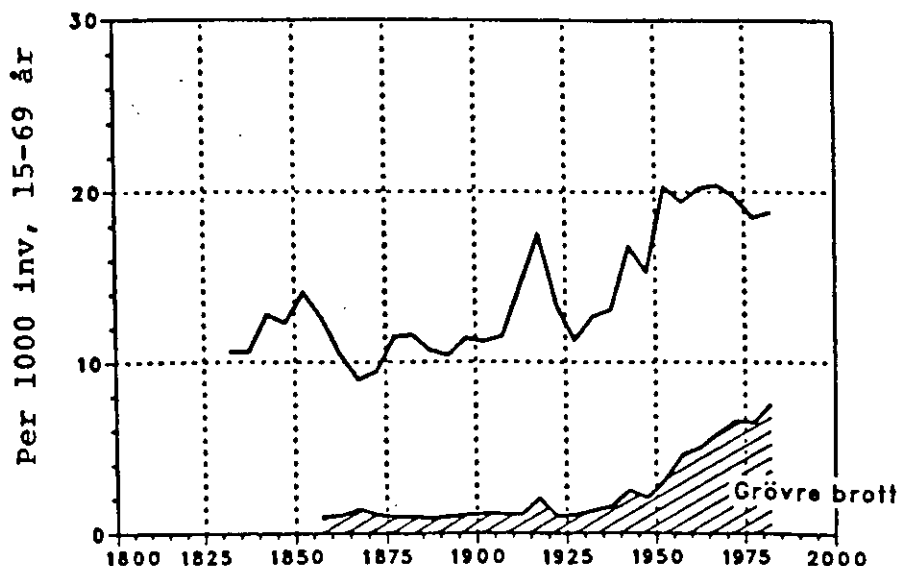
Figur 3:
Samtliga lagföringar för brott 1831-1984. 5-års medeltal (motsv). Per 1000 inv 15-69 år. (Hofer 1985 diagram 5:1)

Kurvan i figur 3 ovan kan förefalla dramatisk. Den behandlar samtliga lagföringar för brott i Sverige, oavsett hur grova eller lindriga brotten är. Hanns von Hofer förklarar kurvan så här:

"Ökningen under 1950-talet faller således till stor del på trafikförseelser och ett stort antal fyllerister efter motbokens avskaffande 1955. Nedgången under 1960- och senare under 1970-talet förklaras huvudsakligen av att parkeringsbrotten och fylleriet avkriminaliserades. Diagrammet är lärorikt genom att det åskådligt visar, att

brottsligheten som sådan inte är något självklart givet, utan också är resultat av politiska beslut. Ett beslut i riksdagen kan plötsligt höja eller sänka brottsligheten i samhället."

Alla brott är inte grova brott. Genom att särskilja dessa, och plocka bort de "lindrigaste" brotten ur statistiken får von Hofer i stället en kurva som ser ut som i figur 4.

Figur 4:
Samtliga lagföringar för brott, 1831-1984. Exkl fylleri och trafikbrott. Lagföringar för grövre brott 1857-1983. 5-års medeltal (motsv). Per 1000 inv 15-69 år. (Hofer 1985 diagram 5:2)

Under 50- och 60-talen ökade såväl grövre som lindrigare brottslighet kraftigt. Under mellankrigstiden däremot hade Sverige en, även internationellt sett, mycket låg brottslighet.

En aning om hur brottsligheten låg till jämfört med idag kan vi få genom att titta på antalet lagföringar för olika brottstyper. I början av 20-talet var det totala antalet lagföringar knappt 22 per år och tusen vuxna innevånare. Av dessa gällde knappt en brottsrubriceringarna mord, dråp, misshandel, våldtäkt, stöld eller rån sammantaget. 1984 var antalet 65 lagföringar per tusen vuxna innevånare. Av dessa gällde drygt sju mord, dråp, misshandel, våldtäkt,

stöld eller rån varav stöld ensamt svarade för drygt sex.

3:3 Tidningarna har förändrats

Vi har sett att kriminaljournalistikens bevakningsområde har förändrats genom de förändrade lagarna, straffen och brottslighetsökningen. I detta avsnitt diskuteras förändringarna i de tidningar som kriminalreportagen publiceras i, och som kriminaljournalisterna arbetar på.

Under 1800-talet hade många tidningar startats, upplagorna hade ökat och vid sekelskiftet var Sverige redan ett relativt tidningstätt land. Expansionen fortsatte under de första decennierna av det nya seklet. Mellan 1900 och 1920 grundades inte mindre än 150 dagstidningar. Under samma tid lades visserligen 90 tidningar ned, men nettoökning på 60 tidningar är ändå en imponerande siffra. Nya läsargrupper, inte minst inom den växande arbetarrörelsen, krävde nya tidningar, och gynnsamma konjunkturer gjorde det lätt att starta nya tidningsföretag. Just den socialdemokratiska pressen är framträdande bland de tidningar som startades under denna tid. Relativt snabbt grundades en socialdemokratisk regionpress som täckte hela landet. Inom hela pressen visades fö ett ökat politiskt engagemang. Sedan 1900-talets början har de flesta tidningar öppet redovisat sin politiska hemvist (Hadenius-Weibull 1980 kap 2.10).

Runt 1910 började tidningarnas utseende också förändras. Den dominerande formen hade hittills varit notistidningar med förstasidan fylld av annonser, enspaltiga rubriker och utan vare sig bilder eller andra illustrationer. Denna fick nu sällskap av en layout som är mera lik, men långtifrån helt lik, våra moderna tidningar. Efter bl a dansk förebild började Dagens Nyheter i mitten på 1910-talet med en klarare disponering av materialet, större rubriker och luftigare redigering. Förstasidan befriades från annonser och blev en "paradsida" med dagens viktigaste nyheter i topp (Ryden 1981). Andra tidningar följde efter.

En turbulent tid följde. I Stockholm distanserades Stockholms-Tidningen, som i början på seklet varit Sveriges största tidning, av Dagens Nyheter. I Göteborg fick den sedan länge dominerade Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning se sig bli akterseglade av den expanderande Göteborgs-Posten (Furhoff 1965:72ff och 132ff). Mellan 1945 och 1968 lades 39% av tidningarna ned. Den totala upplagan fortsatte dock att öka, liksom textmängden i tidningarna (Hadenius-Weibull 1980).

Runt år 1940 kom en ny typ av dagstidningar till Sverige, vår tids kvällspress. Denna skiljde sig från den traditionella pressen på många sätt, vad gällde format, stil, layout, nyhetsvärdering, distribution via lösnummer o s v. Det visade sig vara ett vinnande recept (Hadenius-Weibull 1980:65). 1985 var Expressen Sveriges största tidning, med en daglig upplaga

på en bra bit över en halv miljon exemplar (Massmedia 86-87)

Ransoneringen av tidningspapper upphörde 1950. Därmed undanröjdes ett av hindren för expansiva tidningar att öka sin upplaga. På 60-talet, då politikerna börjat betrakta tidningsdöden som ett allvarligt problem, kom det statliga presstödet vilket självklart har förändrat arbetsvillkoren för många tidningar.

Tidningsmarknaden har kommersialiserats. Beroendet av annonser och annonsörer har blivit större. Resonemang om detta finns bl a i Hvitfelt (1985:51ff) och Furhoff (1985:22ff).

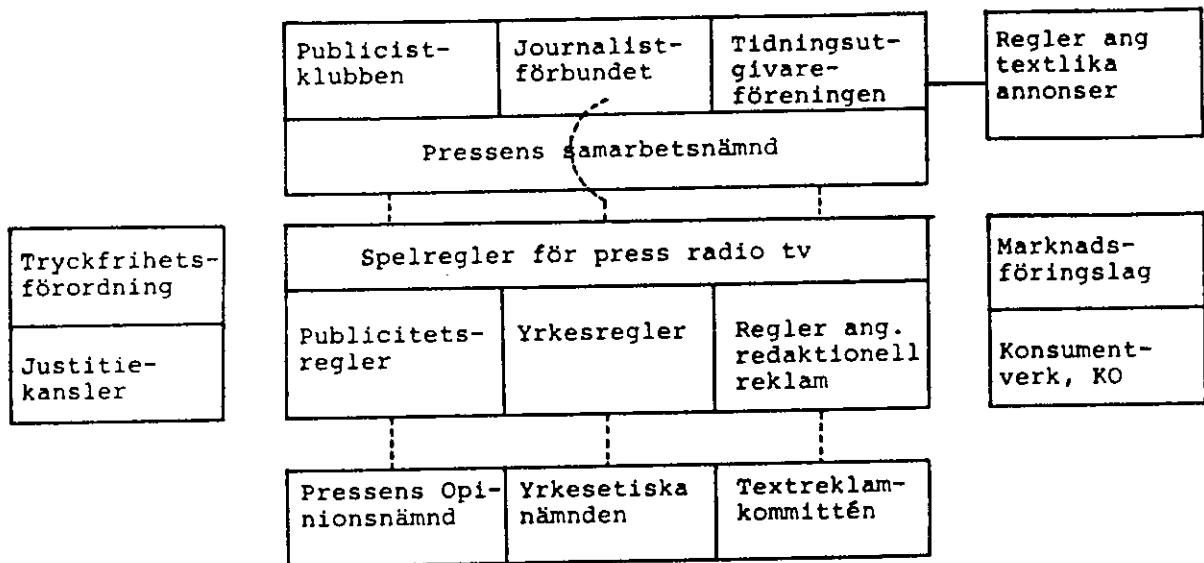
Journalistikens inre villkor har också förändrats. Journalistyrket har professionaliserats. Detta skriver bl a Lars Furhoff om i Makten över journalistiken (1986). Den journalistik som var vanlig i början av seklet kallar han kommunikéjournalistik. Journalisten förmedlade vad olika makt-havare, myndigheter och andra auktoriteter ville ha sagt. Under senare hälften av seklet har journalistiken blivit mer uppkäftig, uppsökande och kritisk - i alla fall som ideal. Journalistiken skall gärna ses som en "megafon åt de maktlösa", en tredje statsmakt. Hur mycket som är ideal och verklighet är svårt att säga. Att idealen förändrats är dock i sig intressant.

Ett steg i professionaliseringen är att utbildningen av journalister har förändrats. Från början utbildades de direkt på tidningarna, som volontärer. I mitten av seklet startades privata journalistiskolor, och på 1960-talet tillkom statliga journalisthögskolor. De senare svarar idag för större delen av journalistutbildningen.

Svenska Journalistförbundet har växt till ett starkt yrkesförbund, som inte bara agerar i materiella fackliga frågor som lön och arbetsvillkor. Förbundet engagerar sig starkt i frågor som rör övergripande frågor av typ pressetik, journalistens och journalistikens roll i samhället.

3:4 Etiska och andra regler för pressen

Journalister, och då kanske främst kriminalreportrar, har lagar och andra regler att följa i sitt arbete. Systemet av lagar och etiska regler framställs nedan i figur 5. Tryckfrihetsförordningen ger stor frihet för vad som får spridas i tryckt skrift. Pressens självsanering genom etiska regler kan ses som frivilliga inskränkningar i tryckfriheten. Här finns spelregler för press radio tv, bakom vilka pressens organisationer står. De etiska reglernas tre delar motsvaras av organ för tolkning och övervakning. Här finns också tidningsutgivareföreningens regler angående textlika annonser. Dessa regleras även i marknadsföringslagstiftningen.

Figur 5:
Regler och organisationer för pressen. (Börjesson-Wähländer 1987)

Nedan redogörs kort för dessa delar av systemet. Den mest intressanta delen i systemet för kriminaljournalistikens del är publicitetsreglerna. Dessa presenteras mer utförligt, både hur de ser ut idag och historiskt.

3:4:1 Tryckfrihetsförordningen

Tryckfrihet innebär att vem som helst har rätt att trycka och sprida vad hon vill - i princip. Det finns dock vissa undantag. Bland begränsningarna kan man, enligt Axberger (1984) urskilja två huvudtyper.

Dels finns det förordningar som egentligen bara gäller om landet befinner sig i krig, undantagstillstånd eller andra extrema förhållanden. Hit hör brottsrubriceringar som högförräderi, krigsanstiftan, upprorsanstiftan, landsförräderi eller landssvek, landsskadlig vårdslöshet och ryktesspridning till fara för rikets säkerhet. I princip handlar dessa om att man inte i ett känsligt läge får sprida skrifter som uppmanar till handlingar som kan resultera i att landet hamnar i strid eller i händerna på främmande makt, eller att Sveriges styrande regim störs eller störtas.

Den andra huvudtypen av begränsningar i tryckfriheten är de regler som gäller under mer normala förhållanden. I korthet är det förbjudet att trycka och sprida skrifter som:

- Uppviglar till störande av allmän ordning. Detta gäller både den "yttre" ordningen, man får t ex inte uppmana till störande av förrättning, sammankomst eller andra normala samhällsaktiviteter, och en "inre", social ordning. Det är

förbjudet att skylta med pornografiska bilder eller förleda ungdomen.

- Hetsar mot folkgrupp. Man får inte genom hot eller genom att uttrycka missaktning angripa en folkgrupp, så att medlemmar av denna känner sig kränkta eller otrygga.

- Förtalar någon. Det kan t ex vara genom att man utpekar någon som brottslig eller klandervärd i sitt leverne och därmed utsätter honom för allmän missaktning. Förbudet mot förtal gäller även avlidna personer.

- Visar barn i pornografiska situationer.

- Publicerar hemliga uppgifter. Detta kan t ex vara militära hemligheter som anses centrala för rikets säkerhet.

Tryckfrihetsrätt är, liksom all juridik, ett komplicerat område. Det finns många aspekter som inte går att redogöra för här. Men i stort sett är toleransgränsen ganska hög - det är ovanligt att det blir rättegång i tryckfrihetsmål. Det är ännu ovanligare att någon blir fälld: 3 av 4 mål slutar med frikännande i tingsrätten (Cars-Danowsky 1982:7).

3:4:2 Organisationerna och deras etiska regler

I tryckfrihetsförordningen ges pressen en stor frihet. Det är en frihet under ansvar. Ibland har det höjts röster för att inskränka tryckfriheten i lag. Det har ofta hävdats att tidningarna i början av seklet bröt mot lagen av kommersiella skäl. Publicisterna och deras organisationer började bygga ett system för självsanering (se fig 5) som idag har följande delar:

Publicistklubben, PK.

Detta är den äldsta av pressorganisationerna, grundad redan 1874. Klubbens uppgift är enligt stadgarna bl a att "främja vänskapligt umgänge och samråd mellan landets publicister och andra, som med dem har gemensamma syften" och att "vårda yrkets ansvar och anseende". Dessa syften har klubben verkat för bl a genom den normbildning som ligger bakom avsnittet Publicitetsregler i Spelregler för press radio tv. Dessa redogörs för i nästkommande avsnitt.

Svenska Journalistförbundet, SJF.

Journalisternas fackliga organisation, grundad 1901. Förbundets syfte är att främja ekonomiska, fackliga och sociala intressen för sina ca 15 000 medlemmar. 1968 antog förbundet en yrkeskodex, som kan ses som föregångare till avsnittet Yrkesregler i dagens Spelregler för press radio tv. Yrkes-

reglerna övervakas av Yrkesetiska nämnden, ett förberedande organ underställt förbundsstyrelsen. Vid brott mot yrkesreglerna kan nämnden föreslå förbundsstyrelsen att pricka eller, i mycket grova fall, utesluta den medlem som förbrutit sig.

Svenska Tidningsutgivareföreningen, TU.

Förbundet samlar representanter för tidningsföretag inom svensk press för att befrämja gemensamma intressen. Förbundet har hand om utgivarfrågor. Rena arbetsgivarfrågor handhas av en annan organisation, Tidningarnas Arbetsgivarförening. TU har stått för normbildningen främst vad gäller textreklam och textliknande reklam. TU:s textreklamregler är föregångare till avsnittet Redaktionell reklam i Spelregler för press radio tv. Det är också TU som utformat de regler som gäller för annonsmarkering och annonsutformning.

Pressens samarbetsnämnd

Samarbetsnämnden är ett samarbetsorgan för Publicistklubben, Svenska Journalistförbundet och Svenska Tidningsutgivareföreningen. Nämnden står bakom Spelregler för press radio tv. Via en stiftelse administrerar man Pressens Opinionsnämnd och Allmänhetens pressombudsman, se nedan. Nämnden tillsätter också Pressens Textreklamkommitté. I frågor där de tre organisationerna gör gemensamma ställningstaganden, t ex i frågor som rör tryckfrihetsrätten, kan Pressens Samarbetsnämnd uttala sig.

Dessutom finns Marknadsföringslagen och Konsumentombudsmannen. Lagen (1975:1417) gäller åtgärder som ett företag eller annan näringsidkare vidtar vid marknadsföring av varor, tjänster etc. Denna övervakas av Konsumentombudsmannen (KO) och Konsumentverket. KO arbetar både med förhandling och med att föra ärenden vidare till Marknadsdomstolen. Lagen reglerar inte åsiktsannonsering och politisk propaganda, vilka är tryckfrihetsrättsligt skyddade.

3:4:3 Publicitetsreglerna

Publicistklubben ligger bakom mycket av den normbildning som föregått dagens avsnitt Publicitetsregler i Spelregler för press radio tv.

Diskussionerna om pressens etik, främst vad gäller brotts- och olycksrapportering, tog fart redan i slutet av förra seklet. Tidiga, vaga önskemål om försiktighet gav knappast några resultat. Redan år 1900 sände Publicistklubben ut ett PM, som styrelsen godkänt, för att anslås på landets tidningsredaktioner. I detta manade man att inte publicera

notiser om nådeansökningar, bekännelser för polisen och domar till böter och kortare straff, särskilt inte om brottslingen var ung. Dessa maningar föll dock snart i glömska (Arnö 1964).

Efter nya debatter inom klubben, alltmer koncentrerade till frågan om brott och namnpublicering, hölls 1923 ett möte med representanter för huvudstadspressen närvarande. Man enades om att:

"I brottmålsfall, där villkorlig dom enligt lag kan komma i fråga, bör publicering icke ske, åtminstone inte med utsättande av namn.

I andra fall där humanitetsskäl tala för varsamhet vid publicering, bör själva fallet kunna beröras i pressen utan namns utsättande.

Fall av villkorlig frigivning från straffanstalt eller avkortning av straff genom benådning böra icke publiceras. Nådeansökningar böra icke annat än i undantagsfall publiceras."

(PK:s årsbok 1924)

Överenskommelsen innehöll även riktlinjer för hur Tidningarnas Telegrambyrå skulle hantera kriminalrapporteringen. De skulle inte sända ut artiklar som stred mot ovanstående regler, och om man ändå, för tidningarnas inre information, sände ut sådana notiser skulle dessa förses med särskild markering.

1933 togs nästa steg. Ett förslag till riktlinjer arbetades fram och sändes på remiss till PK:s kretsstyrelserna. Resultatet blev ett "PM i fråga om vissa önskemål rörande pressens behandling av en del brottmål och anmälningar till myndigheter"; med följande formuleringar:

"Meddela aldrig med namn och helst icke alls brottmål, där villkorlig dom kan ifrågakomma, undantagandes bilmål och smuggelmål. Ej heller beslut om villkorlig frigivning eller framställningar om nåd eller beslut därom annat än i politiska mål, om ej besluten eller framställningarna stå i omedelbart samband med domen. Antyd icke på något sätt de namn, som utelämnas.

Omnämn icke självmord eller självmordsförsök, som ej begåtts i samband med brott eller under särskilt uppseendeväckande omständigheter, och sedlighetsförbrytelser blott då de blivit föremål för häktning eller innebära fara för omgivningen, samt alltid kort och hälst inte alls, då de varit av tydligt patologisk natur eller förbrytarna unga. Meddela endast summariskt, när det alls påkallas, sinnessjukläkares utlåtanden om häktade.

Offentliggör icke enskildas anmälningar till Medicinalstyrelsen, J.O., J.K., M.O. eller polisen, förrän den anmälde om möjligt fått tillfälle att förklara sig. Ej heller myndigheternas expeditioner om tjänstemäns eller enskildas förseelser, som icke äro av graverande natur. Meddela icke stämningar, som uttagits i uppenbart skanda-

liserings- eller utpressningssyfte. Framhäv icke i rubriker eller annorledes åtalade personers yrkesbeteckningar, politiska eller religiösa ståndpunkter, då de ej stå i direkt samband med brottet. Avtala i tvistiga fall med övriga tidningar på orten om lika förfarande och hemställ till tidningens medarbetare att iakttaga samma grunder vid meddelanden till tidningar på andra orter i Sverige."

(Publicistklubbens årsberättelse 1934)

Dessa regler var dels mer omfattande, dels bättre förankrade bland tidningsmännen än reglerna från 1923. Kanske kan man säga att det var nu som det moderna etiska regelsystemet började ta form.

I början av 50-talet hade bl a motsättningar mellan morgon- och kvällstidningar lett till en ny hetsig debatt inom Publicistklubben. En kommitté tillsattes, bestående av tidningsmän och jurister, för att arbeta fram nya regler. Dessa, som trädde i kraft 1 januari 1953 uppmanar dels tidningarna att ständigt ha tryckfrihetsförordningen i åtanke t ex vad gäller uppgifter om rikets säkerhet och hemliga uppgifter, dels fanns punkter som manade pressen att:

- Ge korrekt information, där man skiljer på nyheter och kommentarer och där rubrik skall ha täckning i texten.

- Respektera den enskildes integritet och ge plats åt befogade genmälen. Vid brottsrapportering skall offren visas största möjliga hänsyn.

- Inte föregripa domstols beslut genom att återge ostyrkta påståenden om personer som utpekats i samband med brott eller ta parti i skuldfrågan i domstolsreportage.

- Vara försiktig vid publicering av namn och inte dra fram tidigare brott.

- Vara försiktig med bilder.

(PK:s Årsbok 1954)

På Publicistklubbens styrelses uppdrag gjordes 1958 en undersökning om efterlevnaden av reglerna (Arnö 1964). Man konstaterade att huvuddelen av tidningarna visat hänsyn mot reglernas andemening.

1967 var det dags för en ny revidering av reglerna. Nyttillkommet i denna version av reglerna är bl a att pressen uppmanas att kritiskt granska uppgifter om personer som är efterlysta vid polisutredning, samt en passus om att "även personer, som tillhör offentligheten har rätt att kräva en fredad, privat sektor". En annan nyhet var formuleringar om god sed i arbetet, att det klart skall anges om ett samtal är en intervju eller avsett för tidningens inre information, samt att respektera uppgjorda tidsfrister för publicering av nyhetsmaterial.

1974 ersattes PK-reglerna av avsnittet Publicitetsregler i Spelregler för press radio tv. En ytterligare översyn gjordes 1978. Nytt i denna version är att de tidigare formuleringarna om försiktighet vid publicering av namn ersatts av en uppmaning att avstå från publicering av namn såvitt inte "oavvisligt allmänintresse kräver att namn anges".

De nuvarande formuleringarna härrör från en mindre översyn 1988. Nyttillkommet i denna version är ett par paragrafer om bildens skydd. Publicitetsreglerna presenteras i sin helhet i bilaga 1.

PK-reglerna och senare avsnittet Publiceringsregler i Spelregler för press radio tv övervakas av Pressens Opinionsnämnd (POn), en hedersdomstol instiftad av Publicistklubben 1916. Numera administreras denna, tillsammans med den i slutet av 60-talet instiftade Allmänhetens Pressombudsman (PO), via en stiftelse av Pressens Samarbetsnämnd.

Antalet ärenden hos POn var lågt, bara något eller några tiotal per år, fram till omkring 1970. I samband med instiftandet av PO ökade ärendena till mellan 300 och 400 per år. (Weibull 1988)

4 NYHETSVÄRDERINGSFORSKNING

Vissa händelser betraktas som nyheter och rapporteras i media. Andra händelser passerar utan uppmärksamhet. Detta gäller också för brott och brottslingar.

Gatekeeper- och nyhetsvärderingsforskningen har länge sökt förklaringar till hur urvalet av nyheter går till, och på vilka kriterier det sker. Ingen av dessa teorier är fokuserade kring brottsrapportering. Teorierna bör dock, med en viss försiktighet, gå att överföra även på ett sådant specialområde inom journalistiken. Följande avsnitt kommer att behandla teorier, som kan hjälpa oss förstå varför brott i allmänhet blir nyheter, och vilka egenskaper hos brottet som gör att just detta brott rapporteras. I nästkommande kapitel görs ett försök att anknyta teorierna till brottsrapporteringen.

4:1 Vad är det som styr nyhetsurvalet?

Någon eller något bestämmer vad som står i tidningarna. Gatekeeperforskningen har koncentrerat sig på den journalistiska arbetsprocessen.

4:1:1 Gatekeeperforskning

Termen gatekeeper lanserades av den amerikanske psykologen Kurt Lewin, ursprungligen som beteckning för de psykologiska processer som styr människans gallring av information från omvärlden. Termen har sedan överförts och blivit vedertagen för den gallring av material som sker i massmedia.

Tanken är att nyheten, händelsen, passerar genom en rad "grindar" på sin väg till mottagaren. Dessa grindar kan vara nyhetsbyråer, tidningsredaktioner etc. Vid varje grind riskerar nyheten att stoppas, omarbetas eller förkortas.

Vid varje grind finns en grindvakt, en gatekeeper. Det är dock farligt att överdriva dennas personliga inflytande. Hon verkar i en nyhetsorganisation, där en viss policy råder och där vissa resurser finns till förfogande. Hon är beroende av de källor och producenter som levererar materialet, och av de konsument/läsare som skall köpa och ta del av innehållet. Dessutom är hon beroende av det samhällssystem inom vilket hon lever och verkar. Forskning som gjorts på detta område visar närmast obetydliga skillnader mellan olika personer som i en experimentell situation har fått värdera nyhetstelegram (Hadenius-Weibull 1980:290).

Det finns ett antal amerikanska och europeiska undersökningar. Bland klassikerna kan nämnas Whites undersökningar av arbetsmetoderna hos nyhetsredaktörer vid en tidning i amerikanska mellanvästern 1950. En annan forskare är W Schultz som i "Die Konstruktion von Realität in den Nach-

richtenmedien", citerad hos Hvitfelt (1985) och Furhoff (1986) sammanfattat slutsatserna från gatekeeperstudierna.

Enligt Schultz är nyhetsurvalet delvis avhängigt journalisternas subjektiva erfarenheter och förväntningar, inom ramen för redaktionens policy samt organisatoriska och tekniska förutsättningar. Urvalet är oftare orienterat mot referensgrupperna kollegor och överordnade än mot publiken. Ofta styr källorna - redaktörerna förhåller sig oftast passiva mot inkommande material.

Schulz understryker att särskilt den sista punkten förtydligar gatekeeperforskningens begränsningar. Nyhetsvärdering är en lång kedja, och att bara studera en länk i denna ger inget tillfredsställande resultat.

Även i Sverige har många gatekeeperundersökningar gjorts. Ofta har man koncentrerat sig kring strömmen av utrikes-telegram. I dessa studier har nyheter om brottslighet placerats i samma kategori som olyckor (ex Hultman-Nyman 1986), eller rentav i en "human interest"-kategori tillsammans med skönhetstävlingar och annan kuriosa (ex Norström 1971:21) vilket gör dem av begränsat intresse för studier kring brottsrapportering.

En mycket liten del av nyhetsbyråernas totala inkommande material sänds dock vidare till tidningarna. Av tidningarnas inkommande material publiceras omkring 20%. En viktig aspekt är, att utrikestelegrammen är just telegram, och en mycket liten del av en tidnings innehåll. Det mesta materialet produceras av tidningens egna medarbetare - och här finns det knappast något överskott av material. Här ligger i stället urvalet tidigare i processen, vid planeringen av dagens eller veckans arbete på redaktionen. (Hvitfelt 1985:41 ff)

Gatekeeperstudierna har sina begränsningar. På senare år har de kommit allt mer ur bilden. Det intressanta med dem är kanske inte svaren de ger, utan frågorna de ställer om processer bakom och inom nyhetsföretaget som påverkar nyhetsvärderingen. Dessa är viktiga att ha i åtanke då man studerar nyhetsvärdering genom att analysera slutresultatet, tidningen. I nästa avsnitt diskuteras olika sådana studier.

4:2 Vilka egenskaper gör en händelse till nyhet?

Vad gör en händelse till en nyhet? Vilka specifika egenskaper hos händelsen ger den nyhetsvärde? Frågorna har länge intresserat forskare, världen över. Nedanstående genomgång av teorier och studier är bara ett urval av många möjliga.

4:2:1 Nyhetsvärderingsteorier

En klassiker inom nyhetsvärderingsteorin är amerikanen Walter Lippman. Redan i början på 20-talet diskuterade han nyhets-

insamlandet som process. Han ansåg detta vara "letandet efter objektiva, klara signaler som betecknas en händelse", därför "är nyheterna inte en spegel av sociala förhållanden utan rapporten om en aspekt som har stuckit fram ur mängden" (citerad i McQuail 1984:132). Uppmärksamheten riktas mot sådant som kan, och är värt att, uppmärksammas i en form lämpad för ett planerat och rutinmässigt infogande som nyhetsrapport.

En annan aspekt som Lippman uppmärksammade var (Hadenius-Weibull 1980:293-294) att nyhetsmannen skulle ha skäl att anta att det fanns respons hos allmänheten för nyheten. Nyheten skulle väcka känslor hos mottagaren och erbjuda en möjlighet till identifikation.

Robert Park, en annan amerikan, fäste på 40-talet mer uppmärksamhet vid nyheternas grundegenskaper (McQuail 1984:132). Park jämförde nyheterna med historievetenskapen i "kunskapshänseende". Han fann nyheterna vara tidsbundna, förgängliga och osystematiska, och mer syftande till orientering och inriktning av intresse än till bildande av kunskap. Vad gäller egenskaperna hos de händelser och skeenden som rapporteras fann Park, att det är händelser som är ovanliga eller oväntade, men ändå inom det förutsägbaras ram.

Redan hos dessa tidiga nyhetsanalytiker finns grunddrag som återkommer hos forskare från senare tid. Nyheterna är inte en spegel av verkligheten, utan ett urval av det oväntade eller speciella - inom ramen för det förväntade. Nyheter väljs utifrån vad man tror intresserar publiken, med möjligheter till identifikation hos läsaren, men inom ramen för vad som passar in i nyhetsorganisationens arbetssätt och resurser.

Östgaards teorier från 60-talet är bland de första nordiska studierna på området. Han menade att det fanns tre grunddrag hos nyheterna.

Det första, förståelse, kan tyckas självklar. Helt obegripliga nyheter finner inga mottagare. Strävan efter begriplighet hos medierna kan dock leda till att man övervärderar nyheter/händelser med enkel struktur och att skeenden, som är komplicerade och mångfacetterade, förenklas till oigenkännlighet.

Det andra är identifikation. Publikens intresse väcks genom nyheter om företeelser som i någon mån redan är kända hos publiken. Geografisk och kulturell närhet är viktiga, liksom personifiering.

Det tredje, och mest svårdefinierade grunddraget, är sensation. Sensation är nödvändig. Enbart förståelse och identifikation ger inte nyhetsvärde. Som kriterier för sensation kan nämnas aktivitet (gärna med okänd utgång), t ex genom någon typ av konflikt, hos oväntade eller ovanliga händelser.

Dessa samverkande faktorer ger konsekvenser för nyhetsmedias världsbild som förstärker status quo, överdriver betydelsen av individuella handlingar och framställer världen som överdrivet konfliktfylld. Östgaard poängterar också vikten av att man, då man bedömer nyhetsvärdering, tar hänsyn till det enskilda nyhetsmediets struktur och publik samt till det samhälle mediet arbetar i och de samhällsintressen som berörs av nyhetsströmmen. (Se vidare t ex Hvitfelt 1985:100.)

Galtung-Ruges teorier från mitten av sextiotalet är en annan, visserligen kritiserad men närmast klassisk studie i nyhetsvärdering (McQuail 1984:135-136). Från en perceptionspsykologisk utgångspunkt formuleras tolv faktorer för vilka (utrikes) händelser som blir nyheter. Dessa kan delas in i tre huvudgrupper: organisatoriska, genrebestämda och sociokulturella.

Organisatoriska faktorer är att nyhetsmedierna föredrar stora (storskaliga) händelser, händelser som är klara och otvetydiga, och inträffar på en tidsskala som passar det normala produktionsschemat, som är lätta att upptäcka, samla in och rapportera om samt som har accepterad relevans t ex genom kulturell närhet eller genom att "nyheten" rapporterats förut.

Genrebestämda faktorer är att händelser skall stämma med publikens förhandsförväntningar, d v s med tidigare nyheter, och inom det bekanta finns en slagsida åt det som är oväntat eller ovanligt samt en önskan att följa upp sådant som redan etablerats som nyhetshändelser.

Sociokulturella påverkningsfaktorer är att nyheter från den nordeuropeiska kultursfären favoriseras, och särskilt då nyheter som knyter an till elitnationer. Man föredrar också nyheter som har anknytning till person, särskilt till elitpersoner, samt negativa nyheter.

Det är händelser med de sistnämnda värdena som Galtung-Ruge antar skapar det största publikintresset. Dessutom ligger de i linje med de organisatoriska och genrebestämda faktorerna. Storskalighet stämmer bra med elitfokusering, personcentrering med den korta tidsskalan och kraven på otvetydighet. Negativa händelser, som brott och olyckor, är ofta otvetydiga och kan personifieras. (Se vidare Hvitfelt 1985 fr o m s 103 eller Hadenius-Weibull 1980:295.)

4:2:2 Nyhetsvärderingsundersökningar

Den västtyske forskaren Schultz, (Hvitfelt 1985:106ff) vidareutvecklar Galtung-Ruges och Östgaards teorier och gör utifrån dessa en empirisk studie av 10 västtyska nyhetsmedier. Han ser sex dimensioner hos nyhetsvärderingen: tid (utsträckning i tiden och tematisering), närhet, status, dynamik (överraskning, intensitet etc), styrka (negativ eller positiv) samt identifikation.

En annan forskare som empiriskt undersökt nyhetsvärdering är amerikanen Herbert Gans (1980). I *Deciding what's news* redogör han för sin kvalitativa deltagarstudie av det redaktionella arbetet inom några av USA:s dominerande nyhetsmedier. Gans menar att journalisterna, då de skall bestämma vad som är en "story", gör ett stort antal lämplighetsavgöranden som alla hänger samman. De kan indelas i tre kategorier: Substantiella (innehålls-) avgöranden, produkt- avgöranden samt konkurrensöverväganden.

Gans anser, att nyheter kan vara antingen viktiga (dvs ha hög status, betydelse för nationen eller ett stort antal människor i nutid eller framtid) eller intressanta (dvs handla om människor/personer och ge möjlighet till identifiering). I idealfallet, den verkligt stora "storyn", är den både viktig och intressant. Nyheten skall även, enligt Gans, vara anpassade till mediets ramar vad gäller policy, format och innehållslig balans.

Håkan Hvitfelt gjorde 1985 en studie av vad som hamnar "På första sidan" i Sveriges sex största dagstidningar. Han kom fram till att sannolikheten för att en artikel skall produceras, publiceras, placeras på första sidan och där bli huvudartikel ökar ju mer händelsen eller skeendet uppfyller olika kriterier, som kan sammanfattas som: rätt ämnesområde, geografisk eller kulturell närhet, sensation, person/elitcentrering, enkelhet, vikt och relevans, tid och tema samt negativitet.

De tre empiriska studier som nämns ovan är svåra att jämföra. De är utförda i olika länder, olika medier, med olika metoder och olika fokusering. Schultz studerar västtyska medier, Hvitfelt svenska förstasidor, båda kvantitativt eller med små kvalitativa inslag. Gans studie är rent kvalitativ, och gjord i USA.

Det intressanta är att resultaten ändå är så lika varandra, och så lika vad de tidigare omnämnda rena teoretikerna som Lippmann, Park, Östgaard och Galtung-Ruge kommit fram till.

5 PROBLEMSTÄLLNING

5:1 Forskning om brott som nyheter

Forskning som specifikt behandlar kriminaljournalistik är inget stort ämne. En genomgång av den nordiska dokumentationscentralens för masskommunikation (NORDICOM) databas visar endast 46 titlar.

Litteraturen om brott och journalistik sönderfaller i huvudsak i två kategorier: den ena är ett relativt stort antal artiklar och böcker som kritiskt belyser och diskuterar kriminaljournalistik. Som exempel kan nämnas Hellmark-Lindberg-Nilsson (1969) och Pockettidningen R numren 6/71, "Det kriminella reportaget" och 1/74, "...och så åter till Norrmalmstorg".

Den andra kategorin består av ett fåtal systematiska studier, som bl a på grund av korta tidsperspektiv är av begränsat värde för denna studie. De flesta är, liksom Dahlgren m fl (1982) "Kriminaljournalistik i landsortspress", fallstudier gjorda vid Journalisthögskolan i Stockholm, som behandlar enskilda brott och publiciteten kring dessa. Det finns även mer övergripande studier, som t ex Aspelin (1975) och Dahlgren (1987). Den senare, "Pressens bild av brottsligheten" (BRÅ information 1987) är den som främst kommit till användning i mitt arbete. Dahlgren har studerat innehållet i brottsrapporteringen i åtta svenska dagstidningar med nedslag mellan augusti 1984 och juli 1985. Studien är begränsad till rapportering om svenska brott, med undantag för vissa lindrigare brott, som trafikbrott. Arbetet har ändå varit till nytta, främst för metoduppläggningsen av min egen studie. Vissa resultat är också jämförbara.

Möjligen kan man nämna en tredje kategori, de studier som allmänt söker belysa mediernas nyhetsrapportering och där berör andelen brotts- och kriminalnyheter. Som exempel kan nämnas Westerståhl-Johansson (1985), Norström (1971) och Hultman-Nyman (1986). Det karaktäristiska för dessa är dock att de ofta studerat brottsrapportering som "soft news" som kontrast till "hard news" som t ex politiska nyheter. Som en följd av detta har man fört samman brottsnyheter med olyckor, eller rentav med övrigt "human interest"-material som skönhetstävlingar och kuriosa, till en samlad kategori. Därmed blir studierna av begränsat intresse för mitt arbete.

Även om forskningen om kriminaljournalistik är begränsad har den, och då främst Dahlgren (1987) givit idéer om analyser och metoder. Mot bakgrund av mitt allmänna syfte har jag dock valt att föra in det vidare nyhetsvärderingsperspektivet. I det följande är avsikten att skissera en teoretisk ram för nyhetsrapportering om brott och ange några hypoteser. Detta görs utifrån vad som tidigare skisserats beträffande forskningen om nyhetsvärdering.

5:2 Brottslighet och nyhetsvärdering

Brott och brottslighet är och har varit ett ämne som tidningarna gärna rapporterat om. Westerståhl-Johansson hävdar i "Bilderna av Sverige" (1985) att vad de kallar eländesrapportering har en framträdande plats. Under 1900-talet fram till omkring 1970 är 1/3 av tidningarnas innehåll olika typer av elände, med en tyngdpunkt vid olyckor och brott. Sedan ökar eländesandelen till uppemot halva tidningsinnehållet, samtidigt som brotts- och olycksrapporteringens dominans bryts och dessa får lämna plats till olika typer av negativ rapportering kring andra ämnesområden.

Kriminaljournalistiken bevakar brottslighet och denna är så gott som alltid negativ, för alla inblandade. Offret mister liv, hälsa eller ägodelar. Staten förorsakas kostnader för utredning, dom och straff. Gärningsmannen klarar sig sällan undan. Därmed har kriminaljournalistiken som genre redan uppfyllt ett viktigt kriterie för nyhetsvärde enligt de flesta teorier - negativitet.

Det är lätt att hitta brottsligheten. Polis och domstolar har allt material, och vad polisen får in för rapporter är lätt att få veta genom att t ex avlyssna polisradion. Genom att informationen är lätt att samla in, och sällan komplicerad att beskriva, uppfyller brottsligheten som sådan ett annat viktigt kriterie för nyhetsvärdering.

Inom brottsligheten borde det finnas vissa brott som har högre nyhetsvärde än andra. Alla brott blir inte omskrivna. Genom en sammanvävning av olika nyhetsvärderingsteorier och resultat, kan man göra en gissning om vilka brott som bör vara överrepresenterade i tidningarna jämfört med verkligheten.

Ovanliga och sensationella brott bör ha större chans (eller risk) att få publicitet. Brott som inte sker så ofta, som mord, spioneri och kidnappning t ex, bör ha högre nyhetsvärde än vanligare typer som bostadsinbrott och snatterier. Brott med sensationella inslag, här kan vi tänka oss exempel som styckmord och vissa typer av organiserad brottslighet, bör få större publicitet än mer allmogliga brott.

Det är också rimligt att anta, att ju mer brottsligheten ökar i samhället, alltså ju vanligare brottslighet som förekomst blir, desto mer höjs tröskelvärdet för hur ovanligt och sensationellt ett brott skall vara för att bli nyhet, och ju större blir fokuseringen på de speciella brotten.

Överraskande brott bör få större publicitet än brott som man mer eller mindre kunnat vänta sig skulle ske. En utpräglad vanlig, strävsam medborgare, som är lätt för medelläsaren att identifiera sig med, som plötsligt visar sig vara brottsling ha större nyhetsvärde än om en person med "skum" bakgrund gör samma brott.

Samma sak bör gälla för offren. En vanlig, ordentlig kvinna som faller offer för en sexualniding bör ha högre nyhetsvärde än om en prostituerad överfalls av samme man, på samma sätt.

Brott med mycket aktivitet, där t ex polisens insatser höjs utöver det vanliga eller där själva brottsförloppet har ett dramatiskt händelseförlopp bör få ett större nyhetsvärde.

De nära brotten bör ha högre nyhetsvärde än de avlägsna. Brott begångna inom spridningsområdet bör få publicitet i högre grad än motsvarande brott begångna någon annanstans i Sverige. Utländska brott bör uppmärksammas mer om en svensk är inblandad.

Brott med kändisar av olika slag som gärningsman eller offer bör få högre nyhetsvärde än andra. Om en känd aktris kör bil berusad blir det en nyhet, om fru Svensson gör det är det ingen nyhet. Det är också möjligt att brott som begås mot intressen som eliten ser som centrala uppmärksammas i högre grad än andra. Ett inbrott på en teater där man stjälar scenkostymer och instrument och därmed äventyrar föreställningen bör få mer uppmärksamhet än ett inbrott där bytet är av motsvarande värde, men mer prosaisk natur.

Brott begångna av kända brottslingar bör få högre nyhetsvärde än brott som begåtts av mer anonyma personer. Varje tid har sina kända bovar. Under 1900-talet har det funnits namn som Salaligan, Bildsköne Bengtsson & Tatuerade Johansson, Clark Olofsson och Lars-Inge Svartenbrant som varit allmänt kända och fruktade.

Det finns också andra faktorer än egenskaper hos brottet att ta hänsyn till. En viktig faktor finns inom mediasystemet och kallas Spelregler för press radio tv.

5:3 Brottslighet och etiska regler

De etiska reglerna har successivt växt fram under 1900-talet. En viktig orsak till att de finns är att man inom pressen ville sanera bort vissa inslag i brottsrapporteringen. Man kan säga att de etiska reglerna är till för att motverka nyhetsvärderingskriterierna.

Personifiering är ett viktigt kriterie för nyhetsvärde. Detta motverkas av de etiska reglernas maningar att vara försiktig med namn och att skydda den personliga integriteten både hos brottslingar och brottsoffer. Elitpersonifiering är också ett nyhetsvärdeskriterie - och de etiska reglerna säger att även offentliga personer har rätt till ett fredat privatliv.

Sensation ger nyhetsvärde. Detta motverkas av de etiska reglernas bestämmelser om varsamhet vid beskrivning av brottsoffen, av att ostyrkta påståenden och spekulationer varken får finnas i text eller antytt i rubrik eller ingress.

Nyheter skall vara nya för att ha högt nyhetsvärde. Den rättsliga processen tar tid, och under tiden "kallnar" nyheten. De etiska reglerna kräver dock att man inte publicerar uppgifter som inte är styrkta, och inte utpekar gärningsmän och därmed föregriper domstolens beslut.

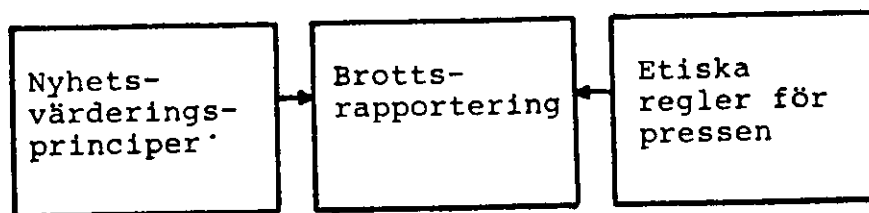
Lite tillspetsat kan man kanske säga att då nyhetsvärdet överskrider en viss nivå, träder de etiska reglernas general-klausul om "oavvisligt allmänintresse" in och sätter därmed alla andra regler ur spel.

5:4 Brottsrapporteringens förändring

Samhället, brottsligheten, lagarna, straffen, tidningarna och pressens etiska regler har förändrats under 1900-talet. Inledningsvis ställdes två frågor: hur ser kriminaljournalistiken ut i form, presentation och innehåll och har detta förändrats över tid?

Om kriminaljournalistiken har förändrats, vilka förändringar kan vi då, med hjälp av nyhetsvärderingsteorierna, vänta oss?

Det är ingen lätt fråga. Den exakta formuleringen av svaret beror på vilken teori man utgår ifrån. Dessutom finns de etiska reglerna, och deras inverkan på vad och hur det rapporteras om brott.

Figur 6:
Nyhetsvärderingens och de etiska reglernas inverkan på brottsrapporteringen.

Om vi utgår från det som är gemensamt för olika nyhetsvärderingsteorier, och från vad de etiska reglerna säger, kan man konstruera en modell som i fig 6.

Nyhetsvärderingsprinciperna strävar efter det sensationella, det överraskande, det personanknutna, det som är nytt och det som är lätt att samla in. Detta medför, att brottsrapporteringen i takt med den tekniska utvecklingen borde öka i omfång, bli alltmer detaljerad i beskrivningen av sensationella brott och beskriva de inblandade människorna alltmer ingående. I takt med en ökande brottslighetsnivå, d v s att

brott i allmänhet totalt sett blir mera vanliga, borde fokuseringen på de ovanliga och speciella brotten öka. Dessutom borde allt detta, i takt med att kommunikationerna blir snabbare, ske på ett allt tidigare stadium i utredningen av brottet. Nyhetsvärderingsprinciperna borde alltså vara en accelererande kraft för brottsrapporteringen.

I pressens etiska regler finns punkter om att man skall ge korrekta nyheter, inte utpeka brottslingar och därigenom föregripa domstolens beslut, vara försiktig med namn och visa hänsyn mot brottsoffer och dessas anhöriga. De etiska reglerna kan ses som en bromsande kraft för brottsrapporteringen: korrekta nyheter och att inte utpeka någon är inte alltid förenliga med snabbhet i rapporteringen och publicering av sensationella detaljer. Försiktighet med namn och hänsyn till offer är ofta oförenliga med personifiering.

Dessa två krafter, en accelererande och en bromsande, verkar och har verkat på brottsrapporteringen. Vilka förändringar kan vi då utifrån detta vänta oss se i kriminaljournalistiken över tid?

Namnpubliceringen bör successivt ha minskat, som ett resultat av att de etiska reglerna med tiden blivit strängare.

Andra kännetecken, som ålder, kön, yrke, utseende, egenskaper etc hos misstänkta gärningsmän bör ha ökat, eftersom nyhetsvärderingskriterierna kräver personifiering.

Den ökade brottsligheten bör inte ha ökat omfånget på brottsrapporteringen. Nyheter är ju ingen spegel av verkligheten, utan rapporter om det som avviker. Den förändring som ökad brottslighet bör ha medfört blir då i stället, att en ökande andel av brottsrapporteringen ägnas åt de speciella och ovanliga brotten, och att en minskande andel handlar om mera vardagliga brott.

5:5 Frågeställningar

Syftet med arbetet är att undersöka hur kriminaljournalistiken sett ut i svensk press från tiden före de etiska reglernas tillkomst till nutid, och vilka förändringar som eventuellt skett i form, presentation och innehåll över tid.

Om vi tänker oss att brottsrapporteringens utveckling över tid styrs av verkligheten, bestående av bl a samhällsutveckling, etiska värderingar i samhället, brottsstatistik m m, nyhetsvärderingsprinciperna och de pressetiska reglerna, leder detta till ett otal möjliga frågeställningar. Avgränsningar blir nödvändiga.

Jag har valt att koncentrera mig på följande frågor:

- 1: Hur stor del av det redaktionella materialet utgörs av kriminalrapportering vid olika tidpunkter?

- Hur är detta relaterat till verklig brottslighets-
utveckling?

2: Vilka typer av brott skriver man om vid olika tidpunkter?

- Hur är detta relaterat till verklig brottslighets-
utveckling?

- Hur är detta relaterat till nyhetsvärderingsteorierna?

3: Hur skildras de inblandade i brottet, och då speciellt de
misstänkta/gärningsmännen vid olika tidpunkter?

- Hur är detta relaterat till verklig brottslighets-
utveckling?

- Hur är detta relaterat till nyhetsvärderingsteorierna?
- Hur är detta relaterat till pressens etiska regler?

6 MATERIAL OCH METOD

Med bakgrund av nyhetsvärderings- och gatekeeperteorier och mina frågeställningar beslöt jag att studera brottsrapporteringen på två sätt.

För att få svar på frågan om omfattning och innehåll i brottsrapporteringen över tid valdes innehållsanalys som metod. Kvantitativ innehållsanalys är en metod som ger god överblick av materialet. I min studie finns också vissa kvalitativa inslag, för att söka svaren på frågorna om vad tidningarna skriver om gärningsmän och misstänkta i olika tider. För att söka en fördjupning av denna dimension valde jag att specialstudera publiciteten kring fyra mord från olika tider.

6:1 Innehållsanalys

En innehållsanalys är en typ av kvantitativ analys. Nedan redogörs för de begrepp, urval och kategoriseringar som använts.

6:1:1 Vad är brottsrapportering?

I den här studien gäller som definition på brott, att det är en handling för vilken man kan straffas av myndigheterna i enlighet med för landet gällande lag. Vilka dessa handlingar är varierar i olika tider och i olika samhällen. Brottsrapportering, eller kriminalrapportering, blir alltså liktydigt med rapportering om sådana handlingar som nämnts ovan.

Undersökningen spänner över lång tid och omfattar även rapportering av utrikes brott. Ibland har det varit svårt att avgöra om en artikel är brottsrapportering eller ej. Det beror ju på vilka lagar som gäller och vilken regim som styr vid tidpunkten.

Lejonparten av de artiklar som kodats har dock uppenbart handlat om brott och därmed inte inneburit några problem. Vissa handlingar, som t ex mord och stöld, är och har alltid varit kriminella, så gott som överallt.

Någon gång har det varit svårare att avgöra om artikeln verkligen handlar om brott eller snarare hör hemma i något annat ämnesområde. Ibland, och detta gäller främst i rapporteringen om utrikes händelser, har gränsdragningen mellan brott och politik varit svår. Som exempel kan nämnas strejker och demonstrationer, som under vissa regimer, i vissa tider och i vissa länder är förbjudna. Även gränsen mellan brott och olyckor kan ibland vara flytande. En brand eller en döds-körning i trafiken kan lika gärna vara det ena som det andra.

I tveksamma fall har den principen gällt, att endast artiklar, där det antingen står uttryckt att handlingen är brottslig eller att polis/domstol eller liknande myndighet ingripit, har tagits med i materialet.

6:1:2 Urval av tidningar

Syftet var att studera dagspressens brottsrapporterings innehåll, omfattning och utveckling under 1900-talet, och att relatera detta till utvecklingen inom pressens etiska regler. Med hänsyn till den tid och de resurser som stod till mitt förfogande, valde jag att studera brottsrapportering i två tidningar, Göteborgs-Posten och Dagens Nyheter. Dessa båda är, och har länge varit, stora tidningar, dominerande i var sin storstad i Sverige.

Studien hade naturligtvis vunnit i djup om jag haft möjlighet att studera fler tidningar. En jämförelse mellan tidningar av olika politisk färg kunde ha varit intressant, liksom en jämförelse mellan storstads- och landsortspress. Materialet blev dock ändå så pass omfattande, 1545 artiklar, att jag tvangs avstå.

6:1:3 Presentation av tidningar

Göteborgs-Posten, G-P, utkom med sitt första nummer redan 1813. Därefter var tidningen nedlagd i perioder. Från år 1858 har den dock utkommit utan avbrott. I slutet av 1800-talet var G-P ledande i ett förnyande av tidningarnas redigering. Särskilda rubriker för de olika avdelningarna i tidningen, minneslista, veckokrönika och andra typografiska nyordningar spred sig från G-P till andra tidningar.

Upplagemässigt var dock G-P länge ingen större framgång. 1926 övertogs en närmast konkursmässig tidning av Harry Hjärne, en av journalisterna. Han satsade hårt på en bred, men liberal, tidning, med bevakning av och smidig distribution till hela Västsverige, till ett billigt pris. Hög upplaga motiverade höga priser för annonsutrymmet, och tidningen blev en lönsam affär.

G-P var länge småfolkets tidning. Den "fina" tidningen var Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, GHT. 1930 gick G-P förbi GHT i upplaga, och blev snart Sveriges största dagliga tidning utanför Stockholm. (Furhoff 1965)

Idag drivs tidningen fortfarande med familjen Hjärne som dominerande ägare. G-P har spridning över hela Västsverige, med en alltmer markerad tyngdpunkt i Göteborg, där tidningen har näst intill monopolställning. Upplagan år 1985 var 285 000 exemplar på vardagar. (Massmedier 86-87)

Dagens Nyheter, DN, startades 1864 av Rudolf Wall. Han ville göra en billig och lättillgänglig tidning med ett innehåll

som intresserade en bredare publik. En rad nya grepp - en billig, hemburen tidning som kom redan på morgonen, med korta och (relativt) lättlästa artiklar, alltsammans finansierat via annonsintäkter - gjorde DN till en stor framgång. Redan ett halvår efter starten hade tidningen en upplaga på 6000 exemplar. Det var mer än någon av de etablerade tidningarna i Stockholm kunde uppvisa vid samma tid.

På 1890-talet stagnerade upplagan omkring 25000 exemplar. Konkurrenterna hade växt snabbare. Stockholms-Tidningen hade vid sekelskiftet en daglig upplaga på 100 000, vilket gjorde den till det första egentliga mass-mediet i Sverige. (Hadenius-Weibull 1980:49-50)

Under det nya seklets första år kom en ny satsning på förnyelse av DN. Förstasidan befriades från annonser och blev en paradsida med (för den tiden) stora rubriker, fler bilder och en klarare disponering. Hela tidningen stramades upp, med en mer konsekvent materialplacering och luftigare layout. Journalistiskt blev man en smula tuffare. Resultatet blev ökad upplaga. Redan 1918 var man uppe i 108 000 exemplar. 1941 passerade DN Stockholms-Tidningen i upplaga och blev störst. (Furhoff 1965)

Idag ägs tidningen av Bonnierfamiljen. DN har ambitioner att vara rikstidning, men sprids huvudsakligen i Stockholms-regionen. År 1985 var upplagan 400 000 ex på vardagar. (Massmedier 86-87)

Det finns klara likheter mellan G-P och DN. Genom likartade innehållsliga och organisatoriska satsningar under 1900-talet har tidningarna arbetat sig fram till en dominerande ställning, i var sin storstad. Båda tidningarna är, eller har varit, liberala, men har satsat på att nå den breda publiken oavsett dennas politiska hemvist. Båda tidningarna har och har haft en ambition att spridas över ett betydligt större område än hemstaden.

Med bakgrund i de likheter som finns, finns också en anledning att anta att deras kriminaljournalistik inte avviker drastiskt från varandra.

6:1:4 Tidsperioder

Syftet var att studera brottsrapporteringens utveckling under 1900-talet, före och efter tillkomsten av etiska regler. De första etiska reglerna för pressen, som hade något egentligt genomslag, kom år 1923.

Efter överväganden baserade på tillgång till tid och resurser valde jag att göra nedslag i fem år, med två veckor per år. Åren skulle vara fördelade så, att det första låg före 1923, det skulle vara lika långt avstånd mellan dem och krigsåren skulle i möjligaste mån undvikas. Dels ökade brottsligheten dramatiskt under båda krigen för att sedan åter sjunka till

en nivå som följer långtidstrenden, (se fig 1 och fig 2), dels kan man anta att tidningarnas innehåll delvis är annorlunda då kriget rasar kring landets gränser. Valet föll slutligen på åren 1920, 1935, 1950, 1965 och 1980. Naturligtvis kan man även tänka sig andra nedslagsperioder som uppfyllde urvalskriterierna.

Vid urval av veckor att göra nedslag i fanns flera faktorer att ta hänsyn till. Brottshänsyn varierar med årstiderna, och med hjälp av Rättsstatistisk årsbok fann jag att månads-skiftena mars-april och september-oktober var lämpliga, eftersom brottshänsyn dessa tider inte är vare sig anmärkningsvärt hög eller låg. Jag ville också undvika påskhelgen på våren, då det finns helgdagar som är tidningsfria, och valrörelser på hösten som kunde förskjuta innehållsfördelningen i tidningarna. Det slutliga valet föll på veckorna 26/3 - 1/4 och 25/9 - 1/10. Resultaten visade också att artiklarna är i stort sett jämnt fördelade över veckorna.

6:1:5 Kodning och kodschema

Avsikten med studien var att belysa hur tidningarna skriver om brott, och vad tidningarna skriver om brott. Kodschema (bil 1) konstruerades delvis med hjälp av det kodschema som använts i Dahlgren (1987). Med hjälp av detta ställdes frågor till materialet, som kom att bestå av totalt av 1545 artiklar.

I kodschemat finns kategorier som svarar mot frågor om artikeln, om brottslingar och misstänkta samt om brottets art och var det begåtts.

De frågor som gäller artikeln handlar om artikelns storlek, placering i tidningen och artikeltyp. Storleken på de enskilda artiklarna mättes, liksom volymen på tidningens totala redaktionella innehåll. Som redaktionellt innehåll har räknats allt utom betald annonsplats, predikoturer och programtablåer för radio och tv.

Utifrån artikelns storlek och tidningssidans fullspalthöjd avgjordes om det var en notis eller artikel. Det finns inget vedertaget mått på vad en notis är, alltså fick jag konstruera ett. Som notis räknas allt som är mindre än eller lika med 1/7 av den totala spalthöjden. Detta mått visade sig också stämma väl med de enda kriterier för att känna igen en notis som finns, d v s att den skall ha liten eller ingen rubrik och ingress.

Artiklarnas volym lades sedan samman och deras procentandel av det totala redaktionella materialet i tidningen räknades ut. Ett problem var att mätningen gjordes på mikrofilsprojektor. För äldre tidningar finns ingen angivelse på filmen om omräkningsfaktorer för att få fram hur stor tidningen är i verkligheten. Sådana omräkningar är förresten alltid vanskliga. Film krymper med åren, olika skärpe-

inställningar ger olika storlek. Eftersom mätningen av artiklarna från varje tidningsexemplar bara jämförts med mätningar gjort på samma tidningsexemplar, beslöt jag mig för att inte göra någon omräkning. Den relativa procentandelen brottsrapportering i varje tidning stämmer ändå, och kan jämföras med samma relativa procentandel från andra tidningsexemplar, andra år.

Artiklarnas och notisernas placering i tidningen, om de helt, delvis eller inte alls fanns på förstasida noterades.

De olika artikeltyperna är i stort sett uppdelade efter i vilket stadium utredningen av brottet befinner sig, och om artikeln gäller ett eller flera brott.

De frågor som gäller brottslingar och misstänkta behandlar vilka kännetecken artikeln ger på dessa, i de fall där någon gärningsman nämns. Sådana kännetecken kan vara namn, ålder, adress, bild, social omgivning och personliga egenskaper etc.

De frågor som handlar om brottet gäller brottets art och placering. Brotten har samlats under olika huvudrubriker, som "mord, dråp", "rån", "inbrott" etc. Ett problem i undersökningen visade sig då kodningen var klar. Bland brottskategorierna finns en kategori för övriga brott. Efter den provkodning som gjordes för att testa kodschemat gjorde jag bedömningen att förrymda brottslingar skulle ingå i övrigt-posten. Det var ett misstag. Andelen rymlingar i spalterna visade sig vara stort, vilket gjorde denna kategori onödigt stor.

Brottsplatserna har delats in i tre kategorier, lokalt (motsvarar nuvarande Storstockholm respektive Storgöteborg), inrikes (övriga Sverige) samt utländska brott. De senare har, efter anteckning av brottskategori, artikelstorlek etc, inte vidare behandlats. I materialet finns alltså inga uppgifter om brottskategori, gärningsmän etc för utländska brott.

En utförlig beskrivning av kodschemat och kodningen finns i Kommentarer till kodschemat, bilaga 2, där den särskilt intresserade kan ta del av alla aspekter.

6:1:6 Reliabilitet och validitet

Reliabilitet är ett mått på hur noggrant undersökningen är gjord. God reliabilitet innebär frånvaro av slumpmässiga fel. Kodningen är gjord av en person, mig. Avvägningar och knepiga beslut har fattats en gång för alla och följts därefter. Då kodningen och stansningen var klar kontrollerades de olika variablerna och kategorierna emot varandra för att omöjliga kombinationer och värden skulle falla fram. Totalt fanns, i materialet på 1545 artiklar med 28 variabler vardera, 9 sådana kontrollerbara fel som rättades. På grundval av detta kan man anta, att antalet okontrollerbara fel i materialet heller inte är särskilt stort. Reliabiliteten bör vara god.

Begreppet validitet betecknar hur väl undersökningen mäter vad den är avsedd att mäta. I denna undersökning har svaren på frågorna tagits ur vad som faktiskt står i tidningstext. Några slumpmässiga svar kan alltså inte komma i fråga. Den stora andelen övriga brott skulle kanske ha kunnat undvikas genom en provkodning som omfattat mer än ett tidnings-exemplar per nedslagsperiod. Vid tiden för provkodningen bedömdes dock inte dessa vara nödvändigt. Slumpen spelade mig ett spratt. I stort sett anser jag dock, att undersökningen väl mäter vad den är avsedd att mäta.

6:2 Analys av mordfall

Analysen av enskilda brott skulle ske på ett brott med högt nyhetsvärde.

6:2:1 Urval av brott

Som brottskategori för denna studie valdes mord på kvinna, med okänd gärningsman. Anledningen är att detta är ett ovanligt brott, där utredningen har okänd utgång, hög aktivitet från polisen och ofta sensationella inslag - egenskaper som ger högt nyhetsvärde och som man kan förvänta sig stor publicitet kring.

För att få ett litet, men dock inslag av landsortspress i studien valde jag mord som begåtts på landsbygden eller på mindre orter.

Jämförbarheten mellan olika mord är naturligtvis begränsad. Det finns många sätt, och motiv för, att ta en kvinna av daga. Kvinnorna har levt i olika tider, på olika platser, olika länge. För att få största tänkbara möjligheter till jämförelse, har jag valt mordfall där offren varit vanliga, i stort sett hederliga människor, utan något mer graverande omoraliskt förflutet. Det visade sig också under arbetets gång att de fyra fallen har fler gemensamma inslag. För alla morden har någon suttit anhalten som misstänkt, dock utan att det funnits grund för häktning.

De mord som utvalts, är fall där polisen ännu efter tre månader inte funnit gärningsmannen. Om ingen har kunnat bindas vid brottet, är alla som eventuellt utpekats i tidningarna i lagens mening oskyldiga. I de tre tidigaste fallen fann man aldrig gärningsmannen, och dessa är numera preskriberade. Det senaste fallet är från september 1987. Ännu när detta skrivs har ingen kunnat bindas vid brottet. Hoppet är naturligtvis inte ute ännu, men spåren kallnar fort, och mord som inte blir lösta under de första månaderna förblir ofta olösta.

Då jag sökte lämpliga mordfall för analysen hade jag god hjälp av C G Bernharssons utförliga bok Mordkommissionen

efterlyser, del 1 och 2 (1964), samt av polisens arkiv.

6:2:2 Presentation av mordfall

Fyra kvinnor från olika tider har mist livet. Nedan följer en kortfattad beskrivning av fallen.

Elin var 22 år gammal, dotter till en småbrukare i södra Dalarna. Hon brukade arbeta om somrarna, ibland som piga, ibland vid sjukstugan i närmsta samhälle. Hon var 22 år gammal, förlovad med en man från trakten och skulle snart gifta sig.

En kväll strax före jul 1915 lämnade hon sitt hem för att gå de sju kilometerna till samhället och hämta post. Vid middagstid dagen därpå fann hennes bror henne liggande död under en gran en bit från vägen. Dödsorsaken var ett hårt slag i huvudet, troligen med en sten.

Signe var 31 år och arbetade som hushållerska strax utanför Sundsvall. Ursprungligen kom hon, via olika piggtjänster i bl a Skåne, från Jämtland. Hon var förlovad med en hotell-dräng. En februarikväll 1934 lämnade hon det hem där hon bodde inackorderad för att uträtta några ärenden hos bekanta inne i Sundsvall. Troligen mötte hon sin mördare då hon var på hemväg. Hennes kropp återfanns dagen efter i en grop bakom en lada. Signe hade dött av kvävning.

Selma var änka med egen liten gård på östra Gotland. Hon var 76 år gammal, och skötte sig själv och sina höns på ålderns höst. Hon var inte förmögen, men hade lite av folkpensionen undanstoppat här och var.

En septembermorgon 1954 kom någon på besök till gården. Ett par dagar senare, då Selmas grannar blivit oroliga då de inte sett till henne, fann man kroppen i ett busksnår bakom hönshuset. Selma dog av strypning.

Maria (fingerat namn) var 27 år och just färdig med sin - utbildning och fått arbete som sykokonsulent. Hon for ofta till föräldrarna på helgerna, i hemstaden som vi kan kalla Ådalsand.

En fredagkväll i september 1987 hade Maria besökt vänner i Ådalsand tillsammans med familjens hund. Hon fick bilskjuts mot föräldrahemmet vid elvatiden, men valde att gå den sista biten hem, eftersom hunden skulle rastas. Dagen därpå fann man både henne och hunden döda. Maria dog av knivhugg mot kroppen.

6:2:3 Analys av mordfall

Jag har samlat in allt som skrivits om morderna, dels i de lokala tidningarna, dels i Göteborgs-Posten och Dagens Nyheter, under de tre månader som följde efter morderna.

Följande tidningar och tidsperioder har studerats:

Ludvika Tidning	17/12 1915 - 17/3 1916
Borlänge Tidning	17/12 1915 - 17/3 1916
Sundsvalls Tidning	22/2 - 22/5 1934
Nya Samhället	22/2 - 22/5 1934
Gotlänningen	18/9 - 18/12 1954
Gotlands Folkblad	18/9 - 18/12 1954
Gotlands Allehanda	18/9 - 18/12 1954
Nya Norrland	25/9 - 25/12 1987
Västernorrlands Allehanda	25/9 - 25/12 1987
Göteborgs-Posten	17/12 1915 - 17/3 1916
	22/2 - 22/5 1934
	18/9 - 18/12 1954
	25/9 - 25/12 1987
Dagens Nyheter	17/12 1915 - 17/3 1916
	22/2 - 22/5 1934
	18/9 - 18/12 1954
	25/9 - 25/12 1987

I materialet har jag sedan sökt svar på frågor främst vad gäller misstänkta gärningsmän. Frågorna handlar om:

- 1: Finns personuppgifter? Namn, adress, ålder, yrke, bild eller beskrivning av utseende?
- 2: Finns personliga egenskaper angivna? "Moral", etnisk tillhörighet, vanor, tidigare brott eller personliga egenskaper?
- 3: Finns social omgivning beskriven? Arbetsplats eller arbetskamrater, familj, släkt, vänner eller grannar?

Svaren på frågorna är öppna - jag kategoriserar inte som jag gjorde i innehållsanalysen. Det är citaten från tidningarna, tidningarnas egna formuleringar som skall tala.

Jag har fokuserat mig på de misstänkta gärningsmännen, och bara kort berört offer och övriga inblandade. Tyvärr finns det inte utrymme att gå in djupare på alla berörda i ett sådant här arbete. Det vore snarare ämnen för fyra tjocka deckare. Jag valde att studera vad tidningarna skrev om de misstänkta gärningsmännen, därför att det antagligen är där som oförsiktig journalistik kan göra allra mest skada. Offret känner inget mer. Hennes anhöriga har en stor sorg, som kanske kan bli värre av tidningsskriverier, men finns lika djup även utan. En person som blir oskyldigt misstänkt och utpekad i tidningarna som mördare kan få hela sitt liv förstört.

6:3 Alternativa metoder

Studien bygger på en kombination av kvalitativ och kvantitativ innehållsanalys. De två delarna har fått olika tyngdpunkter. Den första delen av rapporten studerar tidningarnas brottsrapportering i allmänhet, medan analysen av mordfallen snarast kan sägas studera brottsrapportering i synnerhet.

En rent kvantitativ undersökning hade inte kunnat ge samma kunskap om hur gärningsmännen behandlas, och därmed om följsamheten mot de etiska reglerna.

Å andra sidan hade en rent kvalitativ undersökning inte gett samma goda överblick över materialet. Det hade också varit betydligt mer tids- och arbetskrävande, vilket de tillgängliga resurserna inte tillät.

Det hade också funnits andra möjliga vägar att gå. En undersökning som jämförde tidningsrapportering med extra-mediadata i form av polis- och domstolsprotokoll i varje enskilt fall hade varit mycket intressant. Eftersom studien spänner över lång tid, och även innefattar rapporteringen om utrikes brott, hade detta varit närmast omöjligt att genomföra.

7 BROTTSRAPPORTERING: NÄR, VAR OCH VAD?

Många företeelser har särskilda avdelningar i tidningen, som sport, nöjen, handel etc. Brottssrapportering har sällan någon egen vinjett, men är ändå alltid en del av tidningsinnehållet.

Studien omfattar två större morgontidningars brottssrapportering från 1920 till 1980. Hur stor är då brottssrapporteringens andel av dessa tidningars innehåll, hur presenteras brottssrapporteringen och vad innehåller den? Vilka förändringar kan man se över tid?

I kapitlet redogörs först för brottssrapporteringens volym, presentation och innehåll och eventuella förändringar och variationer över tid. I avsnittet därefter behandlas brottsplatsens betydelse för placering, artikelstorlek och artikeltyp, med anknytning till nyhetsvärderingsteoriernas punkt om betydelsen av närhet och identifikation. Kapitlets sista avsnitt behandlar brottskategorins inverkan på placering, artikelstorlek och artikeltyp. I texten hänvisas då och då till tabeller med B-nummer. Dessa återfinns i tabellbilagan längst bak i rapporten.

7:1 Volym

Brottssrapporteringens omfattning har mätts på två sätt. Dels som antal artiklar i absoluta tal, dels som volymandelen av tidningarnas redaktionella material. Detta har definierats som det sammanlagda antalet spaltcentimeter utom betald annonsplats, radio/tv-tablåer och predikoturer.

Tabell 1

Brottssrapporteringens volymandel (%) av tidningarnas redaktionella innehåll* samt antal artiklar, årsvis.

	Göteborgs-Posten		Dagens Nyheter	
	%	antal	%	antal
1920	3.6	73	3.0	64
1935	4.6	217	1.7	119
1950	4.3	191	3.9	150
1965	5.7	282	3.9	202
1980	6.0	145	3.0	101

Totalt antal artiklar 1545.

*d v s tidningens volym minus betald annonsplats, predikoturer och radio/tv-tablåer

I tabellen kan vi se en liten ökning av procentandelen brottsrapportering över tid. Den skall ses med försiktighet. Variationen inom och mellan veckorna är ofta större än variationen mellan åren.

Det viktiga med tabellen är i stället, att den visar att brottsrapporteringens andel av tidningsinnehållet ligger relativt konstant kring 3-5% av tidningsinnehållet.

Som vi ser har DN stadigt något mindre andel brottsrapportering än G-P.

Det andra måttet på brottsrapporteringens volym olika år är antalet artiklar och notiser. Här syns att antalet stadigt ökade fram till 1965, för att därefter minska kraftigt. Antalet artiklar år 1980 är ungefär hälften av antalet år 1965. Under denna period sjönk antalet artiklar kraftigt, men inte, som vi kan se i tabell 1, deras volymandel av tidningsinnehållet. Tidningarna rapporterar alltså om färre brott på samma utrymme som tidigare.

Intressant är att den utveckling som syns för andelen och antalet artiklar inte alls avspeglar brottsutvecklingen i samhället (se fig 1 och fig 2). En kraftigt ökad brottslighetsnivå i samhället avspeglas inte alls i det utrymme och den uppmärksamhet som tidningarna ägnar åt brott. Westerståhl-Johansson (1985, tabell 3:4) visar ungefär samma mönster för volymandel, även om deras siffror är betydligt högre. I deras undersökning har brottsrapporteringen 1924 14.5%, 1936 13.9%, 1948 14.8%, 1960 12.3% och 1980/81 6.7%. Westerståhl-Johanssons undersökning grundar sig dock på betydligt flera tidningar under längre tidsperioder. I deras undersökning finns också ett stort inslag av landsortspress. Vi har sett att G-P, tidningen i den mindre staden, har mer brottsrapportering än huvudstadsorganet DN. Det kan vara så, att landsortspressen totalt sett uppmärksammar brott mer, och har större volym brottsrapportering.

7:1:1 Variation mellan veckorna

Undersökningsveckorna är valda så, att de med tanke på att brottsligheten varierar över året skall ligga i perioder med varken särskilt hög eller särskilt låg brottslighet. Om man ser till hela materialet är variationen mellan höst- och vårveckorna också mycket liten. 51% av artiklarna kommer från vårveckorna, 49% från höstveckan. Det finns alltså en stabilitet i materialet som tyder på att veckorna valts rätt med tanke på brottslighetens årstidsvariation.

Det finns dock variation, större ju längre bak i tiden man kommer.

Tabell 2
Brottsrapporteringens veckovariationer efter år (%)

	1920	1935	1950	1965	1980
Vår	40	54	57	49	50
Höst	60	46	43	51	50
Summa%	100	100	100	100	100

Totalt antal artiklar:1545

Variationerna mellan höst och vårveckor som vi ser i tabell 2 kan hänga samman med att årstidsvariationen för brottsligheten förändrats. Det kan vi inte veta. Statistik över detta finns bara tillgänglig för de senaste decennierna.

7:1:2 Variation mellan dagar

Ju längre fram i veckan vi kommer, desto mer brottsrapportering (tabell B1). Den stora dagen är fredag, tätt följd av torsdag. Det är en tendens som i stort sett håller i sig över åren.

Förklaringen till detta ligger nog snarare i rättsmaskineriets och tidningarnas arbetsorganisation än i variationer i brottsligheten. Under arbetsveckans gång gör polisen utredningar och faller domstolarna domar som kan bilda underlag för artiklar.

7:2 Presentation

Brotten och deras följder presenteras av tidningarna i notiser och artiklar, som placeras på olika ställen i tidningen. Fördelningen på notiser och artiklar, och på förstasida och insida kan säga något om vilket nyhetsvärde brottsligheten i stort har. Ju högre nyhetsvärde, ju större artiklar och ju större sannolikhet för att händelsen hamnar på första sidan.

Först i avsnittet redogörs för brottsrapporteringens placering i tidningarna, därefter för fördelningen mellan artikelstorlekarna.

7:2:1 Brott på första sidan

På första sidan placeras de händelser som bedömts som mest angelägna av det tidningen valt att publicera en viss dag. Enligt Hvitfelt (1985:13) "återspeglar en tidnings förstasida slutresultatet av den långa nyhetsvärderingsprocess som pågår från det att något händer tills det att det publiceras i en tidning." Hur stor del av brottsrapporteringen anses då vara så angelägen att den hamnar på första sidan?

Tabell 3
Brottsrapporteringens placering i tidningen olika år (%)*

	1920	1935	1950	1965	1980
Front	4 (8)	2 (2)	10	2	2
Front/forts	2 (3)	2 (2)	8	9	8
Front/puff	0 (0)	0 (0)	2	2	2
Insida	94 (89)	96 (96)	80	87	88
	100(100)	100(100)	100	100	100
Antal artikl	137 (64)	337(119)	341	484	246
Totalt antal artiklar	1545				

*Obs att G-P:s förstasida både 1920 och 1935 var helt reserverad för annonser. Siffrorna inom parentes visar DN:s fördelning över sidor de aktuella åren.

Som vi kan se i tabell 3 är det en mycket liten del av den totala brottsrapporteringen som bedöms ha så högt nyhetsvärde att det blir förstasidesstoff. Andelen har varierat något över åren kring en andel som ligger runt 10% av den totala brottsrapporteringen. År 1950 finns dock en topp, där hela 20% av brottsrapporteringen helt eller delvis var placerad på förstasidan. I figur 1 såg vi att brottsutvecklingen under åren runt 1950 också var dramatisk. Denna utveckling avspeglade sig på tidningarnas förstasidor. Då ökningen av brottsligheten sedan lade sig relativt stadigt på en högre nivå, stabiliserades antalet brott på tidningarnas förstasidor åter på det som verkar vara en normal andel.

7:2:2 Notiser och artiklar

Ett annat mått på brottslighetens nyhetsvärde är hur stort utrymme tidningen ägnar åt de enskilda brotten. Stora händelser får större utrymme, små händelser får litet utrymme och många händelser publiceras inte alls. Notis betecknar i denna undersökning, i brist på mera vedertagna mått, en artikel som mätt i spaltcentimeter är mindre än eller lika med 1/7 av tidningens fullspalthöjd.

Tabell 4
Fördelningen mellan artikelstorlekar, årsvis (%).

	1920	1935	1950	1965	1980
Notis	45	53	34	42	38
Artikel	55	47	66	58	62
	100	100	100	100	100
Antal	137	337	341	484	246
Totalt antal 1545					

Tabell 4 visar att en mycket stor del av brottsrapporteringen sker i form av den minsta uppmärksamhet en tidning kan ägna det man ändå väljer att rapportera - notisen. Notisernas andel har visserligen minskat något över tid, men minskningen är inte stor.

Det är lätt att dra slutsatsen att mycket brottsrapportering är utfyllnad, något man lägger in på sidorna då man får utrymme över efter att ha placerat in de stora nyheterna. Minskningen av såväl antalet rapporterade brott som andelen notiser skulle då kunna bero på nya redigeringsprinciper, som t ex blockredigering.

7:3 Artikeltyp

När sker då publiceringen av brott? Är det direkt efter det att brottet skett, är det under utredningen eller då gärningsmannen döms? Här har artiklarna delats upp efter i vilket stadium av utredning brottet befinner sig.

Tabell 5
Brottsrapporteringens fördelning på artikeltyper årsvis (%).

	1920	1930	1950	1965	1980
Rapport om brott, polis-ingripande etc	27	27	46	40	41
Uppföljning, utredning, misstänkt etc	23	19	23	24	20
Rättegång	33	45	25	29	23
Övrigt*	17	9	5	7	15
Summa%	100	100	99	100	99
Antal	137	337	341	484	246
Totalt 1545					

*Inlämnad anmälan, lägesrapport, nedlagt åtal mfl.

I tabell 5 ser vi att den mesta publiciteten sker direkt efter brottet och under utredningen. De första två kategorierna i tabellen innehåller redan 1920 hälften av artiklarna, en andel som ökade till 69% år 1950 för att 1980 ha minskat något, till 61%.

Andelen rapportering från domstol har minskat - 1980 är procentandelen ungefär hälften så stor som den var 1935. Under de två första undersökningsperioderna, 1920 och 1935, fanns i såväl G-P som DN en särskild vinjett "Från domstolarna" där man rutinmässigt rapporterade från pågående och avslutade rättegångar. Denna rutinmässiga bevakning av domstolarna finns inte idag. Nu krävs det mycket speciella rättegångar för att tidningarna skall bevaka dem.

Studier på andra innehållsområden i tidningarna har också visat på att tidningarna rapporterar snabbare idag än förr, i den meningen att man rapporterar mer från ett tidigare skede i t ex en beslutsprocess, och mindre då beslutet verkligen tagits. Ghersetti (1981) visar i sin studie av den politiska rapporteringen inför val att tidningarna alltmer under seklet har lagt tyngdpunkten vid själva kampanjen, och mindre vid sakfrågor och valresultat. Detta ligger i linje med att man rapporterar om att brottet skett och eventuellt om utredningen, men mindre om rättegången.

7:4 Brottsplats

En av de faktorer som anses ge högt nyhetsvärde är närhet. Hur ser då fördelningen ut mellan lokala brott, övriga inrikes brott och utländska brott i de undersökta tidningarna, och hur påverkas tidningarnas presentation av var brottet skett?

7:4:1 Fördelning på brottsplatser

Artiklarna har delats in i tre kategorier efter brottsplats, lokalt, inrikes och utrikes. Lokalt motsvarar här nuvarande Storstockholm respektive Storgöteborg.

Tabell 6

Artiklarnas fördelning på brottsplatser, årsvis (%)

	1920	1935	1950	1965	1980
Lokalt	28	29	37	19	30
Inrikes	50	52	43	63	45
Utrikes	22	19	20	18	25
	100	100	100	100	100
Antal	137	337	341	484	246
Totalt antal artiklar 1545					

Som vi kan se i tabell 6 har utlandsmaterialet stadigt hållit sig kring 1/5 av den totala brottsrapporteringen över tid. Det lokala materialet har hållit sig kring 1/3 av den totala rapporteringen, de övriga inrikes brotten har under hela tidsperioden haft den största procentandelen av materialet, vilket ju nödvändigtvis avspeglar verkligheten, åtminstone delvis. Det händer fler brott i hela övriga riket sammantaget än i de två storstäderna var för sig.

7:4:2 Brottsplats och presentation

Om närhet ger nyhetsvärde - är det då de nära brotten som får mest central placering och störst utrymme?

Tabell 7

Brottsplats och placering i tidningen (%)

	Lokalt	Inrikes	Utrikes
Förstasida*	14	12	14
Inside	86	88	86
Summa%	100	100	100
Antal artiklar	429	804	312
Totalt antal 1545			

*Artikeln är helt eller delvis placerad på förstasida.

Tabell 7 visar att det inte är någon skillnad mellan brottsplatserna vad gäller deras placering på förstasida. Något mer än 1/10 av såväl lokala som inrikes och utrikes brott placeras på förstasida. I tabellerna B2-B6 ser vi att denna tendens i stort sett håller i sig över tid. Det måste alltså vara andra kvaliteter än närhet hos de enskilda brotten som ger dem tillräckligt nyhetsvärde för att hamna på första sidan.

Hur inverkar då brottsplatsen på artikelstorleken? Ett antagande man kan göra utifrån nyhetsvärderingsteorierna är att lokala brott skulle få större utrymme, eftersom dessa dels är nära, dels kan antas innebära större möjlighet till identifikation.

Tabell 8

Brottsplats och artikelstorlek (%)

	Lokalt	Inrikes	Utrikes
Notis	38	46	39
Arikel	62	54	61
Summa%	100	100	100
Antal artiklar	429	804	312
Totalt antal 1545			

Tabell 8 visar att andelen notiser om lokala brott visserligen är något mindre än andelen för övriga inrikes brott. Å andra sidan rapporteras utrikes brott i notisform i ungefär samma grad som de lokala brotten. Tabellerna B7-B11 visar fördelningen de olika åren. Här kan vi se att för de lokala brotten har utvecklingen gått mot färre notiser sedan 1935, så att andelen notiser om lokala brott 1980 är ungefär hälften av den andelen de hade 1935. Även de inrikes och utrikes brottenas notisrapportering har minskat under denna tid, men inte lika mycket. Den minskning i andelen notiser som vi tidigare sett i tabell 4 faller alltså till största delen på de lokala brotten.

7:4:3 Brottplats och artikeltyp

Finns det då någon skillnad mellan när tidningarna rapporterar brott från de olika brottplatskategorierna? Då man delar upp artiklarna efter i vilket stadium av utredning brotten befinner sig, tabell 9, syns att det inte finns några stora skillnader mellan rapporteringen från olika brottplatser.

Tabell 9
Artikelkategorier och brottplats (%)

	Lokalt	Inrikes	Utrikes
Rapport om brott, polisingripande etc	34	34	50
Uppföljning, utredning, misstänkt etc	20	24	20
Rättegång	35	32	21
Övrigt*	12	9	8
Summa%	101	99	99
Antal artiklar	429	803	313
Totalt 1545			

*Inlämnad anmälan, lägesrapport, nedlagt åtal mfl.

Den största skillnaden som visar sig är att utrikes brott i högre grad än inrikes och lokala rapporteras som händelse, dvs i den första kategorin, och att domstolsarbete utomlands blir mindre omskrivna än domar och rättegångar inom landet. Några egentliga skillnader mellan lokala och övriga inrikes brott finns inte med avseende på artikelkategori.

Fördelningen över år ses i tabellerna B12-B16. Här ser vi att tidningarna genomgående rapporterat utrikes brott i anslutning till att dessa sker. Tidigare har konstaterats, att tyngdpunkten i brottsrapporteringen förskjutits mot en allt högre rapportering i omedelbar anslutning till att brottet begåtts - alltså främst för inrikes och lokala brott.

7:5 Typ av brott

En del brott har större inslag av sensation och överraskning än andra. Det finns givetvis en stor variation inom de olika brottstyperna med avseende på detta, men mellan brottskategorierna kan man förvänta sig en större, stadig variation vad gäller halten av dessa båda nyhetsvärdeshöjande faktorer. Ett mord har så gott som alltid fler sensationella inslag än ett snatteri, t ex. Vilka typer av brott är det då som tidningarna rapporterar, och hur inverkar brottstypen på artikelns placering och storlek?

7:5:1 Vilka brott rapporteras?

Varje dag sker brott av alla typer. Vilka brott är det då som tidningarna skriver om?

Tabell 10
Typ av brott i artiklarna, årsvis (%)

	1920	1935	1950	1965	1980	tot
Utländska brott*	21	19	20	18	24	20
Brott mot person**	12	7	15	16	17	13
Egendomsbrott***	25	40	35	35	30	34
Övr brott****	42	34	30	32	28	32
Summa%	100	100	100	101	99	99
Antal art.	137	337	341	484	246	1545

*Alla typer av brott begångna i utlandet.

**Mord, dråp, misshandel, övriga våldsbrott, våldtäkt och övriga sedlighetsbrott.

***Rån, inbrott, stöld, häleri, bedrägeri mm, skattebrott.

****Allmänfarliga brott, trafik, ordning, brott mot allmän verksamhet, sprit, knark, smuggling, vapen, tjänstefel och övriga brott.

Genomgående handlar 1/5 av brottsrapporteringen om utländska brott. Brott mot person har den minsta andelen, runt 1/10 av den totala rapporteringen. Deras andel av den totala brottsligheten har under hela undersökningsperioden hållit sig under 2% (von Hofer 1985: 1:9, 2:9, 2:11, 5:11). Jämfört med verkligheten är alltså brott mot person överrepresenterat i spalterna. De andra två brottstyperna i tabellen ovan, egendomsbrott och övriga brott, som tillsammans utgör minst 98% av den svenska brottsligheten, får endast mellan 60 och 70% av publiciteten och är alltså kraftigt underrepresenterade i tidningarna.

7:5:2 Brottstyp och placering

Vissa brottstyper har oftare sensationella och överraskande inslag än andra. Om nu detta skulle ge vissa brottstyper högre nyhetsvärde än andra, borde detta inverka på artiklarnas placering i tidningen.

Tabell 11
Brottstyp och placering (%)

	Utländska brott*	Brott mot person**	Egendomsbrott***	Övr. brott****
Första-sida*****	14	16	9	12
Insida	86	84	91	88
Summa%	100	100	100	100
Antal art.	308	208	528	501
Totalt 1545				

*Alla typer av brott begångna i utlandet.

**Mord, dråp, misshandel, övriga våldsbrott, våldtäkt och övriga sedlighetsbrott.

***Rån, inbrott, stöld, häleri, bedrägeri m m, skattebrott.

****Allmänfarliga brott, trafik, ordning, brott mot allmän verksamhet, sprit, knark, smuggling, vapen, tjänstefel och övriga brott.

*****Helt eller delvis placerad på första sidan.

Tabell 11 visar att egendomsbrott i något mindre grad placerats på första sidan, medan brott mot person i något högre grad placerats på första sidan. Genom att bryta ut en brottskategori som är vanlig i rapporteringen av brott mot person, mord och dråp, och en som är vanlig i rapporteringen av egendomsbrott, stöld och häleri, och titta på placeringen av dessa får vi en fördelning som ser ut som i tabell 13.

Tabell 12
Placering i tidningarna av artiklar om mord och dråp respektive stöld och häleri (%)

	Mord och dråp	Stöld och häleri
Förstasida*	24	8
Insida	76	92
Summa%	100	100
Antal artiklar	78	176
Totalt 254		

*Helt eller delvis placerad på förstasida.

I tabell 12 ser vi att 1/4 av de artiklar som handlar om mord och dråp hamnat på första sidan, medan endast en knapp tiondel av artiklarna om stöld och häleri ansetts så intressanta att de blivit förstasidesstoff. Här kan en jämförelse med verkligheten vara intressant. Hofer (1985:1:8 och 3:14) visar att antalet mord genomgående under 1900-talet varit mindre än 0,5% av antalet stölder. Det är den alltså den ovanliga brottstypen som hamnar på förstasidorna. Fördelningen över förstasida och insida för samtliga brottskategorier redovisas i tabell B17. Årsvis fördelning för brottstypernas placering visas i tabell B18-B22. Här ser vi att 1965 var det år som brott mot person publicerades allra mest på förstasida.

7:5:3 Brottstyp och artikelstorlek

Om olika typer av brott, på grund av olika grad av sensation, har olika nyhetsvärde, borde detta också avspeglade sig i fördelningen mellan artikelstorlekarna.

Tabell 13
Brottstyp och artikelstorlek (%)

	Utländska brott*	Brott mot person**	Egendomsbrott***	Övr. brott****
Notis	40	32	50	38
Artikel	60	68	50	62
Summa%	100	100	100	100
Antal	308	208	528	501

Totalt antal artiklar 1545

*Alla typer av brott begångna i utlandet.

**Mord, dråp, misshandel, övriga våldsbrott, våldtäkt och övriga sedlighetsbrott.

***Rån, inbrott, stöld, häleri, bedrägeri m m, skattebrott.

****Allmänfarliga brott, trafik, ordning, brott mot allmän verksamhet, sprit, knark, smuggling, vapen, tjänstefel och övriga brott.

Vi har tidigare i tabell 4 sett den totala fördelningen mellan notiser och artiklar. En jämförelse mellan denna och tabell 14 visar att egendomsbrott i högre grad redovisats i notisform, medan brott mot person i något, men inte mycket, lägre grad redovisats i notisform. Genom att bryta ut ett brott mot person, mord och dråp, och ett egendomsbrott, stöld och häleri, får vi en fördelning som i tabell 14.

Tabell 14

Artikelstorlek för artiklar om mord och dråp respektive stöld och häleri (%)

	Mord och dråp	Stöld och häleri
Notis	23	53
Artikel	77	47
Summa%	100	100
Antal	78	176
Totalt 254		

Vid jämförelse av dessa två "ytterligheter" ur brottskategorier ser vi tydligare att det ovanliga, dramatiska brottet mord endast redovisas i notisform i 1/4 av artiklarna medan det vanliga, oftast odramatiska brottet stöld i hälften av fallen varit notiser. Samtliga brottskategoriers fördelning på notiser och artiklar redovisas i tabell B24-B28.

7:5:4 Brott och artikeltyp

Artiklarna har här, i tabell 15, delats in dels efter vilket stadium utredningen av brotten befinner sig i, dels efter brottskategori.

För de flesta brottskategorier gäller att publiciteten kommer omedelbart efter brottet. Särskilt för ordningsbrott, inbrott och rån dalar intresset snabbt.

Andra brott får mycket liten publicitet då de just begåtts. För tjänstefel, vissa bedrägerier och skattebrott är detta helt naturligt. När någon upptäcker brotten börjar de utredas - men det kan vara länge sedan de begicks.

Vissa brott är särskilt intressanta under utredningen. Hit hör mord/dråp, sedlighetsbrott och skattebrott. Utredning av trafikbrott, ordningsbrott och misshandel tycks vara allra minst intressant.

Rättegångsreferaten har en mindre andel av i stort sett alla typer av brott. Kategorierna vapen, skatter, sedlighetsbrott och tjänstefel visar i och för sig en hög andel rättegångsrapportering, men här är antalen så få att det är svårt att uttala sig säkert. Bedrägeri däremot verkar vara ett brott där man oftare än annars rapporterar från domstol.

Kategorin för inlämnad anmälan ligger högt bara hos ett brott, tjänstefel. Detta brott är också, tillsammans med vapenbrott och sedlighet de enda som rapporteras i högre grad då utredningen läggs ned. För dessa kategorier är antalen så små, att det ändå mest blir gissningar. De brott som rapporteras "i klump", där man i samma artikel redogör för flera brott, är i första hand ordningsbrott och inbrott, två mycket vanliga brottstyper.

Tabell 15
Brottskategori och artikeltyp* (%)

	1	2	3	4	5	6	7	tot%	antal
Utland	51	20	21	2	1	1	5	101	308
Mord, dråp	17	50	24	3	1	4	1	100	78
Misshandel	50	8	38	0	4	0	0	100	50
Övr våld	40	22	33	2	2	0	2	101	58
Våldtäkt	44	44	11	0	0	0	0	99	9
Övr sedlighet	0	31	46	8	8	8	0	101	13
Rån	71	9	20	0	0	0	0	100	35
Inbrott	66	18	8	0	8	0	0	100	124
Stöld, häleri	45	24	27	1	2	1	1	101	176
Bedrägeri mm	14	34	46	2	1	1	1	99	171
Skattebrott	4	38	54	0	4	0	0	100	24
Allmänfarl	42	29	21	0	2	6	0	100	48
Trafik	44	5	42	1	8	0	0	100	77
Ordning	72	4	13	0	11	0	0	100	46
mot allm vsmh	22	17	61	0	0	0	0	100	18
Sprit	32	11	37	5	11	0	5	101	19
Knark	32	41	14	0	9	0	5	101	22
Smuggling	43	21	29	0	7	0	0	100	28
Vapen	22	11	56	0	0	11	0	100	9
Tjänstefel	3	11	38	35	0	11	3	101	37
Övrigt	16	16	47	14	1	6	0	100	195

Totalt antal artiklar 1545

* Artikeltypkategorier:

1: Rapport om brott, polisingripande etc.

2: Uppföljning: Utredning, misstänkt, häktning etc.

3: Rättegång

4: Inlämnad anmälan, stämning etc.

5: Flera brott i samma artikel: "rapport om helgen" etc.

6: Nedlagd utredning/åtal etc.

7: Övrigt; verkställd dödsdom, brottsling talar ut etc.

kategori som totalt sett sällan placeras på förstasida.

En stor del, runt 40%, av brottsrapporteringen sker i form av notiser. Andelen notiser minskar något med åren, främst vad gäller lokala brott.

Brottsrapporteringen handlar oftast om brott som nyligen begåtts, eller är under utredning. Detta gäller särskilt för utrikes brott. För vissa brottskategorier, som mord/dråp, sker en stor del av rapporteringen under utredningen, medan intresset för andra brottskategorier faller snabbt efter det att brottet begåtts. Rättegångsrapporteringen har minskat över tid.

8 VEM ÄR BROTTSLINGEN?

I förra kapitlet såg vi i vilken omfattning och hur de undersökta tidningarna har presenterat brottsligheten. Hurdan är då bilden av de människor som begår brotten, av de misstänkta och gärningsmännen?

Under hela 1900-talet har det funnits etiska regler för pressen. Från början var det mest vaga önskemål från publicistklubben, men så småningom har de blivit allt mer omfattande. En viktig punkt i de etiska reglerna har alltid varit att skydda dem som är misstänkta för brott - det är inte tidningarna, utan domstolarna som skall döma i skuldfrågan.

En utbredd uppfattning är att det har blivit bättre med tiden. Brotsrapporteringen må ha sina brister, men det var ännu värre förr, är en åsikt som ofta framförts. Är det så? Behandlar tidningarna brottslingarna på ett annat sätt idag än för sextio år sedan?

Detta och nästföljande kapitel koncentrerar sig på bilden av den misstänkte/brottslingen. Det här kapitlet handlar om i vilken utsträckning G-P och DN från 1920 och framåt har gett olika igenkänningstecken på personer i anknytning till svenska brott. Jag har valt att här inte ta upp artiklar om utländska brott och brottslingar. Första delen av kapitlet handlar om den typiske tidningsboven, vilka brottslingar som finns i artiklarna. Här har jag valt att lägga in uppgift om socialgrupp, som i och för sig också hör hemma i den andra delen av kapitlet. Denna handlar om vilka kännetecken tidningarna ger på enskilda brottslingar, med utgångspunkt från vilka kännetecken man enligt pressens etiska regler inte skall ge.

I nästa kapitel, "misstänkt för mord", kommer vi till brott i synnerhet - tidningars rapportering kring ett brott med högt nyhetsvärde.

8:1 Gärningsman

Det är fullt möjligt att skriva en artikel om brott utan att nämna eller utpeka någon gärningsman. I hur stor utsträckning utnyttjar tidningarna den här möjligheten?

Tabell 18

I artikeln uppgiven gärningsman fördelat på år (%)

	1920	1935	1950	1965	1980
Ingen	8	10	16	14	15
En person	63	61	51	50	42
Flera personer	15	21	30	33	37
Företag/org.	7	5	0	1	4
Stat/myndighet	6	2	0	2	1
	99	99	100	100	99
Antal	108	272	273	398	186
Totalt antal artiklar 1237					

I tabell 18 syns att andelen artiklar där ingen gärningsman nämnts ökade fram till 1950, för att därefter ligga i stort sett stilla runt 15%. I en övervägande del av artiklarna nämns någon gärningsman, på något sätt. I den största delen av de artiklar som nämner gärningsman uppges en ensam person ha utfört brottet. Dessas andel har dock minskat något över tid, i samma takt som artiklar där flera personer uppges ha utfört brottet har ökat.

Anledningen till att flerpersonsbrotten ökat kan ligga i verkligheten - en ökning av den organiserade brottsligheten t ex - eller i att tidningarnas intresse fokuserats mer på denna typ av brott. Tyvärr har jag inte kunnat finna relevant statistik att bygga en förklaring på.

Ensambovarna är dock fortfarande den största kategorin. Andelen artiklar där gärningsmannen uppgivits vara någon typ av offentlig eller privat organisation är mycket liten.

Är då spalternas gärningsmän skyldiga eller ej? I ett rätts-samhälle är det domstolen som på sakliga grunder skall avgöra skuldfrågan. I pressens etiska regler poängteras att tidningen inte skall utpeka någon som skyldig till brott. Enligt Tryckfrihetsförordningen kan ett utpekande av denna typ falla under brottsrubriceringen förtal.

Hur ser då fördelningen mellan dömda och misstänkta ut bland de i artiklarna uppgivna gärningsmännen?

Tabell 19

Artiklar om svenska brott, där gärningsman nämns, fördelade på dömda och icke dömda olika år (%).

	1920	1935	1950	1965	1980
Dömda	24	41	23	20	13
Icke dömda	76	59	77	80	87
	100	100	100	100	100
Antal	99	244	229	344	158
Totalt 1074					

Det är inte de dömda brottslingarnas brott som publiceras, ser vi i tabell 19. Hela 3/4 av de gärningsmän som nämns i artiklar är inte dömda för brottet. Andelen dömda har minskat rejält med tiden.

Förklaringen ligger förmodligen i den utveckling vi i förra kapitlet såg för rättegångsrapporteringen. I början av seklet hade denna en central plats i tidningarna. Åren 1920 och 1935 fanns speciella vinjetter "Från domstolarne" i både G-P och DN. Under dessa vinjetter rapporterades dagligen och rutinemässigt vad som hände i domstolen, vem som dömts för vad och vad som sagts i olika mål. Den typen av rapportering har helt försvunnit. Om tidningarna idag skall bevaka domstolarnas arbete krävs mycket speciella och intressanta brott. Studier på andra specialområden inom journalistiken har visat att man över huvud taget rapporterar allt tidigare i en händelsekedja, mer före beslut än om beslut (ex Ghersetti 1981).

En annan intressant fråga är den om de misstänkta sociala tillhörighet: Enligt teorierna stiger nyhetsvärdet med social ställning. De etiska reglerna säger att man inte, genom en uppgift om yrke, skall antyda vem en icke namngiven misstänkt är. Hur har tidningarna hanterat detta?

Tabell 20

Uppgift om gärningsmannens socialgrupp i artiklar om svenska brott med gärningsman olika år (%).

	1920	1935	1950	1965	1980
Ingen uppgift	30	35	54	64	75
Soc grp 1,2	44	29	21	20	20
Soc grp 3	20	29	23	14	4
Osäkra*	5	7	2	2	1
Summa%	99	100	100	100	100
Antal	99	244	229	344	158
Totalt 1074					

*Titel uppgiven, men svår att placera in i socialgrupp.

Andelen artiklar som anger yrke/titel har minskat med åren, ser vi i tabell 21. Detta kan kanske räknas på självsaneringens pluskonto.

Märkligare är i så fall den stora andelen brottslingar ur socialgrupp 1 och 2 bland dem som har angiven titel. Det är ju inte så, att dessa är mer brottsbenägna än andra. Tham (1979:131) visar att bland kriminalregisterantecknade män tillhör 30% socialgrupperna 1 och 2, 70% tillhör socialgrupp 3. Den här fördelningen speglar i stort sett fördelningen på socialgrupper hos den totala befolkningen. I tidningarna är yrkesangivna brottslingar ur socialgrupp 1 och 2 klart överrepresenterade.

Förklaringen ligger troligen i nyhetsvärderingsprincipernas punkter om det ovanliga och om anknytning till eliten. Brottslingar ur socialgrupp 3 är vanligast och mest förväntade. Det höjer knappast nyhetsvärdet att nämna dessas titel i artiklarna -alltså följer man de etiska reglerna om att inte antyda identitet och låter bli. Brottslingar som tillhör högre socialgrupper har högre nyhetsvärde - alltså anges titel i artikeln.

Vi kan konstatera, att brottslingar i tidningar oftast är ensamma om brottet, sällan dömda för brottet och gärna tillhör de högre socialgrupperna.

De följande avsnitten är upplagda så, att vart och ett motsvarar en del av publicitetsreglerna i Spelregler för press radio tv och dessas föregångare.

8:2 "...var försiktig med namn"

Redan i de första försöken till en självsanering inom pressen genom etiska regler talade man om försiktighet vid publicering av namn i samband med brott. Från början gällde detta speciellt för brott som kunde resultera i villkorlig dom eller lindrigare straff, eller om brottslingen var ung. Därefter har reglerna för varje revidering blivit alltmer restriktiva mot namnpublicering i samband med brott. Idag är huvudregeln att namn aldrig skall publiceras i samband med brott, om inte brottslingen är dömd till mycket strängt straff.

Vi vet hur reglerna ser ut - men hur har dessa följts?

Tabell 21
Publicering av namn på brottslingar för olika år (%).

	1920	1935	1950	1965	1980
Ej namngivna	10	41	73	81	83
Namngivna	74	50	26	15	11
Namn på org*	16	8	0	3	6
summa%	100	99	99	99	100
antal	99	244	229	344	158

Totalt 1074

*Offentliga och privata organisationer och företag.

Publiceringen av namn på gärningsmän har minskat med tiden, ser vi i i tabell 21. År 1920 var namngivning regel - endast för var tionde brottsling uteslöts namnet i artiklarna. Successivt har namngivningen minskat, så att man 1980 angav namn endast för var tionde brottsling. De etiska reglerna tycks ha haft ett mycket gott genomslag på denna punkt. Dahlgren (1987:19) har i sin undersökning från 1985 funnit att 5,2% av brottslingarna namngavs, vilket kan tolkas som att efterlevnaden av den här punkten i de etiska reglerna fortsätter att öka.

8:2:1 Vems namn publiceras?

Vilka är då de som får sina namn publicerade i samband med brott?

Tabell 22
Fördelning på socialgrupper av namngivna i artiklar om svenska brott där gärningsman nämns (%) utom brott av organisationer.

	Socialgrupp 1 och 2	Social- grupp 3	Osäkra*
Namngivna	58	49	56
Ej namngivna	42	51	44
Summa%	100	100	100
Antal	272	198	32

Totalt antal 504

*Titel angiven, men svår att placera i socialgrupp.

Brottslingar ur de högre socialgrupperna får, som vi ser i tabell 22, i högre grad sina namn publicerade än andra. Det här är en tendens är ännu starkare för vissa av de undersökta åren (tabellerna B31-35). I dessa ser vi att tendensen går från kraftig överrepresentation bland de namngivna för socialgrupp 1 och 2 år 1920, mot en lika fördelning mellan

socialgrupperna 1950. Därefter ökar åter de högre socialgruppernas andel av de namngivna.

8:2:2 Namngivning och brottstyp

Finns det vissa typer av brott som i högre grad än andra leder till publicering av namn?

Tabell 23

Namngivna (ja) och icke namngivna (nej) fördelade på brottstyper och år (%), i artiklar om svenska brott med angiven gärningsman.

		1920	1935	1950	1965	1980
Brott mot person*	Nej	12	57	73	79	78
	Ja	88	43	27	21	22
	tot%	100	100	100	100	100
	Antal	16	21	41	72	36
Egendomsbrott**	Nej	17	36	75	84	93
	Ja	83	64	25	16	7
	tot%	100	100	100	100	100
	Antal	30	115	93	131	57
Övriga brott***	Nej	6	44	71	79	78
	Ja	94	56	29	21	22
	tot%	100	100	100	100	100
	Antal	53	108	95	141	65

Totalt antal 1074

*Mord, dråp, misshandel, övriga våldsbrott, våldtäkt och övriga sedlighetsbrott.

**Rån, inbrott, stöld, häleri, bedrägeri m m, skattebrott.

***Allmänfarliga brott, trafik, ordning, brott mot allmän verksamhet, sprit, knark, smuggling, vapen, tjänstefel och övriga brott.

I tabell 23 ser vi att egendomsbrott är den brottstyp som genomgående har minst andel namngivna gärningsmän. Brott mot person ligger något högre. Genom att bryta ut ett brott mot person, mord och dråp, och ett egendomsbrott, stöld och häleri, får vi följande bild:

Tabell 24

Namngivning av gärningsmän för mord och dråp resp stöld och häleri över tid (%).

		1920	1935	1950	1965	1980
Mord och dråp	Ej namn	0	40	60	53	85
	Namn	100	60	40	47	15
	tot%	100	100	100	100	100
	Antal	6	5	15	30	14
<hr/>						
Stöld och häleri	Ej namn	40	58	91	90	100
	Namn	60	42	9	10	0
	tot%	100	100	100	100	100
	Antal	10	38	34	50	11

Totalt antal 213

Stöld och häleri är ofta lindriga brott, som leder till låga straff. Det var för den typen av brott som pressens etiska regler redan från början manade till försiktighet med namnpublicering. Vi ser i tabell 24 att redan år 1920 var namnpubliceringen för stöldbrottslingar jämförelsevis låg. Den genomsnittliga namnpubliceringen det året var 90%, har vi tidigare sett. Namngivningen för dessa brott har minskat ytterligare över tid.

Mord och dråp är ett grövre brott, som oftast leder till stränga straff. Fram till 1974 års version av de etiska reglerna var namnpublicering för dessa brottslingar tillåten. Namngivning för dessa brottslingar minskar ändå i samma takt som för de lindrigare brotten.

Det kanske inte är enbart de etiska reglerna som ligger bakom minskningen i namngivning. Det kan finnas annat i samhällsutveckling och samhällsdebatt som ligger bakom.

(Redogörelse för samtliga brottskategorier finns i tabell B36)

8:2:3 Namngivning och brottsplats

Finns det någon skillnad i tidningarnas angivande av namn på brottslingar beroende på var brottet har skett? Här delas artiklarna upp i lokala brott (d v s motsvarande det som idag är Storstockholm för DN, och Storgöteborg för G-P) och övriga inrikes brott.

Tabell 25
 Namnpublicering och brottsplats (%), svenska brott med
 gärningsman utom brott begångna av företag/myndigheter etc.

		Ej namn	Namn	tot%	Antal
1920	Lokalt	17	83	100	29
	Inrikes	9	91	100	53
1935	Lokalt	70	30	100	81
	Inrikes	31	69	100	144
1950	Lokalt	88	12	100	100
	Inrikes	62	38	100	126
1965	Lokalt	92	8	100	80
	Inrikes	81	19	100	251
1980	Lokalt	94	6	100	64
	Inrikes	85	15	100	84

Totalt antal 1012

Tabell 25 visar, att tidningarna genomgående publicerar fler namn på brottslingar från andra orter än från utgivningsorten. Det kan botten i ett resonemang som går ut på att det inte gör något att publicera namn på någon som få eller ingen av tidningens läsare ändå känner till. Troligare är dock, att det hänger samman med att det totalt sker fler grövre brott i riket i övrigt än i respektive storstadsområde.

Vi har sett att namngivningen av brottslingar har minskat, både för lindrigare brott där de etiska reglerna redan tidigt påbjöd försiktighet med namngivning, och för grövre brott där spelreglernas förbud mot namnpublicering är av färskare datum. Det är främst brottslingar ur de högre socialgrupperna som namnges. Namngivning sker ofta före dom. Tidningarna namnger i högre grad brottslingar som är från andra delar av landet än från tidningens utgivningsort.

8:3 "...antyd icke identitet..."

Det finns många sätt att beskriva en människa. Genom att ange kön, ålder, bostad, social omgivning och personliga egenskaper kan man beskriva någon, så att alla vet vem man menar, utan att för den skull nämna namnet. Angivande av yrke/titel är ett annat sätt att beskriva någon, som jag dock valt att lägga tidigare i kapitlet (tabell 22).

Vi har sett att angivande av namn i samband med brott har minskat. Enligt nyhetsvärderingsteorierna krävs dock personifiering. Hur hanterar tidningarna det här problemet?

Ett sätt vore att beskriva brottslingen genom att publicera andra uppgifter än namn som leder till den misstänktes identitet.

I de etiska reglerna finns bestämmelser om att man, då man inte publicerar namn, heller inte får antyda brottslingens identitet. Det här avsnittet handlar om olika sätt att antyda identitet, och om hur tidningarna använder dessa.

8:3:1 Kön

Genom att ange kön beskriver man en viktig personlig egenskap, utan att för den skull utpeka någon individ i den angivna halvan av befolkningen. Använder tidningarna den här möjligheten att personifiera brottsrapporteringen?

Tabell 26

Angivelse av kön i artiklar om svenska brott där gärningsman nämns (%).

	1920	1935	1950	1965	1980
Kön anges ej	21	27	24	26	32
Kön anges	12	23	51	60	59
Kön anges gnm namn	67	50	25	15	9
antal	100	100	100	100	100
Totalt antal	99	244	229	344	158
Totalt antal 1074					

Vi ser att angivelse av kön i artiklar som nämner gärningsman ökat i samma takt som namngivelse har minskat. År 1920 angavs kön endast för 12% av gärningsmännen. Efter en kraftig ökning anges kön för gärningsman 1965 och 1980 för hela 60%.

8:3:2 Ålder

Ett annat sätt att personifiera utan att direkt utpeka någon är att ange ålder på brottslingen.

Tabell 27

Åldersangivelse i artiklar om svenska brott, där gärningsman nämns (%), utom artiklar där gärningsman namnges.

	1920	1935	1950	1965	1980
Ålder anges ej	95	84	71	63	93
Ålder anges	5	16	29	57	7
Summa%	100	100	100	100	100
Antal	88	143	61	65	27
Totalt	384				

Angivelse av brottslings ålder har, liksom angivelse av kön, ökat kraftigt fram till 1965 i samma takt som namngivning minskat. En skillnad mellan angivelse av kön och angivelse av ålder är att den senare minskat kraftigt under perioden efter år 1965. Dahlgren (1987:19) uppger att gärningsmans ålder anges 57% av de artiklar han undersökt. I Dahlgrens undersökning ingår förutom storstadsmorgonpress även landsorts- och kvällspress. Det är tänkbart att olika typer av tidningar under senare tid utvecklat olika policy i den här frågan. Angivelse av ålder och namn i kombination presenteras i tabellerna B37-41. Här ser vi att även angivelse av kön och ålder i kombination ökar stadigt fram till 1965, för att därefter minska.

8:3:3 Adress

Adressangivelse kan innebära att man utpekar en person, åtminstone inför människor som bor i närheten av den misstänkte.

Tabell 28

Adressangivelse olika år i artiklar om svenska brott med nämnd gärningsman (%).

	1920	1935	1950	1965	1980
Ingen adress	58	50	60	48	56
Län, region etc	0	1	1	5	3
Stad, kommun etc	24	30	30	38	32
Stadsdel, by etc	10	14	9	7	7
Gata	2	0	0	0	1
Fullständig adress	6	5	0	2	2
	100	100	100	100	101
Antal	99	244	229	344	158
Totalt	1074				

Tabell 28 visar, att de mer exakta adressangivelserna aldrig har varit särskilt vanliga, och har minskat med tiden. I stället har de mer allmänna angivelserna, typ "från västra Sverige" eller "från Uddevalla" ökat.

I runt hälften av artiklarna anges ingen adress alls för gärningsmännen. Det kan bero på att det i artiklarna är underförstått att brottslingen kommer från den ort där brottet begåtts. Det är vid avvikelser från detta, då en lysekilare begår brott i Göteborg t ex, som man anger brottslingens hemort.

8:3:4 Etnisk tillhörighet

Genom att ange etnisk tillhörighet för en brottsling, ger man inte bara en ledtråd till en individs identitet. Man riskerar också att utpeka en folkgrupp som särskilt brottsbenägen. Om det ofta står i tidningarna att norrmän begått inbrott, är det lätt för oss att börja betrakta norrmän som ett skumt folkslag.

Tabell 29

Uppgift om etnisk tillhörighet olika år i artiklar om svenska brott med nämnd gärningsman (%).

	1920	1935	1950	1965	1980
Anges ej	98	98	90	92	93
Anges	2	2	10	8	7
Summa%	100	100	100	100	100
Antal	99	244	229	344	158
Totalt antal	1074				

Det har aldrig varit särskilt vanligt att man anger brottslingars etniska ursprung i artiklar, kan vi se av tabell 29. Å andra sidan är andelen brott som begås av icke-svenska brottslingar inte heller särskilt stor. Omkring 15% (Hofer s 5:7) av det totala antalet lagförda personer är av utländskt ursprung, vilket avspeglar de utländska medborgarnas andel av totalbefolkningen. Av dessa är ungefär 3/4 fast bosatta i Sverige, och majoriteten kommer från något annat nordiskt land. Dessutom är brottslighet med utländsk gärningsman (liksom invandringen) ett efterkrigsfenomen.

I tabellen ovan ser vi också att det är efter kriget som etniskt ursprung börjar anges i artiklarna. Det verkar alltså som om tidningarna anger etniskt ursprung för brottslingar där något annat sådant än svenskt finns att ange.

8:3:5 Social omgivning

En persons sociala omgivning kan sägas bestå av familj, släkt, vänner, arbetskamrater och grannar. Det är ovanligt att artiklarna uppger något om denna. I 16% av artiklarna om svenska brott med nämnd gärningsman nämner man något om dennes sociala omgivning. Det vanligaste är att man anger arbetsplatsen, och då mest då brottet begåtts på eller i anknytning till arbetet. Det finns endast obetydlig variation över tid.

8:3:6 Personliga egenskaper och moral

Beskriver då tidningarna brottslingarnas personliga egenskaper, utseende och "moraliska status"?

Tabell 30

Uppgift om personliga egenskaper och moral hos brottslingar, årsvis, i artiklar om svenska brott med nämnd gärningsman (%).

	1920	1935	1950	1965	1980
Ingen uppgift	93	94	89	88	92
Uppgift finns	7	6	11	12	8
Summa%	100	100	100	100	100
antal	99	244	229	343	158
Totalt antal 1074					

Det är inte, och har aldrig varit särskilt vanligt att tidningen uttalar sig om brottslingar i värdeomdömen eller med beskrivning av utseende eller vanor. Genomgående över tid har någon tiondel av brottslingarna beskrivits på detta sätt, en andel som inte förändrats. Ett annat sätt att beskriva brottslingar som är mycket ovanligt är via bild. Antalet bilder i de undersökta tidningarnas brottsrapportering är också mycket litet. Av de totala 1545 artiklarna innehåller endast 10 artiklar maskerade eller omaskerade bilder på gärningsman.

8:4 "Föregrip ej domstols beslut..."

Tidigare har vi kunnat konstatera, att huvuddelen av kriminalrapporteringen handlar om brott där domstolen ännu inte fällt avgörande. Är det samma sak med namngivning av brottslingar? Har tidningarna publicerat namn på personer, som inte är dömda för brott och därmed faktiskt kan vara oskyldiga?

Tabell 31
Namngivelse av icke dömda brottslingar, årsvis, (%).

	1920	1935	1950	1965	1980
Ej namngivna	15	48	77	88	90
Namngivna	85	52	23	12	10
	100	100	100	100	100
Antal	61	136	175	226	128
Totalt antal 726					

Namngivningen av icke dömda brottslingar var mycket hög 1920, som vi kan se i tabell 31. Med tiden har den minskat, för att 1980 ligga på runt 10%. Tidigare har vi sett, i tabell 21, att namngivningen totalt sett har minskat i samma takt. Resultatet av detta blir, att de icke dömdas andel av de namngivna ligger i stort sett konstant.

Tabell 32
Namngivna, icke dömda brottslingar, fördelade på socialgrupper och år (%).

	1920	1935	1950	1965	1980
Soc grp ej angiven	30	22	40	38	50
Soc grp 1+2	45	44	31	44	36
Soc. grp 3	21	25	26	18	5
Osäker *	3	9	2	0	9
Summa%	99	100	99	100	100
Antal	66	79	42	39	22
Totalt antal 251					

*Uppgift om yrke finns, men är svår att placera in i socialgrupp.

Även här är det brottslingar ur de högre socialgrupperna som får sina namn publicerade. Tidigare har vi sett att det är dessa socialgrupper som totalt sett får sina namn publicerade i samband med brott. Nyhetsvärderingsteoriernas punkt om anknytning till elitperson tycks stämma mycket väl.

8:5 "Framdrag icke gamla förseelser..."

I de etiska reglerna för pressen finns en punkt om att man inte skall dra fram gamla förseelser, som inte har samband med det aktuella brottet.

Tabell 33

Publicering av tidigare brott i artiklar om svenska brott med nämnd gärningsman, fördelade på år (%).

	1920	1935	1950	1965	1980
Ingen uppgift	93	91	90	91	94
Uppgift finns	7	9	10	9	6
Summa%	100	100	100	100	100
Antal	99	244	229	344	158
Totalt antal 1074					

Tabell 33 visar att uppgift om tidigare brott i artiklarna aldrig varit särskilt vanligt. Genomgående ligger andelen omkring 1/10 av den totala brottsrapporteringen.

Von Hofer (1985:5:16) ger oss en möjlighet att jämföra med den verkliga frekvensen av lagförda brottslingar som tidigare dömts för ett eller flera brott, dvs hur ofta det hade varit möjligt för tidningarna att uppge ett tidigare brott. År 1920 var 36% återfallsförbrytare, en andel som ökat successivt till 50% år 1980.

Det verkar som om tidningarna aldrig har ansett uppgift om tidigare brott som särskilt intressant eller relevant i brottsrapporteringen.

8:6 Sammanfattning

Den bild pressen ger av brottslingarna är, att dessa oftast arbetar ensamma, gärna tillhör de högre socialgrupperna och mycket sällan är dömda för brottet.

Namnpubliceringen har minskat stadigt sedan 1920. I stället beskrivs brottslingarna med kön och (före 1965) ålder samt bostadsort eller -region. De namn som publiceras är företrädesvis namn på brottslingar ur de högre socialgrupperna, helst inte boende inom utgivningsorten, och misstänkta för grövre brott. En stor del av namnpubliceringen sker innan domstolen dömt i målet.

För brottslingar med annan etnisk identitet än svensk, uppges denna oftast i artikeln. Det är ovanligt att tidningarna uppger något om brottslingens sociala omgivning. Då det förekommer är det mest arbetsplats. I ungefär var tionde artikel uttalar tidningen sig på något sätt om brottslingens personliga egenskaper eller moral. Porträtt eller andra bilder på brottslingar är mycket ovanliga. I ungefär var tionde artikel publiceras uppgifter om brottslingens tidigare begångna brott.

9 MISSTÄNKTT FÖR MORD

Kapitlet handlar tidningarnas rapportering om fyra mord. Fallen är valda så, att offret skulle vara en kvinna, mordet skulle ha skett i landsbygd eller på mindre ort och inte ha blivit uppkälat på tre månader, d v s ha egenskaper som ger högt nyhetsvärde.

De tre första fallen är sedan länge preskriberade. Inte heller det senaste fallet är löst då detta skrivs. Ingen vet vad som verkligen hände. Tidningarnas bild av händelserna finns däremot bevarad. Den bilden skall vi studera i detta kapitel.

Först sammanfattas tidningsrapporteringen, fall för fall. De frågor som ställs till materialet är av två huvudgrupper.

Den första handlar om helhetsbilden: hur skildras brottet, offret och polisens arbete? Finns det skillnader mellan olika tidningars bild av ett och samma brott, och mellan rapportering från olika tider?

Den andra handlar om misstänkta gärningsmän. Här har jag sökt efter publicerade namn och olika typer av beskrivningar av personerna. De kriterier som finns i variablerna 12 till 28 i kodschemat (bilaga 2) har använts.

De personer som varit misstänkta i de här fallen har inte kunnat bindas vid brotten. Polisen har efter anhållan inte haft bevis nog för häktning, än mindre för åtal. I lagens mening är de alltså oskyldiga. Är de ändå skyldiga i tidningarna?

I redogörelsen för de första fallen, från åren 1915 och 1934, anger jag de namn som funnits i tidningarna på olika inblandade personer och platser. Det har gått så lång tid, att ingen rimligtvis längre kan skadas av detta. Vad gäller det tredje mordet utesluter jag eventuella namn på misstänkta. För det fjärde mordet, från hösten 1987, har jag valt att använda fingerade namn på såväl personer som platser. I de citerade tidningsartiklarna finns uppgifter, som jag inte vill medverka till att sprida ytterligare. Den särskilt intresserade kan naturligtvis få dessa uppgifter genom att gå tillbaks till tidningarna. I den här redogörelsen är de dock definitivt inte "av oavvisligt allmänintresse".

9:1 Mordet på Elin

Vid 17-tiden den 17 december 1915 lämnade Elin sitt hem för att gå den 7 km långa vägen till stationssamhället och hämta post. Vittnen berättade senare att de sett Elin tala med en man hon mött på vägen. Denne man gjorde sedan sällskap med Elin mot byn. Ingen kunde dock, på grund av mörker och stort avstånd, ge något mer detaljerat signalement på mannen.

Vid middagstid dagen därpå fann man Elin under några granar en bit från vägen. Kronolänsman och läkare kunde snart konstatera att Elin först våldtagits och därefter fått ett dödande slag i huvudet, troligen med en sten.

Ett intensivt spaningsarbete sattes igång. Huvudspåret var, att någon luffare begått brottet. Kronobetjeningen skickades ut längs vägarna för att fånga in och förhöra kringvandrande män.

Dagens Nyheters läsare var de första som fick nyheter om mordet. Söndagen den 19 december löd rubriken på sidan 13: "Ett upprörande mord vid Nyhammar. En 21-årig kvinna bedövd, skändad och strypt. Ogärningsmannen tycks vara en luffare som synts i trakten".

Dagen därpå rapporterade Göteborgs-Posten om mordet, i stort sett i samma ordalydelse som DN haft. Läsare av lokal-tidningarna, som vid den här tiden utkom endast två gånger per vecka, fick vänta till tisdagen den 21 december.

I Ludvika Tidning berättas då mycket kortfattat om mordet. Elin antas ha blivit strypt, ingenting nämns om sexuell våld. Man rapporterar att "energiska spaningar efter förövaren" hittills inte gett något resultat. "Trakten vimlar emellertid av luffare. En första razzia utefter vägarna inbringade en fångst av sex dylika figurer, som förhörts". Från Grängesberg meddelas att "förövaren lär vara en från fängelset utsläppt fånge, vilken förut varit straffad för våldtäktsbrott och våldtäktsförsök".

Tidningen utpekar här en man som var känd i Nyhammar. Han och hans släkt, boende i trakten, var illa sedda för tjuvskytte och stölder. Mannen hade tio år tidigare dömts för våldtäkt på en lärarinna (Bernhardsson 1964).

Borlänge Tidnings första artikel berättar att Elin blivit strypt och våldtagen. Spaningarna inriktas på en luffare, som "varit in i en gård i närheten av mordplatsen vid 6-tiden på kvällen och begärt kaffe".

De följande dagarna rapporterar G-P och DN att den misstänkte luffaren "spårats upp åt Säfsnåshållet".

Den 23 december meddelar G-P i rubrik på sidan 6: "Den misstänkte luffaren anhållen". I artikeln meddelas att denne nekar och att kronolänsmannen i Grangärde "tycktes ha sina misstankar riktade åt ett annat håll". Dagen efter rapporterar G-P för sista gången inom undersökningsperioden om mordet på Elin. Under rubriken "Klarhet i Grangärdesmordet" på sidan 11 meddelas att den anhållne luffaren släppt, men att "kronolänsmannen i Grangärde tror sig emellertid nu ha kommit gärningsmannen på spåren. Närmare upplysningar vill han för närvarande inte lämna".

Den luffare, som nu suttit anhållen, är den tidigare nämnde f d våldtäktsmannen från Grangärde. Han anhölls i Småland,

vilket i sig räckte för alibi. Han kunde knappast ha gått till fots från södra Dalarna på bara några få dagar. (Bernhardsson 1964)

Lokaltidningarna och DN förbigår detta anhängande med tystnad. I stället rapporteras om jakten på den andre luffaren, som nu spårats in i Värmland. Man rapporterar också om Elins "mer än vanligt gripande" begravning. Under januari månad är antalet artiklar mycket litet. I Borlänge Tidning skriver man den 8 och 18 januari. Ludvika Tidning har en kort notis den 11 januari. DN:s sista artikel i ämnet publiceras den 19 januari 1916. Den innehåller en sammanfattning av vad som hänt och en redogörelse för spaningarna efter den ännu misstänkte luffaren.

Den 8 februari meddelar Ludvika Tidning och Borlänge Tidning att denne luffare anhängits. "En person vid namn Gustav Filip Larsson från Lerbäcks socken" har häktats för lösdriveri och införts till straffängelset i Karlstad. Man berättar också att "det icke voro uteslutet att denna person är identisk med Nyhammarsmördaren". Orden är exakt desamma i båda tidningarna. Källan är en anmälan som kronofogden i Smedjebacken lämnats "till k.bfhde".

I nästkommande nummer av lokaltidningarna (LT 11/2, BT 10/2), meddelas att "spåret efter Nyhammarsmördaren, som man trodde sig ha i den i Karlstad häktade G.F. Larsson, har visat sig vara falskt." (LT 11/2 1916, notisens text i sin helhet). Borlänge Tidning skriver lite mer omfattande, men med samma faktainnehåll.

Jag har studerat tidningarna i tre månader efter mordet. Det finns endast en ytterligare artikel publicerad efter de ovan nämnda. Borlänge Tidning skriver den 9 mars 1916 om ett nytt spår. En "avviken volontär" från Svea Artilleriregemente hade uppgett att han visste vem som mördat Elin. "Volontären" hade bott och arbetat vid Nyhammars bruk vid tiden för mordet. Han angav en person, som han delat bostad med och kände under namnet Bror. Ingen i Nyhammar kunde dock erinra sig, att någon person som motsvarade beskrivningen av Bror skulle ha funnits i trakten.

Här slutar historien för vår del. Två personer, den ene namngiven, den andre med identitet så angiven att alla i hemtrakten visste vem han var, har suttit anhängna som misstänkta för mordet. Inget annat motiv för mordet har nämnts, än att båda männen var luffare. Den namngivne misstänkte blev dock, så fort lokaltidningarna kunde, rentvådd från misstanke. Den luffare som tillhörde en känd Nyhammarssläkt däremot blev endast omnämnd som misstänkt. Att han blivit anhängen och befunnits ha alibi publicerades endast i G-P, en tidning som utkom långt från mordplatsen.

Enligt Bernhardsson (1964) visste dock folk i trakten vem som mördat Elin. Det var hennes fästman. Denne emigrerade året därpå till Amerika, för att aldrig återkomma. Ryktet såg hans

emigration som ett bevis på hans skuld. Vi kan kanske snarare se det som ett bevis på hur svårt det är att leva i en trakt, där man är utpekad som mördare.

Med nutida mått mätt blev mordet på Elin inte särskilt mycket omskrivet. På tre månader efter brottet publicerades totalt 25 artiklar, fördelade på fyra tidningar. Vi får dock komma ihåg, att lokaltidningarna vid denna tid utkom mycket sällan. I och med nästa mord kommer vi in på en typ av journalistik som vi väl känner från vår egen tid: det uppmärksammade spaningsmordet.

9:2 Mordet på Signe

Tisdagen den 20 februari 1934 lämnade Signe den familj där hon bodde inneboende för att uträtta ett ärende inne i Sundsvall. Hon återkom aldrig. Dagen därpå fann man hennes kropp i en grop bakom en lada.

Den 22 februari publicerar de olika tidningarna sina versioner av nyheten. I lokaltidningarna är det dagens toppnyhet. Nya Samhället (NS), är förhållandevis försiktig. Under rubriken "Mordgärning eller bildrap? Kvinna låg död vid Nacksta. Hade svåra krossskador i ansiktet. En ohygglig förbrytelse." diskuteras olika teorier om vad som hänt. I de andra tidningarna är det däremot ingen tvekan. Sundsvalls Tidning, den andra lokaltidningen, rapporterar under rubriken "Ung kvinna mördad i Sundsvall. Förbrytelsen begången på tisdagskvällen eller natten till igår. Dramat höljt i dunkel. Den mördade en 31-årig hushållerska från Bergsåker."

Även vad gäller offrets skador skiljer sig tidningarna åt. Liket har ett "hål i högra sidan" av ansiktet och ena benet avslaget i NS. I Dagens Nyheters artikel beskriver man hur Signe "med en mängd krossår i ansiktet" blivit funnen död. I Göteborgs-Posten beskrivs i målande ordalag hur Signes ansikte var "illa tilltygat, och på marken såg man tydliga blodspår och blod fanns även på kvinnans kläder". Dessutom är det i G-P "Många omständigheter som tala för att förbrytelsen får rubriceras som lustmord."

Det är mycket blod i artiklarna denna dag. Obduktionen tog lång tid. Resultatet blev inte tillgängligt för publicering förrän den 12 mars. I detta visade det sig att Signe dött av kvävning. Mördaren hade stoppat en "propp" av papper och näsdukar djupt ned i hennes hals. Den enda synliga skadan var ett mycket litet sår vid högra tinningen.

Spekulationer om gärningsman tar också fart redan i dessa första artiklar. Sundsvalls Tidning har besökt Signes hyresvärd, och berättar i citat från honom utförligt om de bråk som försiggått mellan Signe och hennes fästman under senare tid. Tidningen konstaterar dock att det inte finns något självkart motiv till mordet. "Utom sin fästman, hade hon möjligen några enstaka herrbekanta här i staden, men att

någon av dessa skulle ha haft anledning att bringa henne om livet, anser man fullständigt uteslutet". "En på ett vilohem här i staden intagen nervsjuk patient rymde vid 7-tiden i tisdags kväll//...// Även denne har satts i samband med mordet. Av allt att döma har han dock intet med denna sak att skaffa.", avslutar Sundsvalls Tidning sin mycket långa artikel denna dag.

Dagens Nyheter (DN) rapporterar under rubriken "Ung kvinna mördad. Kastades i grop. Sinnessjuk rymling sätts i samband med förbrytelsen". Även här nämns bråken med fästmannen.

Mordmotivet är oklart. I samtliga tidningar beskrivs Signe denna dag som en rejäl och arbetsam människa utan några ovänner.

Fredagen 23 februari diskuteras åter fästmannens roll. Nya Samhället meddelar att fästmannen själv sökt upp polisen så fort han "som en överraskning" fick vetskap om Signes död. Han har klart alibi för mordkvällen. Han arbetade fram till midnatt, och släpptes i sitt hem hos en broder klockan ett.

Sundsvalls Tidning beskriver också fästmannes alibi. I stället är det så, att "mördaren sökes bland offrets tvivelaktiga herrbekanta". Signes stjärna dalar snabbt; "om hon inte precis kan anses ha varit en oordentlig kvinna, så synes hon dock ha varit ganska lättledd och därför ofta kommit i dåligt sällskap".

Även DN avskriver fästmannen som gärningsman denna dag. I G-P står (med TT som uppgiven källa) under rubriken "Mordet var svartsjukedåd? Kvinnan hade narrat fästmannen" att en annan man skulle ha funnits med i leken, som hotat både Signe och fästmannen till livet. G-P skriver också att "spaningarna försvåras av att den döda, fröken Isaksson, under sin livstid tydligen lämnat osanna uppgifter om sin bekantskapskrets."

Den 24 februari tillkommer i Sundsvalls Tidning uppgiften att två Nacksta-bor väckts av kvinnoskrik strax efter klockan två på natten. Det finns underförstått, om än inte klart ut sagt, vad detta har för betydelse för fästmannens alibi.

Polisen fortsätter arbeta, och enligt tidningarna är de mycket tystlåtna. Under de sista sju dagarna av februari månad 1934 publiceras inte mindre än 22 artiklar. Så mycket nya fakta kommer inte fram - tidningarna vrider och vänder på det lilla man har.

Den 5 mars finns i DN, G-P och ST nya uppgifter om misstänkta och mordmotiv. Signe skulle varit på besök hos bekanta i Sidsjö mordkvällen. "Vid det ifrågavarande supgillet hade det av allt att döma gått mycket hett till. Under festen uppstod ett gräl, vilket Isaksson uppges ha varit orsaken till. En kvinna hade nämligen blivit svartsjuk på henne, vilket haft till följd att hon på kvällen lämnat sällskapet.//...// Enligt vad S.T. inhämtat, efterspanas emellertid en person,

som är starkt misstänkt att ha med mordet att göra". (ST 5/3 1934)

Samma dag har också ett anonymt brev kommit till ST, i vilket det uppges att Signe dödats av spritsmugglare som hon skulle ha umgåtts med. Hon visste för mycket, enligt brevet.

Det ovan nämnda suppgillet hade funnits omnämnt hos Nya Samhället redan dagen före, den 4 mars, under rubriken "Sidsjöbesök mordkvällen falskt rykte. Kriminalpolisen alltjämt tystlåten om spaningarna."

Den 9 mars publicerar lokaltidningarna ett efterlysnings-signalement. Polisen söker en man, omkring 40 år, "180 cm lång, axelbred och ganska kraftigt byggd, mörklagd och har tjockt rödbrusigt ansikte t o m 'så rödflussigt, att det riktigt blänker om det'. Till yrket verkar han vara grovarbetare, men uppträder utomordentligt självsäkert." Samma dag beslutar också regeringen att anslå 500 kronor i belöning för tips som kan lösa mordgåtan.

Den 16 mars skriver Sundsvalls Tidning under rubriken "En mystisk brevhistoria i mordaffären. Signe Isakssons fästman visar brev från 'mördaren'. Men misstänkes att han själv varit brevförfattaren." Fästmannen uppges ha lämnat ett brev till polisen, "som visserligen ej kastar något ljus över det mystiska dramat men ställer fröken Isakssons fästman i en ganska underlig dager." Brevet skulle, enligt fästmannen, sänts till honom av Signes mördare. Polisen hade "genast haft skäl att misstänka" att brevet saknade värde. ST hänvisar till en poliskommissarie, som sagt att det visserligen inte var säkert att fästmannen själv skrivit brevet men att "stilkheterna äro dock ganska slående". Här nämns också för första och enda gången fästmannens namn. "Nilsson har under utredningen flera gånger varit i förhör och för att få klarhet i brevhistorien torde det vara nödvändigt att ytterligare höra honom."

Det följer en händselös men artikelfylld tid. I månads-skiftet mars-april sker ett knivöverfall i Sundsvall. Man spekulerar i, huruvida den skyldige till detta, Sune Jonsson, också kan vara Signes mördare.

Dagens Nyheter avslutar sin rapportering här, den 4 april. Knivskäraren har klart alibi, men däremot har polisen fångat in den tidigare efterlyste mannen. Polisen vill dock "varken bekräfta eller förneka denna uppgift".

Samma dag skriver G-P att "polisen på utredningen nuvarande stadium" inte vill uttala sig om att Sune Jonsson skulle vara identisk med förövaren av Nackstamordet. Polisen dementerar att den tidigare efterlyste mannen skulle ha infångats. Detta är den sista artikel G-P publicerar under den tremånaders-period som är undersökt.

Jonsson nämns också hos Nya Samhället den 4 februari. Man konstaterar att denne har alibi för mordkvällen. NS skriver

också att "uppgifterna //...// att polisen håller en tidigare efterlyst person anhållen har även visat sig felaktiga."

ST förbigår detta eventuella anhållande med tystnad. Lokaltidningarna ägnar sig härefter åt att om och om, med vissa små tillägg varje gång, publicera obduktionsresultat. Ett hårstrå som satt fast i Signes löständer visade sig komma från pälskragen på hennes kappa, analys av maginnehållet visade att Signe druckit sprit, och så vidare, och så vidare.

Under de tre månader som följde efter mordet publicerades 53 artiklar. Flera tänkta gärningsmän figurerade i spalterna; den mentalsjuke, Signes fästman, herrbekanta i Sidsjö, en man med "rödflussigt" ansikte och en knivskärare. Tidningarna lämnar sina läsare med olika slut på historien och olika gärningsmän. I DN är det den "rödflussige". G-P:s läsare får veta att mördaren troligen är en namngiven knivskärare. I Sundsvalls Tidning är fästmannen fortfarande "i en ganska underlig dager", men den "rödflussige" finns också med i bilden. Nya Samhället lämnar ingen misstänkt odementerad. Över huvud taget lägger denna tidning ner förhållandevis mycket möda på att dementera rykten och andra tidningars uppgifter.

Ännu idag vet ingen vem som egentligen dödade Signe. I Sundsvall var man säker på att fästmannen var den skyldige, trots att han bevisligen arbetat mordkvällen, i sällskap med många andra. Bernhardsson (1964) berättar om hur denne man i åratal förtvivlat kämpade mot ryktena genom bl a flera förtalsåtal. Han miste sitt arbete, och så småningom hamnade han på mentalsjukhus. I mitten av 40-talet tog han sitt liv.

9:3 Mordet på Selma

Året är 1954. 76-åriga Selma Thimgren lever ensam på sin lilla gård på östra Gotland. Efter makens död året innan hade hon trappat ned på jordbruket, och försörjde sig på sparsamhet, folkpension och några höns.

Torsdagseftermiddagen den 16 september kommer två av Selmas vänner för ett i förväg uppgjort besök. De fann dörren till stugan låst, och de kunde heller inte finna Selma ute i gårdens närhet. Även dagen därpå var hon försvunnen. Grannar och polis tillkallades.

Snart hittade man Selmas kropp bakom hönshuset. Hon var svårt misshandlad med ett hårt föremål och därefter strypt. En gammal kvinna hade mördats på sin ensliga gård. Det blev fullt pådrag både hos polisen och pressen. Huvudspåret var en röd Jawa-motorcykel med grå sadel, 125-150 cc, som vittnen sett parkerad vid Selmas gård vid tiden för mordet.

Gotlands Folkblad (GF) och Gotlänningen talar i sina förstasidesartiklar lördag 18 september om ett "mystiskt dödsfall" och nämner försiktigtvis inte ordet mord. Selma beskrivs,

liksom hennes grannar, släktingar, fyndplatsen och mc:n. Den 19 september är en söndag. Dagens Nyheters förstasida toppas av rubriken "Änkefru mördad. Gotland spärrat." Selma har "bragts om livet av en bestialisk mördare", blivit "överfallen, misshandlad och strypt" och polisen har stängt av alla förbindelser med fastlandet för att hindra gärningsmannen att fly. Selma beskrivs som "en välbärgad kvinna, dock utan att kunna kallas förmögen", hennes stuga blir en "villa" i den riktigt illustrerade artikeln.

Enligt Bernhardsson (1964) och övriga tidningar spärrades aldrig kommunikationerna från Ön. Man kan också konstatera att DN friserat personuppgifterna om denna småbrukaränka en smula.

I DN får vi veta att en namngiven bror till Selma kommit till gården på lördagsmorgonen "för att försöka låna pengar av sin syster" och då fått dödsbudet av polisen. Denne bror hade också "kallats till nytt förhör på polisstationen i Klintehamn. Det har nämligen framkommit, att brodern besökt fru Thimgren senare än han uppgivit för bekanta och anhöriga". Ingen annan tidning nämner honom som misstänkt.

Göteborgs-Postens förstasida denna söndag har rubriken "Nytt mord på åldring. 76-årig änka strypt på Gotland". Tidningen uppger att "vissa omständigheter tyder på brott".

Måndagen den 20 september kommer med nya nummer av Gotlands tre lokaltidningar. Alla rapporterar de om utredningen av mordet. Det är inte många nya uppgifter som kommer fram. Motorcykeln skulle ha haft siffrorna 3 och 7 i registreringsnumret. En kringresande, motorcykelburen försäljare i 60-årsåldern, som enligt dagboken flera gånger besökt Selma, söks av polisen. Det tycks emellertid som om två personer begått mordet. Det har också visat sig att Selma hade flera tusen kronor hemma, undanstoppade i cigarrlådor och kuvert överallt i stugan. Rån-mord verkar troligt.

G-P avslutar sin bevakning den 21 september, i och med sin tredje artikel i ämnet. Mordet är enligt G-P "en exakt kopia av Medåkersmordet" och teorin har framkastats att "motorcykeln skulle ha haft ett T-nummer//...//den för Medåkersmordet efterlyste //namn// är från Örebro. Polisen betvivlar detta."

Även i Gotlänningen och DN drar man de följande dagarna paralleller till Medåkersmordet, ett annat aktuellt åldersmord. Lokaltidningarna rapporterar, ofta på förstasida, om vittnen, utredningen och jakten på motorcykeln.

Den 24 september anhålls två personer.

Dagen efter finns nyheten på lokaltidningarnas förstasidor samt i DN. Gotlänningen beskriver de anhållna som "två bröder i 18-årsåldern från norra Gotland" som "haft till låns en motorcykel av just det märke - Jawa - som polisen är på jakt

efter." I Gotlands Allehanda och DN preciseras att bröderna är från Slite. I GF är de anhängna "ynglingar", utan vidare beskrivning. Tidningarna konstaterar dock, att brödernas lånade mc varit på verkstad morddagen, och att bröderna släppts samma dag.

En lång och händelsefattig månad följer. Polisen hör flera hundra personer, nya vittnen och spår rapporteras och förkastas. Samtliga ägare till röda motorcyklar kontrolleras. Regeringen utlyser en belöning på 5000 kronor till den som kan lösa gåtan. Från den 26 september till den 26 oktober publiceras 27 artiklar om spaningsläget i lokaltidningarna och DN, ofta på förstasida.

Den 26 oktober sker ett nytt anhållande. Bernhardsson (1964) berättar om de anhängna, att det gällde en arbetslös diversearbetare och hans hustru. Paret for ofta omkring på sin röda motorcykel och besökte folk över hela Gotland. Paret hade gjort sig skyldiga till flera småbedrägerier. Mannen hade tidigare förhörts, och då förnekat att han någonsin besökt eller hört talas om Selma.

En privatperson, en f d fjärdingsman, lockades av belöningen och gillrade en fälla. Han stämde träff med mannen och uppgav sig vara boutredningsman efter Selma, som hade testamenterat pengar till paret, då hon tyckte synd om dem och barnen. Mannen berättade då, att han faktiskt besökt Selma och att det var rart av gumman att tänka på dem.

Dagen efter anhållandet har Gotlänningen rubriken "Mördaren gripen? Gift 35-åring besökte i somras fru Thimgren - blev bjuden kaffe. Oberörd då polisen hämtade honom". Gotlands Folkblad har rubriken "Anhållande i Fröjelaffären. Man med röd mc löser mordgåtan?". Gotlands Allehanda har inte nyheten förrän efter ytterligare en dag, den 28 oktober. "Indicierna hopas mot Fröjelmannen" konstaterar tidningen, och berättar att den 35-åriga diversearbetaren är en "mycket originell person, som huvudsakligen tillbringat dagarna med att kуска omkring på den gotländska landsbygden."

Mannen satt anhållen i fyra dagar. Hustrun försattes snabbt på fri fot - hon behövdes hos barnen. Paret hade svårt att minnas vad de gjort och var de varit dagen för mordet. Olika versioner berättas, prövas och förkastas. De nekar bestämt till att ha mördat Selma. Under tiden skriver tidningarna.

Den 28 oktober har Gotlands Folkblad rubriken "Den anhållne Fröjelmannen ljuger om besöket i Depps?" Han kan ha ljugit med testamentespengarna i sikte. "Mannen är från tidigare polisförhör känd för mycket svammel och har för vana att hitta på de mest befängda historier. Han är 35 år, diversearbetare, gift och har sex barn. Hans ekonomi är synnerligen dålig och i somras gjorde frun och han en rundtur och tiggde i gårdarna.//...//Han har även varit inblandad i vissa bedrägliga affärer, då han köpt får i falskt namn."

28 oktober tycker också Gotlänningen att "Många tecken talar mot Fröjelmannen". Motorcykeln skall föras till mordplatsen och konfronteras med vittnena, liksom paret. "Den anhängne har lämnat tre versioner om sin bekantskap med fru Thimgren, upplyser överkonstapel Helge Pålsson. Mycket talar för att vi nu är inne på rätt spår." Å andra sidan är det så, att "mannen kuskat omkring på sin motorcykel över hela Gotland, och är han oskyldig så kan det självfallet inte vara så lätt för honom att komma ihåg var han uppehållit sig just morddagen.//...// Mannen har f.ö. en ganska flödande svada och kommer med många skiftande uppgifter".

Fredagen den 29 oktober kommer en ny motivteori fram i Gotlänningen. "Mycket talar för att gärningsmannen kom inte för att mörda utan helt enkelt för att stjäla höns av fru Thimgren. Hon var emellertid alltid på sin vakt för sina djur//...// varvid en vild brottning uppstod som slutade med fru Thimgrens död. Den anhängne saknar fortfarande alibi."

Samma fredag skriver Gotlands Folkblad att "den anhängne försökte sälja sin röda mc till underpris". Han försökte göra sig av med mc:n den 22 september, samma dag som det blev känt att mördaren haft en röd motorcykel - och enligt tidningens tidigare rapportering dagen innan kronofogden tog samma motorcykel i mät. I Gotlands Allehanda beskrivs polisen som modfärdig: "trots dagslånga förhör och krävande undersökningar" kom fallet "inte ett tuppfiät" närmare sin lösning.

Dagens Nyheters rubrik denna dag är mer optimistisk. "Avgörandet nära på Gotland. Hönsstöld teori om motivet." Det anhängna parets göranden, låtanden och vandel beskrivs, liksom mannens försök att sälja mc:n. DN har också uppgifter om ett bedrägeri i Klintehamn, som paret varit skyldiga till.

Konfrontation mellan paret, motorcykeln och vittnena ger ingenting nytt, men beskrivs noggrant i tidningarna. Till slut verkar det också som om paret har ett alibi. Morddagen hade de åkt runt på en annan del av Gotland, och deras uppgifter om hur skördearbetet pågått längs vägarna stämde väl med vad folket på de berörda gårdarna berättade. Den 1 november släpptes paret.

Denna dag skriver DN, att "Det fanns ännu inte tillräckliga skäl att häkta mannen". Alibit är dock inte helt klart och "att den anhängne nu släppts betyder inte att han är avkopplad från mordaffären."

En och en halv månad återstår fortfarande av den tremånadersperiod som undersökts. Under denna tid finns ingen ytterligare rapportering i DN om mordet på Selma.

Lokaltidningarna den 1 november meddelar att mannen släppts, då det inte fanns skäl för häktning. Mannen bedyrar sin oskuld, men är inte avförd från utredningen. De närmaste dagarna diskuteras parets alibi. Den 8 november förklarar polisen att det är uteslutet att paret haft något med mordet

att göra.

Den 9 november berättar mannen i Gotlands Folkblad under rubriken "Jag var misstänkt för Fröjelmordet. Man med röd mc berättar för GF." Artikeln är illustrerad med ett porträtt på mannen, där ögonen täckts över. Mannen berättar om den f d fjärdingsmannens fälla, om sitt alibi och om hur det varit att sitta anhållen i fyra dagar.

"Själva polisanhållandet kunde inte skada mig. Givetvis blev jag ledsen och nedstämd. Det var särskilt en tidning här på ön, som utmålade mig och min familj i ganska mörka färger.//...//för familjen var det värre. Särskilt barnen hade några ohyggliga dagar."

Gotlänningen replikerar den 10 november. Under rubriken "Snyftet i Folkbladet" kommenterar man Fröjelmans framträdande.

"Möjligen tänker tidningen då på sig själv, då man vid olika tillfällen ingående beskrivit den anhållnes levnadsförhållanden //...// då tiggarfärder och annat mindre vällovligt skildrades i så bjärta färger man förmådde. Inte drog sig Folkbladet då för att göra sensation av saken. Tvärtom. Nu är det andra tongångar. Fröjelmannen skall ömkas och man vill hjälpa honom kasta smuts på den person som vållade att han anhölls.//...// När det är vanligt hederligt folk som oförskyllt råkar i olycka får det ändå gå an, men när man söker ömka en person som Fröjelmannen är det inte bara osmakligt, det är vidrigt.//...// Om han är oförskyllt misstänkt har han bara sig själv att skylla. En person av hans sort finns det alltid skäl att misstänka. //...// Bästa Folkblad! Visst har vissa tidningar med rödlätt färg haft framgång med snyft och sentimentalitet. Det har betytt både lösnummer och prenumeranter. //...// Att låna sig åt den sortens journalistik som gavs prov på i tisdagstidningen är det värsta av allt, det är en dumht". (stavfelet är Gotlänningens eget)

Gotlands Folkblad replikerar den 13 november i ledare, att Gotlänningen ägnar sig åt "lynchfasoner", eftersom Fröjelmannen inte är "dömd av någon domstol, och det är endast domstol som kan fastställa någons skuld."

Den 17 november publicerar alla tre lokaltidningarna uppgifter om att Fröjelmannen avslöjats som bedragare. Han har lurat till sig får på kredit, under förespegligen att han var anställd av landstinget.

Därefter klingar publiciteten kring mordet på Selma av. Den sista månaden av undersökningsperioden finns inga artiklar i ämnet i någon av tidningarna. Ändå blir slutresultatet 85 artiklar. Då hade G-P endast tre artiklar införda, dagarna efter mordet.

Liksom vid de tidigare mordfallen lämnar tidningarna sina läsare med olika slut på historien. G-P:s läsare får inte veta mer än att det finns paralleller till Medåkersmordet, och att den namngivne, efterlyste misstänkte skulle kunna vara skyldig också till att ha mördat Selma, även om polisen betvivlar det.

Dagens Nyheter arbetade med hypotesen att Selmas namngivne bror och dennes vän försäljaren skulle kunna vara skyldiga. Då Fröjelmannen sitter anhållen, beskrivs han och familjen ingående. Sista gången DN skriver om Fröjelmannen, skriver man att han släppts fri men ingalunda avförts från utredningen och möjligen ändå kan vara skyldig.

Lokaltidningarna står, liksom polisen, utan gärningsman till slut. Gotlänningen och Gotlands Folkblad är de tidningar som rapporterat mest kring mordet. Gotlands Allehanda har hållit en lägre profil. Tidningarna konstaterar dock att Fröjelmannen, även om han inte kan bindas vid mordet, är en bedragare och därmed en bov.

9:4 Mordet på Maria

På hösten 1987 var Maria 27 år gammal och just färdig med sin socionomutbildning. Hennes första anställning blev som syokonsulent i en grannstad till hemstaden. På helgerna for hon oftast hem till föräldrarna i Ådalsand. Maria tyckte mycket om djur, och där fanns familjens finnspets och hennes två hästar.

Fredagskvällen den 25 september hade Maria besökt några vänner. Hon fick bilskjuts hemåt vid elvatiden. Eftersom hon hade hunden med sig, valde hon att gå den sista halvkilometern till föräldrarnas villa för att rasta honom för natten.

Dagen därpå fann några grannar hennes döda kropp i en skogsdunge 150 meter från hemmet. Hon hade dött av elva knivhugg mot kroppen. Bredvid henne låg den döda hunden.

Göteborgs-Posten rapporterade om mordet redan på söndagen i ett TT-telegram. Inga namn nämns, mordplatsen och vad som är känt om Marias förehavanden på fredagskvällen rapporteras kortfattat.

På måndagen, den 28 september, kommer lokaltidningarna Nya Norrland och Västernorrlands Allehanda ut igen efter helgen. Under de följande tre veckorna skulle mordet på Maria vara förstasidesstoff nästan varje dag. I drygt hälften av de tidningsnummer som kom ut fram till den 16 oktober har lokaltidningarna ett eller flera hela uppslag om mordet. Ändå kom inte mycket nytt fram i utredningen under denna tid. Artiklarna i lokaltidningarna, Dagens Nyheter (9 st) och Göteborgs-Posten (5 st) handlar i stället under denna tid främst om tre ämnen: polisens arbete, vittnen och vittnes-

utsagor samt skräck och sorg i Ådalsand.

Polisen gör en enorm satsning. Runt trettio poliser plus riksmordkommissionen arbetar med fallet. Deras främsta spår är en cykel som två ungdomar sett vid mordplatsen. Ett annat vittne, en hundägare på kvällspromenad, har också mött en cyklist i våldsam fart strax efter det att mordet begåtts. Ihållande regn och högt gräs vid mordplatsen gör det svårt att hitta spår. Området finkammas med hjälp av militär och hundar, och man flygfotograferar området. Under de första tre veckorna hör man 300 personer om mordet.

Några dagar efter mordet börjar lokaltidningarna framföra kritik mot polisen. "Varför tog inte polisen kammen?" frågar Nya Norrland i en rubrik 29/9 och berättar om en rosa damkam som tidningens fotograf funnit vid mordplatsen. Den 30/9 kritiseras polisen för att vittnena inte fått se en stulen damcykel som återfunnits några kilometer från mordplatsen.

Huvuddelen av publiciteten kring polisens arbete visar dock på ett gott samarbete mellan dem och tidningarna. Vädjanden från polisen om fler tips publiceras flera gånger, liksom berättelser om den enorma insats som tröttkörda polismän gör för att lösa gåtan.

Vittnen intervjuas genomgående anonymt. Varje gång poängterar VA och NN att vittnena är rädda för mördaren. Ett exempel är den granne till Marias föräldrar som den 28/9 citeras i VA:

"Kvinnan //...//vågar inte framträda med namn av rädsla för att sexmördaren återvänder och överfaller någon av hennes två unga döttrar."

Skräck är ett ihållande tema. Ännu tre veckor efter mordet skriver man om hur människor i Ådalsand inte vågar gå ut, hur ungdomsgårdarna ordnar kollektiv hemtransport, hur kvinnor med kvällsarbete inte vågar gå hem ensamma och hur tidningsbud går två och två. Den 29/9 citeras en kriminalkommisarie i NN: "Jag tycker inte att kvinnor i Ådalsand skall gå ensam i skogen. //...// Vi har att göra med den typen av vettvilling som kan slå till flera gånger". I DN den 7 oktober, under rubriken "Skräck i Ådalen efter kvinnomord" citeras flera namngivna kvinnor om hur de skyddar sig mot mördaren.

"Jag bor i Nyland två mil härifrån, men alla är rädda i hela regionen. Jag har ett slagträ vid ytterdörren numera...".

Lokaltidningarna rapporterar också om hur polisen i Ådalen får allt fler anmälningar om kvinnoöverfall efter mordet. "Kanske är detta kvinnors vardag", citeras chefen för psykiatriska kliniken i NN 15 oktober. Publiciteten blir också stor kring två fall av ofredanden i grannstäder till Ådalsand i början av oktober.

Den 19 oktober har lokaltidningarna ett spår efter gärnings-

man. På ett hotell i en grannstad till Ådalsand hade en man försökt ta sitt liv dagen efter mordet. Han hade med kniv - samma vapen som Maria mördades med, påpekar NN och VA - skurit av handledens pulsådorr. Då mannen fördes till sjukhus hade han gråtande sagt "jag har gjort en fruktansvärd sak som jag kommer att få leva med hela mitt liv"(NN 19/10). Mannen avvek från sjukhuset, men i hans väska fanns papper, som visade att han bodde i den stad där Maria studerat, och alltså kunde vara bekant med Maria.

Onsdagen den 21 oktober anhåller polisen en man. Polisen är tystlåten om hans identitet, men vill heller inte kommentera att "tidigare på onsdagskvällen greps en man i 40-årsåldern i sin bostad i centrala Ådalsand" (NN 22/10)

Den 23 oktober finns nyheten om anhållandet i G-P och DN. "Ådalsandsbo förnekar mord" rubricerar DN, och beskriver den anhållne som en 40-årig man som

"tidigare gjort sig skyldig till ofredande av kvinnor, han har inget alibi efter klockan 23 fredagen den 25 september //...//han har en cykel som passar in i en vittnesutsago //...// och hans signalement stämmer med iakttagelser som gjorts kring brottsplatsen".

G-P ger samma upplysningar som DN, men påpekar också att anhållandet är ett sk utredningsanhållande, vilket tyder på att det inte finns några bevis mot mannen.

Förstasidan på VA 23/10 fylls helt av rubriken "Den anhållne ökad och sex-fixerad" och en bild på det hyreshus i centrala Ådalsand där mannen bor. VA har intervjuat grannarna, anonymt och fotograferade bakifrån.

"En kvinna som bor granne med mannen berättar//...//
- Mannen flyttade hit för drygt ett år sedan, och vi har varit rädda många gånger, men bara vid två tillfällen har vi polisanmält honom.
//...//hon kan även erinra sig vad som hände kvällen 25 september.//...//
- Jag hörde hur han smällde igen dörren kl 20.30 på kvällen. Inte förrän vid 12.30-01.00tiden kom han tillbaka."

Även kvarterets tidningsbud har något att berätta, om vad han sett en natt föregående vecka:

"När jag som vanligt gick min tidningsrunda, upptäckte jag något som skrämde mig ordentligt. När jag gick förbi mannens bostad, kunde jag omöjligt undvika att titta in genom köksfönstret. Rutan var trasig, persiennerna uppdragna, så man kunde se rakt in i köket. Hela rummet var upp och ner, saker låg utspridda, en del sönder-slagna, på stolar, bord och golv. Det enda som var fint iordningställt var tre stora köksknivar, som prydligt låg uppradade i storleksordning på den utdragna skär-brädan."

NN har den 23 oktober förstasidesrubriken "40-åringen saknar alibi", illustrerat med en suddig bild där man genom polis-
husets fönster ser konturerna av två personer. NN berättar
att mannen förhörts redan dagarna efter mordet. "Man har
under utredningens gång samlat indicier mot 40-åringen. Det
mest graverande är att han saknar alibi." NN ger inga
upplysningar om mannen förutom ålder och bostadsort, och
låter dessutom hans advokat uttala sig.

De följande dagarna diskuteras mannens brist på alibi i
lokaltidningarna. I Nya Norrland 24 oktober berättas under
rubriken "'Jag minns inget av mordkvällen'- anhållne 40-
åringen skall förhöras hela helgen" att

"en annan förklaring kan vara att han varit med om en
traumatisk händelse. En händelse som 40-åringen omed-
vetet förträngt. Även om mannen inte säger sig ha något
minne av vad som hände under fredagskvällen för fyra
veckor sedan så förnekar han att han skulle vara skyldig
till mordet."

Denna lördag finns i VA rubriken "På måndag kan han vara ute
igen. Mannen blånekar men saknar alibi". I artikeln skriver
man bl a om hur underligt mannen betar sig vid förhören.

Måndagen den 26 oktober undrar lokaltidningarna hur det skall
gå: "40-åringen på fri fot eller begärs häktad?" lyder VA:s
förstasidesrubrik. "Tiger om förhören - idag måste polisen
släppa eller häkta" skriver NN på sin förstasida.

På tisdagen får man svaret. Mannen släpps. I VA:s första-
sidesrubrik meddelas "40-åringen fri inga hållbara bevis". I
artikeln citeras överåklagaren:

"- Eftersom inget väsentligt kommit fram under utred-
ningen kom vi fram till att de misstankar vi hade mot
honom inte var av den styrka som krävs för en häktning"

Polismästaren uttalar sig också:

"- Det fanns skäl att anhålla honom//...// Men efter
alla förhör som hållits och under den fortsatta utred-
ningen har det kommit fram uppgifter som talar för att
det inte är den tidigare anhållne som är rätt man".

Nya Norrland är redan inne på nya spår. Rubrikerna på
förstasidan lyder: "Maria kände mördaren - åklagarens
mordteori", "Jag såg ingen cykel - polisens nya vittne" och
"40-åringen släpptes fri". På insida skriver NN att det under
utredningen framkommit uppgifter som tyder på att den
anhållne är oskyldig. Även i NN kommenteras mannens beteende
under förhören. "De mest fantastiska historierna har varvats
med rent nonsens" och "Efter fem dygns förhör var polisen
alltså tvungen att ge upp."

DN och G-P meddelar denna dag i notis att det kommit fram

uppgifter som tyder på att fel man suttit anhållen.

Nu klingar publiciteten kring mordet av. Lokaltidningarna skriver sammanlagt sex gånger under november månad, medan DN och G-P inte skriver alls.

De sista artiklarna inom undersökningsperiodens tre månader kommer den 18 december i lokaltidningarna. Vid en presskonferens har polismästaren uppgivit att "några vittnen inte talade sanning" (VA 18/12 sid3) vid förhören, att mördaren bor i staden och "Polisen i Ådalsand är idag övertygad om att någon skyddar mördaren" (NN 18/12, förstasida).

Då tre månader gått sedan mordet är undersökningsperioden slut. Ännu när detta skrivs har ingen kunnat bindas vid brottet. Kontentan av tidningsrapporteringen är att mördaren i alla fall bor i Ådalsand, en liten ort med runt 20 000 innevånare. I denna ort finns också en man som suttit anhållen, och som i båda lokaltidningarna, och då främst VA, utpekats på alla tänkbara sätt utom just namn. Ser man bara till rubrik- och ingresstexter i VA, är det också osäkert om mannen verkligen är oskyldig eller bara släppt i brist på bevis.

9:5 Analys

Fyra mord har skett, och rapporterats i tidningarna. Tre månader efter morderna har lokaltidningarna, DN och G-P genomsökts på jakt efter artiklar.

Det är förmodligen lätt att slås av tanken, då man läser redogörelsen i de föregående avsnitten, att jag skulle ha letat efter enskilda fall där publiciteten är särskilt osmaklig. Så är det inte.

Mord på kvinnor, begångna av okänd gärningsman, är en ovanlig brottstyp. Det finns bara något tiotal under hela nittonhundratalet. Ett ovanligt brott, som kan förväntas innehålla sensationella och otäcka inslag, är också enligt alla teorier ett brott med högt nyhetsvärde. Därför valdes just denna typ av brott.

Då jag valde de specifika fallen hade jag inte sett tidningarna. Jag hade trott att rapporteringen från åtminstone något av brotten skulle varit i överensstämmelse med de etiska reglernas anda. Så var det alltså inte.

Hur såg då tidningarnas rapportering ut?

9:5:1 Omfattning

Det är svårt att räkna antal artiklar, eftersom det med tiden blivit allt vanligare med hela uppslag om mordet. I stället har jag valt att redovisa antalet nummer av tidningarna där

artiklar om mordet förekommer.

<u>Elin 1915</u>	Ludvika Tidning 6 Borlänge Tidning 9 Göteborgs-Posten 5 Dagens Nyheter 5	totalt 25
<u>Signe 1934</u>	Nya Samhället 20 Sundsvalls Tidning 17 Göteborgs-Posten 6 Dagens Nyheter 9	totalt 52
<u>Selma 1954</u>	Gotlänningen 23 Gotlands Allehanda 15 Gotlands Folkblad 27 Göteborgs-Posten 3 Dagens Nyheter 16	totalt 84 (Obs att det här är tre lokaltidningar)
<u>Maria 1987</u>	Västernorrlands Allehanda 31 Nya Norrland 29 Göteborgs-Posten 9 Dagens Nyheter 12	totalt 81

Ju närmare mordplatsen tidningen utkommer, och ju längre fram i tiden vi kommer, desto mer publicitet. Det enda brott som skiljer sig markant från de övriga är det första, mordet på Elin. Det gav, med våra ögon mätt, mycket liten publicitet.

Att man skrev så lite om detta mord kan lätt förklaras. Ingenting gavs särskilt stort utrymme i dåtidens notistidningar. Tidningarna var tunna, och kom inte ut lika ofta som idag. Första världskriget pågick, det var ont om papper, nutidens snabba kommunikationer och informationsvägar fanns inte.

9:5:2 Första artikeln

Hur snabbt har då tidningarna fört ut nyheten om mordet, och vilka uppgifter har man gett i denna första rapportering?

<u>Elin 1915</u>	- Ludvika Tidning 21 dec: Namn på offer, dödsorsak, luffare misstänkt. - Borlänge Tidning 21 dec: Namn på offer, dödsorsak, luffare misstänkt, nyss frigiven våldtäktsman misstänkt. - Göteborgs-Posten 20 dec: Namn på offer, dödsorsak, luffare misstänkt. - Dagens Nyheter 19 dec: Namn på offer, dödsorsak, luffare misstänkt.
------------------	---

Samtliga tidningar har lämnat nyheten om mordet med uppgifter om offer och misstänkt vid första utgivningstillfället efter det att man hittat liket.

Signe 1934

- Sundsvalls Tidning 22 feb: Namn på offer, dödsorsak mord, fästman misstänkt.
- Nya Samhället 22 feb: Namn på offer, dödsorsak okänd, ingen utpekad misstänkt.
- Göteborgs-Posten 22 feb: Namn på offer, dödsorsak mord, ingen misstänkt.
- Dagens Nyheter 22 feb: Namn på offer, dödsorsak lustmord, sinnessjuk man misstänkt.

Samtliga tidningar har nyheten vid första utgivningstillfallet efter det att liket hittats. Nya Samhället anger att Signe inte nödvändigtvis behöver ha blivit mördad. Denna tidning, tillsammans med Göteborgs-Posten, avstår också från att denna dag redovisa Signes ovänskap med fästmannen. DN:s huvudmisstänkte i denna första artikel är en sinnessjuk man.

Selma 1954

- Gotlänningen 18 sept: Namn på offer, dödsorsak "mystisk", ingen gärningsman.
- Gotlands Folkblad 18 sept: Namn på offer, dödsorsak "mystisk", ingen gärningsman.
- Gotlands Allehanda 20 sept: Namn på offer, dödsorsak mord, gärningsman mc-buren försäljare eller örebro-bo.
- Göteborgs-Posten 19 sept: Namn på offer, dödsorsak mord, ingen gärningsman.
- Dagens Nyheter 19 september: Namn på offer, dödsorsak mord, gärningsman ev brodern.

Två av lokaltidningarna hade nyheten om mordet första dagen efter det att man funnit liket. I dessa artiklar är man försiktig med dödsorsaken. Det tog ytterligare en dag för nyheten att komma med i G-P och DN, som då vet att Selma blivit mördad, och i DN finns också mellan raderna en gissning om vem som gjort det. GA hade inte nyheten med förrän på tredje dagen.

Maria 1987

- Västernorrlands Allehanda 28 sept: Namn på offer, dödsorsak knivhugg, ingen misstänkt.
- Nya Norrland 28 sept: Namn på offer, dödsorsak knivhugg, ingen misstänkt.
- Göteborgs-Posten 27 sept: Ej namn, dödsorsak mord, ingen misstänkt.
- Dagens Nyheter 28 sept: Namn på offer, dödsorsak knivhugg, ingen misstänkt.

Alla tidningar utom DN har nyheten vid första utgivningstillfallet efter det att liket hittats. Alla utom G-P nämner offrets namn redan i första artikeln. I inget fall nämner man någon misstänkt i denna första artikel.

Med få undantag har tidningarna varit snabba i sin rapportering. Nyheten finns i första möjliga upplaga av tidningen. Med tiden har man blivit mer försiktig med att i detta första skede nämna en gärningsman, medan däremot offrets namn snabbt publiceras.

9:5:3 Placering

I hur stor utsträckning har tidningarna placerat nyheter om mordet på första sidan?

Elin 1915

Nyheter endast på en förstasida, i DN den 24 december 1915. De övriga tidningarna hade ännu förstasidan helt fylld av annonser. I ingen av dessa tidningar placerades artiklar om mordet heller på någon särskilt framträdande plats.

Signe 1934

Nya Samhället hade artiklar om mordet på första sidan 14 gånger, Sundsvalls Tidnings artiklar låg 12 gånger på sidan 3 (som då i stort sett motsvarade dagens förstasida), vilket ger totalt 26.

Selma 1954

Detta mord placerades mycket mer på förstasida än i de tidigare fallen: Gotlands Allehanda 14 ggr, Gotlänningen 17 ggr, Gotlands Folkblad 18 ggr, Göteborgs-Posten 2 ggr och Dagens Nyheter 6 ggr, totalt 57 förstasidesartiklar.

Maria 1987

Det är endast i lokaltidningarna som mordet blivit förstasidesnyhet: Västernorrlands Allehanda 18 ggr och i Nya Norrland 22 ggr, totalt 40 förstasidesartiklar.

Det var endast i ett mordfall, 1954, som nyheten om mordet ansågs tillräckligt intressant för att hamna på förstasidan i de tidningar som utkom långt från mordplatsen. I tidigare kapitel har vi sett att 1950 var det år då nyheter om brott låg mest på förstasida. Antalet förstasidesartiklar i lokaltidningarna ligger annars ganska stabilt sedan 1934.

9:5:4 Bilder

Det har skett en stor förändring innehållsmässigt i artiklarna i och med att det blivit lättare att publicera bilder. I det första fallet, från 1915, publicerades inte någon bild.

Signe 1934

Totalt 4 bilder, varav två i Sundsvalls Tidning föreställande offer resp mordplats, en i DN föreställande offret och en i Nya Samhället föreställande mordplatsen.

Selma 1954

31 bilder, fördelade på tidningar och motiv som följer:
 Gotlands Allehanda 8 st: Offer 1, mordplats 1, plats med anknytning till offer 1, polisarbete 4, plats med anknytning till misstänkt 1.
 Gotlänningen 10 st: Offer 1, mordplats 1, plats med anknytning till offer 3, vittnen 1, polisarbete 4.

Gotlands Folkblad 6 st: Offer 2, plats med anknytning till

offer 2, polisarbete 3, misstänkt 1 (maskerad)

Dagens Nyheter 5 st: Offer 1, mordplats 1, vittnen 1, polisarbete 2.

Maria 1987

181 bilder, fördelade på tidningar och motiv som följer:

Västernorrlands Allehanda 77 st: Offer 27, mordplats 6, plats med anknytning till offer 6, vittnen 6, polisarbete 26, plats med anknytning till misstänkt 6.

Nya Norrland 103 st: Offer 22, mordplats 9, plats med anknytning till offer 4, vittnen 10, polisarbete 55, plats med anknytning till misstänkt 3.

Dagens Nyheter 2 st: Mordplats 1, vittnen 1.

Göteborgs-Posten hade en bild, föreställande offret.

Med tiden har antalet bilder i mordrapporteringen ökat kraftigt. Motiven är dock oftast sådana att de egentligen inte tillför någon information: bilderna föreställer främst offret, mordplatsen och poliser i arbete.

9:5:5 Beskrivning av anhållna

Vilken beskrivning har tidningarna gett av de män som suttit anhållna för dessa mord?

Elin 1915

I fallet Elin satt två personer anhållna en kortare tid. Det första anhållandet gällde en man från Grangärde, som snabbt visade sig ha alibi. Han omnämndes som misstänkt i Ludvika Tidning, men hans anhållande och frisläppande uppmärksammades endast i Göteborgs-Posten där han beskrevs som "den efterspanade luffaren".

Nästa anhållande gällde en annan luffare. Då han anhölls publicerade lokaltidningarna hans namn, liksom då han släpptes fri.

Signe 1934

Även i fallet Signe anhölls två personer. Den första var fästmannen. Att han varit anhållen framkommer först långt senare, i Sundsvalls Tidning. Samtliga tidningar uppger att han har motiv för mordet i och med att han och fästmön är osams, och lokaltidningarna redogör noga för var han arbetar och på vilket skift, var han bor och har bott, samt att han har en bror som äger en gård på en viss plats. Han måste ha varit mycket lätt att känna igen för befolkningen i Sundsvall även utan namngivning.

Den andre anhållne, som kopplas till mordet, är en man som gjort sig skyldig till ett kvinnoöverfall. Denne man namnges.

Selma 1954

Redan några dagar efter mordet anhölls två personer som haft tillgång till en motorcykel av den typ som setts vid mordplatsen. Inga namn nämns, personerna beskrivs endast som två bröder i 18-årsåldern från norra Gotland. Två tidningar, GA och DN, tillfogar upplysningen att bröderna är från Slite.

Det andra anhållandet kom långt senare. Inte heller här nämner man några namn, men allteftersom ger tidningarna fler och fler ledtrådar till deras identitet: det är ett gift par med med 6 barn, mannen är utan fast arbete och deras ekonomi är dålig. Paret åker ofta omkring på sin röda mc och hälsar på i stugorna längs vägen, och de bor på norra Gotland. Inte heller här kan lokalbefolkningen ha haft särskilt svårt att gissa sig till vem den anhållne var.

Maria 1987

Den anhållne i fallet Maria omnämndes i alla tidningar utom en som en man i 40-årsåldern, boende i Kramfors och tidigare skyldig till kvinnoöverfall.

Den tidning som beskriver honom närmare är Västernorrlands Allehanda. Namnet är egentligen det enda man inte uppger. VA visar på bilder i vilket hus i centrala Ådalsand mannen bor, man låter grannar och tidningsbud uttala sig om hans vanor, man beskriver den cykel han brukar färdas på, och man beskriver mannens egendomliga uppträdande i olika situationer.

9:5:6 Summering

Vi har sett att detta är en brottstyp ger en mycket speciell typ av publicitet, där många av de etiska reglerna för pressen sätts ur spel. Från början var det tänkt att publiciteten kring mordet skulle relateras till de etiska regler för pressen som gällde vid de olika tidpunkterna. Det vore meningslöst. Pressen har blivit varsammare med namn efter 1923, det kan vi se. Vad gäller samtliga övriga punkter i de etiska reglerna gäller tydligen "oavvisligt allmänintresse" i sådana här fall.

Det finns skillnader mellan tidningarna. En del tidningar har gett fler upplysningar om de misstänkta gärningsmännen än andra. Lokaltidningarnas olika policy syns tydligt. 1934 i Sundsvall håller den socialdemokratiska Nya Samhället igen en smula i mordrapporteringen. På Gotland 1954 är högertidningen Gotlands Allehanda tydligt mindre intresserade än Bondeförbundets Gotlänningen och den "röda" Gotlands Folkblad. 1987 i Ådalen är Nya Norrland, socialdemokratisk, åtminstone en smula mer återhållsamma än den liberala konkurrenten.

Ett vaksamt öga och en skarp hjärna i redaktionsledningen som redan på ett tidigt stadium funderar över vilken skada man kan göra är till god nytta. Detta tycks gälla främst för lokaltidningarna. För de tidningar som utkommer längre från

mordplatsen är många av den här typen av upplysningar om, och spekulationer kring, gärningsmannen över huvud taget inte intressanta för läsekretsen, och problemet uppstår inte.

I de tre senare morderna har man varit varsam med namn, men inte med andra uppgifter. I stort sett skulle man kunna flytta om artiklarna mellan åren - det är ingen större skillnad i vad som skrivs, och hur det skrivs.

Möjligen har de tidningar som utkommer utanför det område där brotten begåtts, i den här studien DN och G-P, blivit en smula bättre på att, åtminstone i notis, dementera att en tidigare utpekad är mördaren och/eller felaktiga uppgifter om att mordgåtan skulle vara löst. Det verkar som om dessa tidningar, speciellt 1934 och 1954, varit ännu piggare än lokaltidningarna på att publicera rena spekulationer och missuppfattningar - uppgifter som inte har kunnat kontrolleras av deras läsekrets.

10 RESULTATSAMMANFATTNING

Studien är grundad på tre huvudfrågeställningar och ett antal underfrågor till dessa (avsnitt 5:5). Nedan redovisas först de svar studien gett på frågorna. I nästa kapitel relateras dessa resultat till resonemang om samhällsutveckling, nyhetsvärdering och etiska regler för pressen.

Avsnittet redovisar svaren på huvudfrågeställningarna, grupperat efter de tre frågorna:

Hur stor del av det redaktionella materialet utgörs av kriminalrapportering vid olika tidpunkter, och hur presenteras denna?

Brottsrapporteringen fyller stadigt över tid mellan 3% och 5% av tidningarnas redaktionella innehåll. Räknat i antal artiklar, ökade detta något fram till 1965, och sjönk därefter kraftigt. Det rapporteras alltså om färre brott idag än tidigare, men på samma yta.

Ungefär 1/10 av den totala brottsrapporteringen är förstasidesstoff. Här har en förändring skett över tid. År 1950 låg så mycket som 20% av brottsrapporteringen på förstasida. Runt detta år ökade också brottsligheten kraftigt. Vilka artiklar som hamnar på första sidan tycks främst bero av brottstypen. Var i Sverige brottet har skett tycks spela mindre roll. Möjligen kan nyhetsvärdet höjas för brottstyper som totalt sett är lite "förstasidesbenägna" av att brottet skett lokalt.

En stor del, runt 40%, av brottsrapporteringen sker i form av notiser. Andelen notiser minskar med åren, främst för brott som skett lokalt.

Vilka typer av brott skriver man om vid olika tidpunkter?

Innehållet i brottsrapporteringen fördelar sig så, att 1/5 handlar om utländska brott, 1/3 om lokala brott och resten, kring hälften, om övriga inrikes brott. Här har egentligen ingen förändring skett över tid.

Brott mot person är en brottstyp som jämfört med sin verkliga frekvens är överrepresenterad i tidningarna. Dessa brott är också de som oftast hamnat på första sidan.

Brottsrapporteringen handlar främst om brott som nyligen begåtts eller är under utredning. Rättegångsreferatens andel har minskat över tid.

Hur skildras de inblandade i brottet, och då speciellt de misstänkta/gärningsmännen?

Den bild tidningarna ger av brottslingarna och de misstänkta

är att dessa oftast arbetar ensamma, gärna tillhör de högre socialgrupperna och mycket sällan är dömda av domstol för brottet.

Publicering av namn i samband med brott har minskat stadigt sedan 1920. De namn som publicerats är främst namn på brottslingar ur de högre socialgrupperna, helst inte boende inom utgivningsorten och misstänkta för grövre brott. Den största delen av namnpubliceringen sker innan domstol dömt i målet.

I stället för att publicera brottslingens/den misstänktes namn beskrivs brottslingarna ofta med angivelse av andra kännetecken. Främst gäller detta ålder och kön, men även bostadsort eller region. Om brottslingen har annan etnisk tillhörighet än svensk, uppger tidningarna ofta detta i artikeln. Det är ovanligt att tidningarna uppger något om den misstänktes sociala omgivning, och då det förekommer gäller det mest arbetsplats. Porträtt eller andra bilder av brottslingen är mycket ovanliga.

I fall där nyhetsvärdet är särskilt högt, som i de här redovisade mordfallen, finns det en skillnad mellan det första mordet, 1915, och de övriga tre. Det första mordet beskrevs mycket kortfattat, utan större spekulationer eller många detaljer, i den stil som var dominerande i den tidens notistidningar. Misstänkt gärningsman namngavs, men beskrevs i övrigt mycket kortfattat. Rapporteringen från de tre senare mordfallen, 1934, 1954, och 1987, är sinsemellan mycket lika. Offren, mordplatsen, offrets skador och polisens arbete skildras ingående i text och bild och i allt fler artiklar för varje mordfall. Den misstänkta gärningsmannen skildras aldrig med namn, men alltid med många igenkänningstecken. I stort sett skulle man kunna flytta artiklar rätt över från det ena fallet till det andra. Ingenting har egentligen förändrats sedan 1934 i rapporteringen av den här typen av spaningsmord.

11 BROTTSRAPPORTERING, SAMHÄLLSUTVECKLING OCH NYHETSVÄRDERING

Det övergripande syftet med mitt arbete var att studera brottsrapportering över tid relaterat till pressens etiska regler. Till utgångspunkt för studien har använts en modell, figur 1, som tar hänsyn till den verklighet som finns bakom och runt såväl brottsrapportering som etiska regler. Denna tänks bestå av bl a samhällsutveckling, etiska värderingar i samhället, brottsstatistik m m samt nyhetsvärderingsprinciperna i samverkan.

Verkligheten anger ramen för såväl nyhetsvärderingsprinciperna som de etiska reglerna. Principerna för vilka händelser som väljs ut för publicering är givetvis beroende av vilka händelser som finns att välja bland, vad läsarna kan tänkas vara intresserade av och vad som är "comme il faut" att skriva i tidningen - d v s det "inre", mentala samhällsklimatet - samt vad som är lagligt tillåtet att publicera. Dessutom beror nyhetsvärderingsprinciperna av vad som är moraliskt tillåtet inom branschen och dess organisationer, d v s de pressetiska reglerna.

Pressens etiska regler i sin tur är också beroende av verkligheten. Vilka ståndpunkter finns i samhällsdebatten, och hur inverkar detta på vilken uppgift massmedia anses ha? Vilka ekonomiska, policymässiga och andra intressen är centrala för pressen och dess ägare/utgivare/skribenter/anställda, vilka genom sina organisationer står bakom självsaneringssystemet? Vilka av dessa intressen kan hotas av tillkomst av, eller frånvaro av, självsaneringsåtgärder i pressen? Vad är det, på ett visst stadium i den sociala, tekniska, ideologiska och ekonomiska utvecklingen överhuvudtaget möjligt och vanligt att publicera - och därmed önskvärt/icke önskvärt, möjligt/icke möjligt att förbjuda publicering av?

Brottsrapporteringens utseende och utveckling blir då ett resultat av inflytande från verkligheten via nyhetsvärdering och etiska regler.

Det är stora och komplexa ting som antas ligga bakom brottsrapporteringens utveckling i den här modellen. Det är kanske möjligt att helt kartlägga dessa många mekanismers utveckling och påverkan - men det är definitivt omöjligt inom ramen för ett några månader långt projektarbete.

Även om jag inte kan ge några svar, är frågorna intressanta som grund för ett resonemang kring brottsrapportering och etiska regler.

11:1 Diskussion

Ett faktum är att brottsligheten, det område som kriminaljournalistiken bevakar, har förändrats under den tid studien omfattar (se fig 3 och fig 4). Brottslighetens stora volym-

Ökning avspeglas inte alls i någon motsvarande ökning av andelen av det totala textutrymmet som tidningarna anslår till bevakning av brott. Antalet artiklar och notiser om brott ökar visserligen kontinuerligt fram till 1965, men detta avspeglas inte i förändring av tidningarnas volymandel brottsrapportering. Artiklar om andra ämnen, och därmed tidningarnas totala textvolym ökade i motsvarande grad. År 1980 hade antalet artiklar och notiser om brott minskat till hälften av nivån 1965 - vilket inte heller avspeglas i volymandelen. Man rapporterade om betydligt färre brott, på samma utrymme.

I avsnitt 5:4 antog jag, på bas av nyhetsvärderingsteorierna, att brottsrapporteringens volym inte skulle öka i takt med ökningen av brottsligheten. Detta antagande har visat sig stämma väl. Ett annat antagande var att fokuseringen på de speciella, sensationella brotten med högt nyhetsvärde skulle ha ökat. Ett sätt att mäta detta är andelen brottsrapportering på första sidan. Vi har sett att andelen förstasidesstoff ligger ganska konstant över tid - med undantag för år 1950 då hela 20% av den totala brottsrapporteringen placerats helt eller delvis på första sidan. Under det första decenniet efter andra världskriget ökade också frekvensen av såväl grövre som lindrigare brottslighet i samhället mycket kraftigt, för att därefter lägga sig (relativt) stadigt på en hög nivå. Det är rimligt att anta att det efter 1950 krävs relativt sett "nyhetsvärdare" brott för att kvalificera artikeln för en framträdande placering än det gjorde före 1950. Detta stöds också av de analyserade mordfallen. Ju mer tiden har gått, desto mer har lokaltidningarna skrivit om morderna, och desto mindre intresse har tidningar som utkommer långt från mordplatsen ägnat saken.

Samhällets syn på brottslingarna har förändrats under 1900-talet (avsnitt 3:2:1) vilket avspeglats i bl a ändrade lagar om straffpåföljder. Från ett system som var helt inriktat på straff av brottslingen gick utvecklingen mot ett system där man lade större vikt vid att brottslingen skulle rehabiliteras. Samtidigt med denna utveckling förändras innehållet i brottsrapporteringen vad gäller behandlingen av brottslingen. Den största förändringen är att namngivningen av brottslingar och misstänkta minskat, och faktiskt minskat mer än vad de etiska reglerna för pressen föreskriver. I avsnitt 5:4 antogs att minskningen av publicering av namn, på grund av nyhetsvärderingsteoriernas krav på personifiering, skulle resultera i att man började ge andra kännetecken på brottslingen. Detta stämmer endast delvis: tidningarna anger främst kön och ålder på brottsling i stället för namn. Vad gäller andra kriterier för att beskriva en person, som adress, yrke, etnisk tillhörighet, social omgivning osv, finns det inte några större variationer över tid. Det finns däremot en utveckling inom de etiska reglerna (avsnitt 3:4:3) där fler och fler av sätten att antyda identitet preciserats som förbjudna.

I nyhetsvärderingsteorierna talar man om elitpersoncentrering. Resultaten av studien visar att såväl för namngivna som

icke namngivna gärningsmän i tidningarna finns en klar överrepresentation av brottslingar ur de högre socialgrupperna. Alla personer i socialgrupp 1 och 2 är naturligtvis inte elitpersoner i egentlig mening - men de tillhör ändå samhällets övre skikt.

Den ekonomiska och tekniska utvecklingen har varit stor under 1900-talet. Tidningarna har fått andra möjligheter att snabbt och detaljerat rapportera om händelser, bl a genom att snabbare kommunikationer gjort insamlande av uppgifter effektivare och teknisk/ekonomisk expansion möjliggjort en ökning av tidningens disponibla utrymme. Samtidigt har journalistkåren och journalistyrket professionaliserats. I och med dessa inre förändringar av tidningarna kunde också brottsrapporteringen bli mer detaljerad och snabb än tidigare. Resultaten av studien visar att tidningarna idag rapporterar mer än i början av seklet om tidiga skeden i utredningen av brott, d v s före domstols utslag. De analyserade mordfallen visar också, att tidningarna alltmer detaljerat börjat följa och skildra polisens spaningsarbete - och detaljerat kunnat beskriva och därmed utpeka gärningsmän som i dessa fall troligen är oskyldiga.

11:2 Utrymmet för etiska regler

Under seklets gång har etiska regler för pressen instiftats och utvecklats. Det började med vaga önskemål från Publicistklubben år 1900, och har därefter utvecklats successivt till ett heltäckande etiskt normsystem (avsnitt 3:4:3).

Vi har sett förändringar i brottsrapporteringen över tid främst vad gäller namngivning. Pressens etiska regler kan ligga bakom. Det kan också hända att det är andra mekanismer, i samhällsutvecklingen och det allmänna debattklimatet, som ligger bakom såväl de etiska reglerna som förändringen i brottsrapporteringen. Minskningen av namngivning i samband med brott går ju i samma takt för lindrigare brott, där de etiska reglerna tidigt manade till försiktighet, som för grövre brott där det länge faktiskt var tillåtet att publicera namn.

I övrigt har ingen större förändring skett i brottsrapporteringen på de punkter som publicitetsreglerna tar upp. Det kom t ex regler om att man inte skulle ange etnisk tillhörighet för brottslingar. Detta var något som tidningarna faktiskt mycket sällan angav vid tiden för denna regels tillkomst. Samma mönster finns på flera punkter.

Kanske är de etiska reglerna inte en pådrivare i saneringen av pressen, utan en "filt" som skall skydda pressen från inblandning från t ex staten. Regler stiftas, regler finns och man kan i varje sammanhang visa på att pressens egna organisationer sköter pressetiken bäst. Men samtidigt förbjuder reglerna i stor utsträckning sådant som tidningarna ändå inte gör, eller som de facto redan är förbjudet i lag.

Den norske forskaren Raaum (1986:46) uttrycker dilemmat så här:

"Når et yrkesetisk apparat opprettes - eller revideres - etter påtrykk utenfra, kan det vaere en taktisk manöver for å bedre fagets eller bransjens renommé. I så fall er det omsorgen for ens egen eller bedriftens virksomhet som er drivkraften, ikke hensynet til f.eks. mediets publikum eller dem man skriver om. Handlingsnormer som er resultat av en slik taktisk kalkyle ut fra egen fordel, må ikke forveksles med etikk. Public relations (PR) er en mer korrekt betegnelse."

Ett regelsystem på frivillig basis, skapat av en allians mellan tidningarnas ägare och anställda, kan naturligtvis inte stifta regler som allvarligt hotar tidningarnas intressen. Sådana regler skulle ingen följa. Däremot kan det vara så, att man genom att skapa en regel, som på utvecklingens dåvarande stadium inte hotade någons intresse, långt senare kan bromsa en utveckling som annars skulle ha skett.

Kanske har förbudet mot namnpublicering också en annan aspekt. Genom att inte publicera namn eller närmare igenkänningstecken på personer som sätts i samband med brott, skyddar sig pressen också från åtal för förtal enligt tryckfrihetsförordningen. En person kan känna sig aldrig så utpekad och ärekränkt, men är han inte namngiven krävs det förmodligen mycket för att han ens skall kunna få till stånd ett åtal för förtal, och ännu mer för att han skall kunna vinna processen. Medan processen pågår kan han dessutom vara viss om att det som kränkte honom sprids ännu mer, till ännu vidare kretsar.

11:3 Vilken betydelse har de etiska reglerna?

Om det nu skulle vara så, att de etiska reglerna tillkommit av mer eller mindre egoistiska skäl för att skydda pressen, och att förändringarna i journalistiken främst beror av yttre ekonomiska, tekniska och sociala förändringar - har de etiska reglerna då någon verkan? Är det någon mening med att de finns?

Ja. De etiska reglernas största verkan ligger inte i att de driver på, utan i att de bromsar. Framsynta publicister har skapat regler som egentligen inte har fått någon verkan förrän långt senare. Att reglerna förbjöd sådant som inte var särskilt vanligt då de instiftades, är en förutsättning för att de kunnat instiftas. Just då hotade de ingens intressen.

Runt 1920 tryckte man i brottsrapporteringen inte särskilt hårt på vilka brottslingar, eller för den delen några aktörer i artiklarna, var. Man angav namnet, men sällan några ytterligare upplysningar. Dåtidens tidningsmakare kan inte ha tyckt att det är någon svår sak att utesluta namnen - de var inte så viktiga. Notistidningarna gav oftast mycket kort-

fattad information på alla områden.

Tio eller tjugo år senare sitter tidningarna i en annan sits. Förbättrade ekonomiska och tekniska möjligheter gör att det finns plats i tidningen, och möjlighet att fylla den med fler upplysningar om varje ämne. Om vi åter diskuterar mina mordfall, är det nu man börjar att detaljbeskriva offrets skador, polisens arbete, mordplatsen, vittnena och misstänkta gärningsmän. Det är möjligt att det absolut inte skulle ha gått att införa ett förbud mot publicering av namn då - men eftersom det fanns och sedan längre tid var vedertaget följdes det. De etiska reglerna bromsade.

Jag håller för troligt, att brottsrapporteringens utveckling varit densamma, fast med namnpublicering och detaljerade skildringar av självmord av t ex engelsk modell om inte de etiska reglerna för pressen funnits så tidigt, och varit såpass etablerade, innan tidningarna fick de praktiska möjligheterna att skildra brott och brottslingar utförligt.

11:4 Avslutning

Brottsrapportering som sådan, tror jag är en bra och nyttig del av tidningen. Vi som läser tidningarna och lever i samhället behöver få veta vilka brott som sker, vad vi eventuellt skall akta oss för och vad som hänt i vår närhet. Brottsrapportering må vara negativ och eländig - men jag längtar i alla fall inte till den dag då det står på löpsedlarna att "två miljoner kvinnor tog sig oskadda och oantastade hem i går kväll". I brottsrapporteringen får vi veta det som avviker från det normala, och det normala är faktiskt att folk inte utsätts för brott.

Vad är då bra och dåligt inom brottsrapporteringen? Orden bra och dåligt kan betyda så mycket - men om vi här definierar ordet bra som i överensstämmelse med de etiska reglernas anda och bokstav, visar studien att den övervägande delen av brottsrapporteringen är bra brottsrapportering. Vi får korrekta och sakliga uppgifter om att, var och hur ett brott begåtts. I huvuddelen av artiklarna utpekar inte tidningarna någon person som skyldig.

Den dåliga brottsrapporteringen, där tidningarna ofta inte drar sig för att utpeka kanske oskyldiga människor och piska upp skräckstämningar, är inte någon särskilt stor del av den totala brottsrapporteringen, men det är tyvärr den som syns mest. Då brottet har högt nyhetsvärde tycks detta sätta alla sunda, kloka etiska överväganden ur spel, som vi sett i de analyserade mordfallen i den här rapporten. "Oavvisligt allmänintresse" är en generalklausul i de etiska reglerna som tycks sätta allt annat ur spel.

Vad är då "oavvisligt allmänintresse"? Det finns två möjliga tolkningar av betydelsen.

Den första, som tycks vara den vanligaste, är att det är något som allmänheten är intresserad av lika med nyfiken på. I så fall är såväl kända personers skilsmässorsaker som en anhållen misstänkts identitet av oavvisligt allmänintresse.

En annan betydelse av orden är att de betecknar vad som ligger i allmänhetens intressen, vad som är viktigt och relevant för allmänheten att veta. I så fall är det inte viktigt vem den misstänkte, men inte säkert skyldige mördaren är. Är han skyldig, så är han säkert förvarad och kan inte skada fler. Vad som däremot vore viktigt att få läsa i tidningarna vore vilken domare i hovrätten som snattar, vilka poliser som lagstridigt överskrider sina befogenheter och vilka personer av dem som är satta att förvalta vår gemensamma egendom som förskingrar. Det vore i allmänhetens intresse, så att vi kunde vidta mått och steg för att göra oss av med myndighetspersoner som missköter sig. Det är folkets rättighet i ett demokratiskt samhälle. Den här tolkningen av "oavvisligt allmänintresse" är dock i praktiken ack så ovanlig.

Till slut vill jag ändå poängtera, att huvuddelen av den totala brottsrapporteringen är bra brottsrapportering, som ger läsaren nyttig information på ett sansat sätt. En kanske alltför stor del av rapporten handlar om den lilla delen dålig kriminaljournalistik. Men det är ju så, enligt kriterierna för nyhetsvärdering, att det är det onormala som rapporteras....

TABELLBILAGA

Tabell B1:
Brottsrapporteringens veckodagsvariationer efter år (%)*

	1920	1935	1950	1965	1980
Må	14	13	9	9	8
Ti	14	13	13	14	11
On	15	18	14	14	17
To	14	12	17	19	20
Fr	17	20	18	18	16
Lö	17	19	15	14	17
Sö*	10	5	14	12	11
Summa %	100	100	100	100	100

*Obs att G-P inte utkom söndagar 1920 och 1935

Tabell B2:
Brottsplats och placering (%) 1920*

	Lokalt		Inrikes		Utland	
Förstasida**	11	(16)	3	(6)	3	(10)
Insida	89	(84)	97	(94)	97	(90)
Summa%	100	(100)	100	(100)	100	(100)

Antal artiklar: 137 (64)

*G-P:s förstasida var reserverad för annonser, varför DN:s siffror redovisas separat inom parentes.

**Artikeln helt eller delvis placerad på förstasida.

Tabell B3:
Brottsplats och placering (%) 1935*

	Lokalt		Inrikes		Utland	
Förstasida**	0	(0)	5	(2)	11	(12)
Insida	100	(100)	95	(98)	89	(88)
Summa%	100	(100)	100	(100)	100	(100)

Antal artiklar: 337 (119)

*G-P:s förstasida var reserverad för annonser, varför DN:s siffror redovisas separat inom parentes.

**Artikeln helt eller delvis placerad på förstasida.

Tabell B4:
Brottsplats och placering (%) 1950

	Lokalt	Inrikes	Utland
Förstasida**	20	21	17
Insida	81	79	83
Summa%	100	100	100

Antal artiklar:341

**Artikeln är helt eller delvis placerad på första sidan.

Tabell B5:
Brottsplats och placering (%) 1965

	Lokalt	Inrikes	Utland
Förstasida**	22	8	19
Insida	78	92	81
Summa%	100	100	100

Antal artiklar:484

**Artikeln helt eller delvis placerad på första sidan.

Tabell B6:
Brottsplats och placering (%) 1980

	Lokalt	Inrikes	Utland
Förstasida**	17	10	12
Insida	83	90	88
Summa%	100	100	100

Antal artiklar:246

**Artikeln helt eller delvis placerad på första sidan.

Tabell B7:
Brottsplats och artikelstorlek 1920 (%)

	Lokalt	Inrikes	Utland
Notis	29	48	57
Artikel	71	52	43
Summa%	100	100	100
Antal artiklar	38	69	30
Totalt antal artiklar	137		

Tabell B8:
Brottsplats och artikelstorlek 1935 (%)

	Lokalt	Inrikes	Utland
Notis	58	49	52
Artikel	42	51	48
Summa%	100	100	100
Antal artiklar	98	174	65
Totalt antal artiklar 337			

Tabell B9:
Brottsplats och artikelstorlek 1950 (%)

	Lokalt	Inrikes	Utland
Notis	38	34	29
Artikel	62	66	71
Summa%	100	100	100
Antal artiklar	125	146	70
Totalt antal artiklar 341			

Tabell B10:
Brottsplats och artikelstorlek 1965 (%)

	Lokalt	Inrikes	Utland
Notis	27	49	31
Artikel	73	51	69
Summa%	100	100	100
Antal artiklar	93	304	87
Totalt antal artiklar 484			

Tabell B11:
Brottsplats och artikelstorlek 1980 (%)

	Lokalt	Inrikes	Utland
Notis	28	42	42
Artikel	72	58	58
Summa%	100	100	100
Antal artiklar	75	111	60
Totalt antal artiklar 246			

Tabell B12:
 Artikelkategorier och brottsplats (%) 1920

	Lokalt	Inrikes	Utrikes
Rapport om brott, polisingripande etc	29	12	60
Uppföljning, utredning, misstänkt etc	27	20	27
Rättegång	29	45	13
Inlämnad anmälan, stämning etc	14	14	0
Lägesrapport:flera brott etc	0	0	0
Nedlagd utredning, åtal etc	0	7	0
Övrigt	2	3	0
Summa%	101	101	100
Antal artiklar	38	69	30
Totalt antal artiklar	137		

Tabell B13:
 Artikelkategorier och brottsplats (%) 1935

	Lokalt	Inrikes	Utrikes
Rapport om brott, polisingripande etc	20	21	54
Uppföljning, utredning, misstänkt etc	16	23	12
Rättegång	53	47	26
Inlämnad anmälan, stämning etc	3	3	3
Lägesrapport:flera brott etc	4	1	2
Nedlagd utredning, åtal etc	3	6	2
Övrigt	1	0	2
Summa%	100	101	101
Antal artiklar	98	174	65
Totalt antal artiklar	337		

Tabell B14:
 Artikelkategorier och brottsplats (%) 1950

	Lokalt	Inrikes	Utrikes
Rapport om brott, polisningripande etc	47	45	46
Uppföljning, utredning, misstänkt etc	20	26	23
Rättegång	28	24	21
Inlämnad anmälan, stämning etc	1	4	4
Lägesrapport:flera brott etc	3	0	0
Nedlagd utredning, åtal etc	0	1	0
Övrigt	1	0	6
Summa%	100	100	100
Antal artiklar	125	146	70
Totalt antal artiklar	341		

Tabell B15:
 Artikelkategorier och brottsplats (%) 1965

	Lokalt	Inrikes	Utrikes
Rapport om brott, Polisingripande etc	35	40	45
Uppföljning, utredning, misstänkt etc	17	25	26
Rättegång	34	29	21
Inlämnad anmälan, stämning etc	3	2	0
Lägesrapport:flera brott etc	6	3	1
Nedlagd utredning, åtal etc	2	1	0
Övrigt	1	0	7
Summa%	99	100	100
Antal artiklar	93	304	87
Totalt antal artiklar	484		

Tabell B16:
 Artikelkategorier och brottsplats (%) 1980

	Lokalt	Inrikes	Utrikes
Rapport om brott, polisgripande etc	33	39	57
Uppföljning, utredning, misstänkt etc	24	21	15
Rättegång	23	23	22
Inlämnad anmälan, stämning etc	7	6	0
Lägesrapport: flera brott etc	11	9	0
Nedlagd utredning, åtal etc	3	0	2
Övrigt	0	2	5
Summa%	101	100	101
Antal artiklar	75	111	60
Totalt antal artiklar	246		

Tabell B17
 Brottskategori och placering (%)

	Förstasida***	Insida	S:a%	antal
Utland	14	86	100	308
Mord, dråp	24	76	100	78
Misshandel	6	94	100	47
Övrigt våld	10	90	100	58
Våldtäkt	22	78	100	9
Övr sedlighet	21	79	100	14
Rån	17	83	100	35
Inbrott	7	93	100	124
Stöld, häleri	8	92	100	176
Bedrägeri mm*	9	91	100	171
Skattebrott	8	92	100	24
Allmänfarligt	12	88	100	48
Trafikbrott	5	95	100	77
Ordningsbrott	17	83	100	46
mot allm vsmht**	17	83	100	18
Sprit	10	90	100	19
Knark	14	86	100	22
Smuggling	11	89	100	28
Vapen	20	80	100	9
Tjänstefel	16	84	100	37
Övrigt	10	90	100	197

Totalt antal 1545

Tabell B18:

Brottstypernas placering i tidningarna 1920 (%)*****

	Utländska brott*	Brott mot person**	Egendoms- brott***	Övriga brott****	
Första- sida*****	3 (10)	6 (14)	3 (5)	7 (14)	
Insida	97 (90)	94 (86)	97 (95)	93 (86)	
Summa%	100(100)	100(100)	100(100)	100(100)	
Antal	29 (10)	16 (7)	34 (19)	58 (19)	Totalt
antal artiklar	137(64)				

*Alla typer av brott begångna i utlandet.

**Mord, dråp, misshandel, övriga våldsbrott, våldtäkt och övriga sedlighetsbrott.

***Rån, inbrott, stöld, häleri, bedrägeri mm, skattebrott.

****Allmänfarliga brott, trafik, ordning, brott mot allmän verksamhet, sprit, knark, smuggling, vapen, tjänstefel och övriga brott.

*****Artikeln helt eller delvis placerad på första sidan.

*****Eftersom G-P:s förstasida var reserverad för annonser, presenteras DN:s siffror inom parentes.

Tabell B19:

Brottstypernas placering i tidningarna 1935 (%)*****

	Utländska brott*	Brott mot person**	Egendoms- brott***	Övriga brott****	
Första- sida*****	1 (6)	5 (9)	1 (2)	0 (0)	
Insida	99 (94)	95 (91)	99 (98)	100 (100)	
Summa%	100(100)	100(100)	100 (100)	100 (100)	
Antal	65 (17)	22 (11)	136 (50)	114(41)	
Totalt antal artiklar	337(119)				

*Alla typer av brott begångna i utlandet.

**Mord, dråp, misshandel, övriga våldsbrott, våldtäkt och övriga sedlighetsbrott.

***Rån, inbrott, stöld, häleri, bedrägeri mm, skattebrott.

****Allmänfarliga brott, trafik, ordning, brott mot allmän verksamhet, sprit, knark, smuggling, vapen, tjänstefel och övriga brott.

*****Artikeln helt eller delvis placerad på första sidan.

*****Eftersom G-P:s förstasida var reserverad för annonser, presenteras DN:s siffror inom parentes.

Tabell B20:
Brottstypernas placering i tidningarna 1950 (%)

	Utländska brott*	Brott mot person**	Egendoms- brott***	Övriga brott****
Förstasida*****	16	27	16	23
Insida	84	73	84	77
Summa%	100	100	100	100
Antal	67	55	117	102

Totalt antal artiklar 341

*Alla typer av brott begångna i utlandet.

**Mord, dråp, misshandel, övriga våldsbrott, våldtäkt och övriga sedlighetsbrott.

***Rån, inbrott, stöld, häleri, bedrägeri mm, skattebrott.

****Allmänfarliga brott, trafik, ordning, brott mot allmän verksamhet, sprit, knark, smuggling, vapen, tjänstefel och övriga brott.

*****Artikeln helt eller delvis placerad på första sidan.

Tabell B21:
Brottstypernas placering i tidningarna 1965 (%)

	Utländska brott*	Brott mot person**	Egendoms- brott***	Övriga brott****
Förstasida*****	19	20	5	13
Insida	81	80	95	87
Summa%	100	100	100	100
Antal	86	76	168	154

Totalt antal artiklar 484

*Alla typer av brott begångna i utlandet.

**Mord, dråp, misshandel, övriga våldsbrott, våldtäkt och övriga sedlighetsbrott.

***Rån, inbrott, stöld, häleri, bedrägeri mm, skattebrott.

****Allmänfarliga brott, trafik, ordning, brott mot allmän verksamhet, sprit, knark, smuggling, vapen, tjänstefel och övriga brott.

*****Artikeln helt eller delvis placerad på första sidan.

Tabell B22:
Brottstypernas placering i tidningarna 1980 (%)

	Utländska brott*	Brott mot person**	Egendoms- brott***	Övriga brott****
Förstasida*****	12	12	15	11
Insida	88	88	85	89
Summa%	100	100	100	100
Antal	60	41	75	70

Totalt antal artiklar 246

*Alla typer av brott begångna i utlandet.

**Mord, dråp, misshandel, övriga våldsbrott, våldtäkt och övriga sedlighetsbrott.

***Rån, inbrott, stöld, häleri, bedrägeri mm, skattebrott.

****Allmänfarliga brott, trafik, ordning, brott mot allmän verksamhet, sprit, knark, smuggling, vapen, tjänstefel och övriga brott.

*****Artikeln helt eller delvis placerad på första sidan.

Tabell B24:
Brottstyp och artikelstorlek (%) 1920

	Utländska brott*	Brott mot person**	Egendoms- brott***	Övriga brott****
Notis	57	37	50	37
Artikel	43	63	50	63
Summa%	100	100	100	100
Antal	28	16	34	59

Totalt antal artiklar 137

*Alla typer av brott begångna i utlandet.

**Mord, dråp, misshandel, övriga våldsbrott, våldtäkt och övriga sedlighetsbrott.

***Rån, inbrott, stöld, häleri, bedrägeri mm, skattebrott.

****Allmänfarliga brott, trafik, ordning, brott mot allmän verksamhet, sprit, knark, smuggling, vapen, tjänstefel och övriga brott.

Tabell B25:
Brottstyp och artikelstorlek (%) 1935

	Utländska brott*	Brott mot person**	Egendoms- brott***	Övriga brott****
Notis	52	22	58	52
Artikel	48	78	42	48
Summa%	100	100	100	100
Antal	65	23	135	114

Totalt antal artiklar 337

*Alla typer av brott begångna i utlandet.

**Mord, dråp, misshandel, övriga våldsbrott, våldtäkt och övriga sedlighetsbrott.

***Rån, inbrott, stöld, häleri, bedrägeri mm, skattebrott.

****Allmänfarliga brott, trafik, ordning, brott mot allmän verksamhet, sprit, knark, smuggling, vapen, tjänstefel och övriga brott.

Tabell B26:
Brottstyp och artikelstorlek (%) 1950

	Utländska brott*	Brott mot person**	Egendoms- brott***	Övriga brott****
Notis	30	31	39	29
Artikel	70	69	61	71
Summa%	100	100	100	100
Antal	67	49	115	110

Totalt antal artiklar 341

*Alla typer av brott begångna i utlandet.

**Mord, dråp, misshandel, övriga våldsbrott, våldtäkt och övriga sedlighetsbrott.

***Rån, inbrott, stöld, häleri, bedrägeri mm, skattebrott.

****Allmänfarliga brott, trafik, ordning, brott mot allmän verksamhet, sprit, knark, smuggling, vapen, tjänstefel och övriga brott.

Tabell B27:
Brottstyp och artikelstorlek (%) 1965

	Utländska brott*	Brott mot person**	Egendoms- brott***	Övriga brott****
Notis	32	34	53	39
Artikel	68	66	47	61
Summa%	100	100	100	100
Antal	84	77	169	154

Totalt antal artiklar 484

*Alla typer av brott begångna i utlandet.

**Mord, dråp, misshandel, övriga våldsbrott, våldtäkt och övriga sedlighetsbrott.

***Rån, inbrott, stöld, häleri, bedrägeri mm, skattebrott.

****Allmänfarliga brott, trafik, ordning, brott mot allmän verksamhet, sprit, knark, smuggling, vapen, tjänstefel och övriga brott.

Tabell B28:
Brottstyp och artikelstorlek (%) 1980

	Utländska brott*	Brott mot person**	Egendoms- brott***	Övriga brott****
Notis	42	34	49	26
Artikel	58	66	51	74
Summa%	100	100	100	100
Antal	60	41	75	70

Totalt antal artiklar 246

*Alla typer av brott begångna i utlandet.

**Mord, dråp, misshandel, övriga våldsbrott, våldtäkt och övriga sedlighetsbrott.

***Rån, inbrott, stöld, häleri, bedrägeri mm, skattebrott.

****Allmänfarliga brott, trafik, ordning, brott mot allmän verksamhet, sprit, knark, smuggling, vapen, tjänstefel och övriga brott.

Tabell B29:
Brottskategori och placering, lokala brott (%).

	Förstasida***	Insida	tot%	antal
Mord, dråp	29	71	100	21
Misshandel	8	92	100	25
Övrigt våld	11	89	100	18
Våldtäkt	0	100	100	1
Övr sedlighet	40	60	100	5
Rån	14	86	100	14
Inbrott	14	86	100	36
Stöld, häleri	16	84	100	70
Bedrägeri mm*	15	85	100	47
Skatter	9	91	100	11
Allmänfarligt	44	56	100	9
Trafik	5	95	100	40
Ordning	23	77	100	22
mot allm vsmht**	20	80	100	5
Sprit	20	80	100	10
Knark	27	73	100	11
Smuggling	22	88	100	9
Vapen	0	100	100	3
Tjänstefel	25	75	100	8
Övrigt	6	94	100	64

429

*Bedrägeri, förskingring, förfalskning, check- och valutabrott
 **Våld/hot mot tjänsteman, våldsamt motstånd, uppvigling mm.
 ***Helt eller delvis placerad på förstasidan

Tabell B30:
Brottskategori och placering, inrikes brott (%).

	Förstasida***	Insida	tot%	antal
Mord, dråp	23	77	100	57
Misshandel	0	100	100	23
Övrigt våld	10	90	100	39
Våldtäkt	25	75	100	8
Övr sedlighet	12	88	100	8
Rån	19	81	100	21
Inbrott	7	93	100	88
Stöld, häleri	3	97	100	106
Bedrägeri mm*	6	94	100	124
Skatter	7	93	100	13
Allmänfarligt	5	95	100	39
Trafik	5	95	100	37
Ordning	12	88	100	24
mot allm vsmht**	15	85	100	13
Sprit	0	100	100	9
Knark	0	100	100	11
Smuggling	5	95	100	19
Vapen	33	67	100	6
Tjänstefel	14	86	100	29
Övrigt	12	88	100	130
				804

*Bedrägeri, förskingring, förfalskning, check- och valutabrott
 **Våld/hot mot tjänsteman, våldsamt motstånd, uppvigling mm.
 ***Helt eller delvis placerad på förstasidan

Tabell B31:
Namngivning och socialgrupp, artiklar om svenska brott med
angiven gärningsman (%) 1920.

	Ej namngivna	Namngivna	Org, företag etc
Ej angiven soc grp	50	14	100
Soc grp 1 och 2	30	55	0
Socialgrupp 3	20	25	0
Osäkra*	0	7	0
Summa%	100	101	100
antal	10	73	16

Totalt antal artiklar 99

*Titel angiven, men svår att placera in i socialgrupp.

Tabell B32:

Namngivning och socialgrupp, artiklar om svenska brott med
angiven gärningsman (%) 1935.

	Ej namngivna	Namngivna	Org, företag etc
Ej angiven soc grp	50	13	100
Soc grp 1 och 2	14	46	0
Socialgrupp 3	29	33	0
Osäkra*	7	8	0
Summa%	100	100	100
antal	101	124	19

Totalt antal artiklar 244

*Titel angiven, men svår att placera in i socialgrupp.

Tabell B33:

Namngivning och socialgrupp, artiklar om svenska brott med
angiven gärningsman (%) 1950.

	Ej namngivna	Namngivna	Org, företag etc
Ej angiven soc grp	61	32	100
Soc grp 1 och 2	17	33	0
Socialgrupp 3	20	33	0
Osäkra*	2	2	0
Summa%	100	100	100
antal	168	60	1

Totalt antal artiklar 229

*Titel angiven, men svår att placera in i socialgrupp.

Tabell B34:

Namngivning och socialgrupp, artiklar om svenska brott med
angiven gärningsman (%) 1965.

	Ej namngivna	Namngivna	Org, företag etc
Ej angiven soc grp	70	30	100
Soc grp 1 och 2	17	37	0
Socialgrupp 3	11	32	0
Osäkra*	1	1	0
Summa%	99	100	100
Antal	279	53	12

Totalt antal artiklar 344

*Titel angiven, men svår att placera in i socialgrupp.

Tabell B35:
Namngivning och socialgrupp, artiklar om svenska brott med
angiven gärningsman (%) 1980.

	Ej namngivna	Namngivna	Org, företag etc
Ej angiven soc grp	80	24	100
Soc grp 1 och 2	16	58	0
Socialgrupp 3	4	6	0
Osäkra*	0	12	0
Summa%	100	100	100
Antal	131	17	10

Totalt antal artiklar 158

*Titel angiven, men svår att placera in i socialgrupp.

Tabell B36:
Namngivna fördelade på brottskategorier och år.(%)

	1920		1935		1950		1965		1980	
	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja
Mord/dråp	0	8	2	3	5	10	6	26	9	6
Misshandel	0	0	4	2	3	7	6	2	5	12
Övrigt våld	0	10	4	3	7	2	6	0	4	6
Våldtäkt	10	0	0	0	0	0	2	0	2	0
Övr sedligh.	10	1	2	0	3	0	0	0	1	12
Rån	0	1	0	2	3	0	4	2	10	0
Inbrott	0	0	7	2	10	15	10	6	7	12
Stöld/häleri	40	8	22	13	18	5	16	9	8	0
Bedrägeri mm	10	22	12	42	11	19	9	21	8	6
Skatt	0	1	3	0	3	5	1	0	7	6
Allm. farligt	0	3	0	3	2	7	4	0	5	0
Trafik	10	0	16	5	6	7	8	4	6	0
Ordning	10	1	4	0	8	2	6	0	3	12
mot allm vsmh	0	1	2	3	1	2	2	0	0	0
Sprit	0	7	5	1	0	0	2	0	1	0
Knark	0	0	0	0	0	0	3	2	7	6
Smuggling	0	0	4	0	4	0	4	0	2	0
Vapen	0	0	0	0	1	0	1	0	1	0
Tjänste	10	11	0	2	1	2	3	4	3	0
Övrigt	0	23	14	19	15	17	8	25	11	24
	100	98	98	100	101	100	101	101	99	102
antal	10	73	101	124	168	60	279	53	131	17
Totalt antal	1017									

Tabell B37

Angivelse av ålder och namn i kombination i artiklar om svenska brott med angiven gärningsman utom artiklar med namngivna brottslingar (%) 1920.

	Kön anges ej	kön anges
Ålder anges ej	94	96
Ålder anges	6	4
Summa%	100	100
Antal	18	70
Totalt antal artiklar 88		

Tabell B38:

Angivelse av ålder och namn i kombination i artiklar om svenska brott med angiven gärningsman utom artiklar med namngivna brottslingar (%) 1935.

	Kön anges ej	kön anges
Ålder anges ej	95	83
Ålder anges	5	17
Summa%	100	100
Antal	22	121
Totalt antal artiklar 143		

Tabell B39:

Angivelse av ålder och namn i kombination i artiklar om svenska brott med angiven gärningsman utom artiklar med namngivna brottslingar (%) 1950.

	Kön anges ej	kön anges
Ålder anges ej	50	71
Ålder anges	50	29
Summa%	100	100
Antal	2	59
Totalt antal artiklar 61		

Tabell B40:

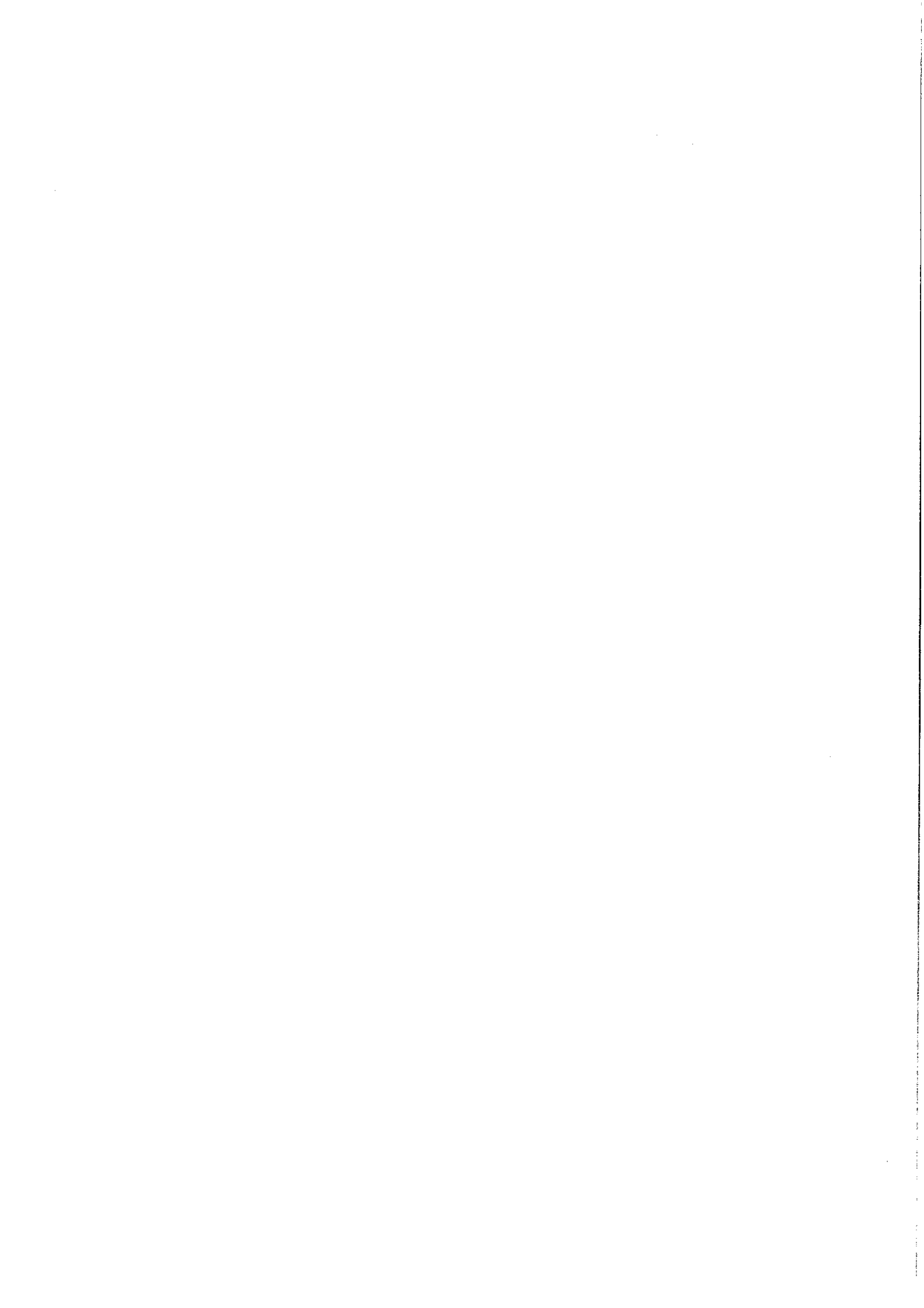
Angivelse av ålder och namn i kombination i artiklar om svenska brott med angiven gärningsman utom artiklar med namngivna brottslingar (%) 1965.

	Kön anges ej	kön anges
Ålder anges ej	87	56
Ålder anges	13	44
Summa%	100	100
Antal	15	50
Totalt antal artiklar 65		

Tabell B41:

Angivelse av ålder och namn i kombination i artiklar om svenska brott med angiven gärningsman utom artiklar med namngivna brottslingar (%) 1980.

	Kön anges ej	kön anges
Ålder anges ej	100	88
Ålder anges	0	12
Summa%	100	100
Antal	10	17
Totalt antal artiklar 27		

Etiska regler för press, radio och tv

I PUBLICITETSREGLER

Ge korrekta nyheter

1. Massmediernas roll i samhället och allmänhetens förtroende för dessa medier kräver korrekt och allsidig nyhetsförmedling.
2. Var kritisk mot nyhetskällorna. Kontrollera sakuppgifter så noggrant som omständigheterna medger, även om de tidigare har publicerats. Ge läsaren/mottagaren möjlighet att skilja mellan faktaredovisning och kommentarer.
3. Löpsedel, rubrik och ingress skall ha täckning i texten.

Ge plats åt bemötanden

4. Felaktig sakuppgift skall rättas, när det är påkallat. Den som har befogat anspråk att bemöta ett påstående skall beredas tillfälle till genmäle. Rättelse och genmäle skall i lämplig form publiceras utan dröjsmål och på sådant sätt att de kan uppmärksammas av dem som har fått del av de ursprungliga uppgifterna. Observera att ett genmäle inte alltid kräver en redaktionell kommentar.
5. Publicera utan dröjsmål Pressens Opinionsnämnds klandrande uttalanden i fall som rör den egna tidningen. Förfar på samma sätt med uttalanden från Allmänhetens Pressombudsman om ärendet inte hänskjutes till opinionsnämnden för bedömning.

Respektera den personliga integriteten

6. Avstå från publicitet, som kan kränka privatlivets helgd, om inte ett oavvisligt allmänintresse kräver offentlig belysning. Överväg särskilt noga publicering av familjetvister och vårdnadsärenden med hänsyn till den skada som kan förorsakas de berörda.
7. Iaktta stor försiktighet vid publicering av självmord och självmordsförsök särskilt av hänsyn till anhöriga och vad ovan sagts om privatlivets helgd.
8. Visa alltid ofören för brott och olyckor största möjliga hänsyn.
9. Framhåv inte i rubriker, på löpsedlar eller på annat sätt berörda personers ras, börd, nationalitet eller kön, om detta är ovidkommande eller kan uppfattas som misskrediterande. Samma princip gäller om yrkesbeteckningar, politisk tillhörighet eller religiös åskådning.

Var varsam med bilder

10. Vad som i dessa regler sägs gäller i tillämpliga delar även om bildmaterialet. Undvik bilder som kan kränka och sära.

11. Förfalska inte en bilds innehåll genom beskärning, montage eller missvisande bildtext. Icke autentiska bilder får inte utges vara autentiska.

Döm ingen ohörd

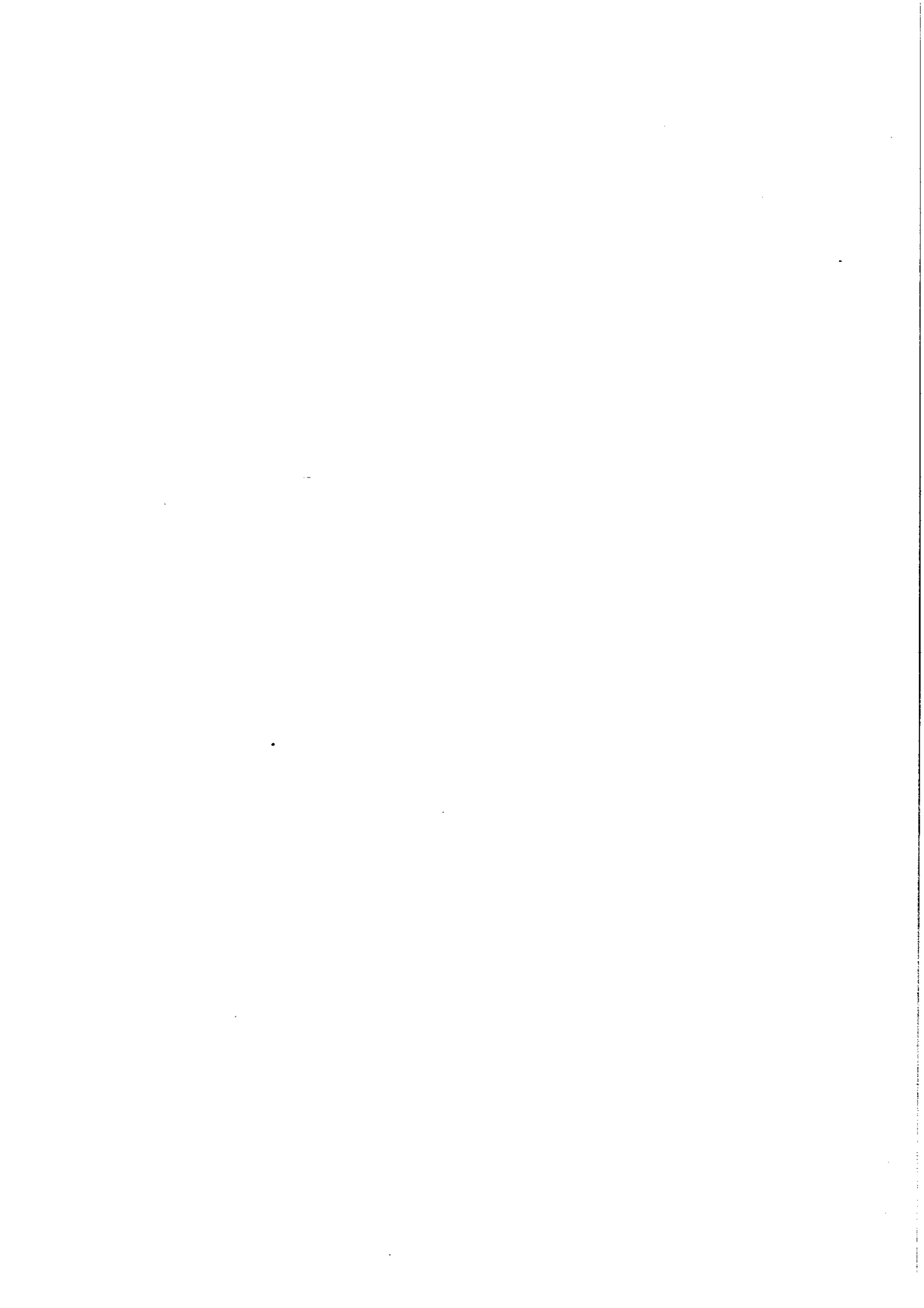
12. Sträva efter att ge personer, som kritiserats i faktaredovisande material, tillfälle att bemöta kritiken samtidigt. Var särskilt varsam i fråga om anmälningar till JO, KO, NO, advokatsamfundet och andra offentliga instanser. Var uppmärksam på att anmälningar och stämningsansökningar kan ha till enda syfte att skada den anmälda.
13. Publicera inte anmälan om brott utan att noga pröva om anmälan kan anses grundad. Återge inte ovidkommande uppgifter om personer, som har nämnts i samband med brott.
14. Föregrip inte domstols eller därmed jämförbar myndighets avgörande genom att ta parti i skuldrågan. Återge båda parternas ståndpunkter. Har ett mål refererats, bör även domen eller annat avgörande redovisas.

Var försiktig med namn

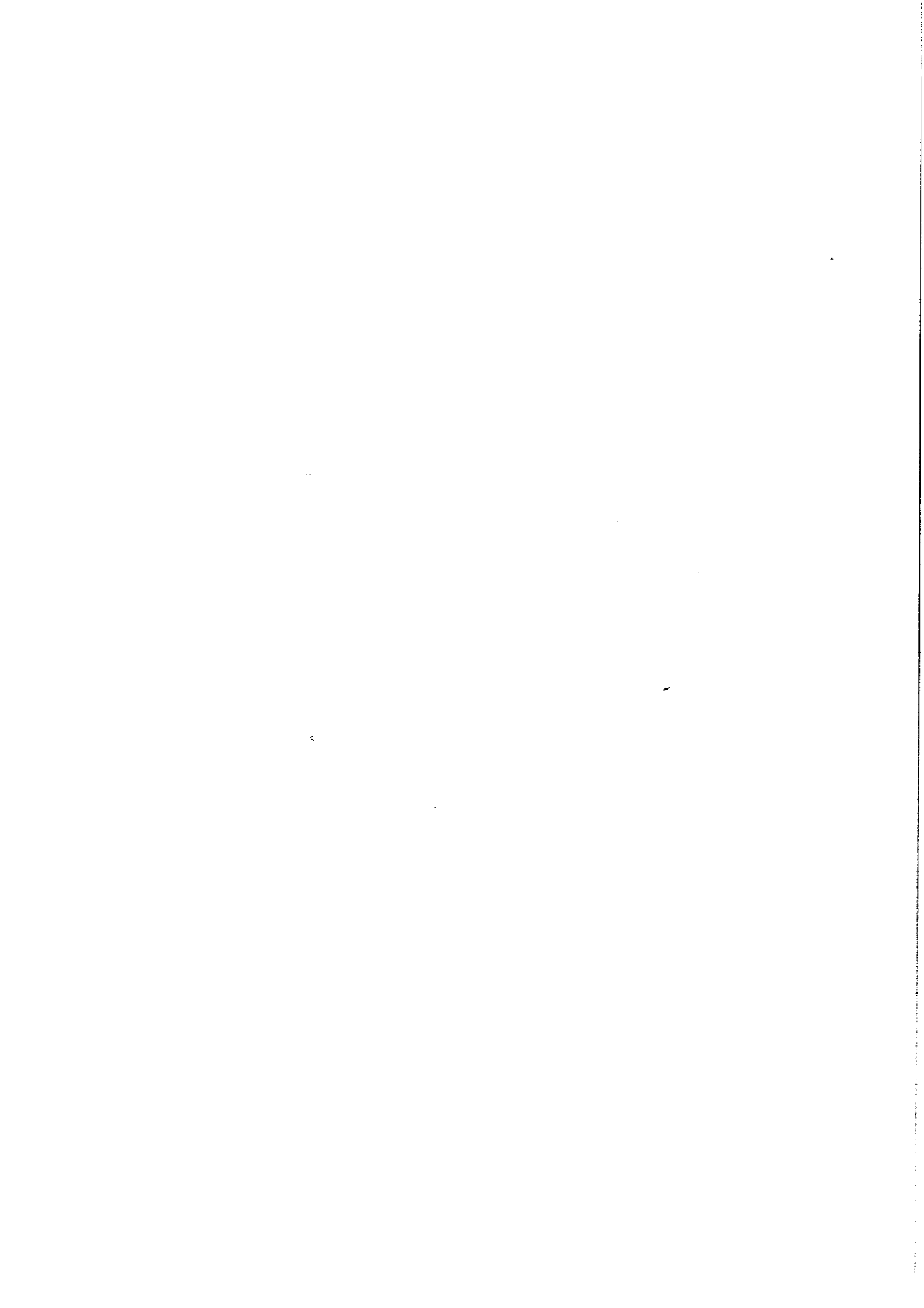
15. Avstå från namnpublicering, som kan skada, om inte ett uppenbart allmänintresse kräver att namn anges. Detta gäller bl a till offentliga myndigheter anmälda, för brott misstänkta eller dömda personer.
16. Om inte namn anges undvik att publicera bild eller att lämna uppgift om text yrke, titel, ålder, nationalitet, kön, som gör det möjligt att identifiera vederbörande.
17. Omnamn inte att personer dömts i tidigare brottmål, om inte särskilt starka skäl föreligger.
18. Granska kritiskt uppgifter om personer som är efterlysta vid polisutredning.
19. Observera att hela ansvaret för namn- och bildpublicering faller på den som återger materialet.

KOMMENTAR TILL DEL I

För tolkning av begreppet "god publicistisk sed" svarar för pressens del i första hand Pressens Opinionsnämnd samt i ärenden som inte hänskjuts till nämnden Allmänhetens Pressombudsman. Det bör uppmärksammas att Pressens Opinionsnämnd och Allmänhetens Pressombudsman ej prövar fråga om avsteg från reglerna i radio- eller tv-program. För granskning av dessa program finns den av regeringen utsedda Radionämnden. Opinionsnämndens utslag publiceras förutom i den klandrade tidningen i refererande form i Pressens Tidning och tidningen Journalisten. Abonnemang på nämndens utdrag kan beställas hos TU. Pressens Samarbetsnämnd (PK, SJF och TU) utger årligen en sammanfattning av de ur principiell synpunkt viktigaste ärendena hos opinionsnämnden. Radionämndens beslut kan rekvideras hos nämndens kansli.

1 Tidning	1 G-P	2 DN			
2 År	1 1920	2 1935	3 1950	4 1965	5 1980
3 Vecka	1 26/3 - 1/4		2 25/9 - 1/10		
4 Veckodag	1 Måndag	2 Tisdag	3 Onsdag	4 Torsdag	5 Fredag
	6 Lördag	7 Söndag			
5 Placering	1 Front	2 Front/forts	3 Puff	4 Inside	
6 Storlek	1 Notis	2 Artikel			
7 Artikeltyp	1 Rapport om brott, polisingripande etc				
	2 Uppföljning: utredning, misstänkt, häktad etc.				
	3 Rättegång				
	4 Inlämnad anmälan, stämning etc				
	5 Flera brott/gärningsmän etc i en artikel				
	6 Nedlagd utredning/åtal etc				
	7 Övrigt:verkställd dödsdom, rymning etc				
8 Brottplats	1 Lokalt	2 Inrikes	3 Utrikes		
9 Huvudsaklig brottskategori					
10	00 Utland				
	01 Mord,dråp				
	02 Misshandel				
	03 Övriga våldsbrott				
	11 Våldtäkt				
	12 Övriga sedlighetsbrott				
	20 Rån				
	21 Inbrott				
	22 Stöld och häleri				
	30 Bedrägeri, förskingring, förfalskning, check- och valutabrott				
	31 Skattebrott				
	40 Allmänfarliga brott: mordbrand, bombattentat mm				
	41 Trafikbrott				
	42 Ordningsbrott, fylleri, skadegörelse etc				
	43 Brott riktade mot allmän verksamhet: Våld/hot mot tjänsteman, våldsamt motstånd, uppvigling etc				
	44 Brott mot lagar om tillverkning och försäljning av alkohol				
	45 Narkotikabrott				

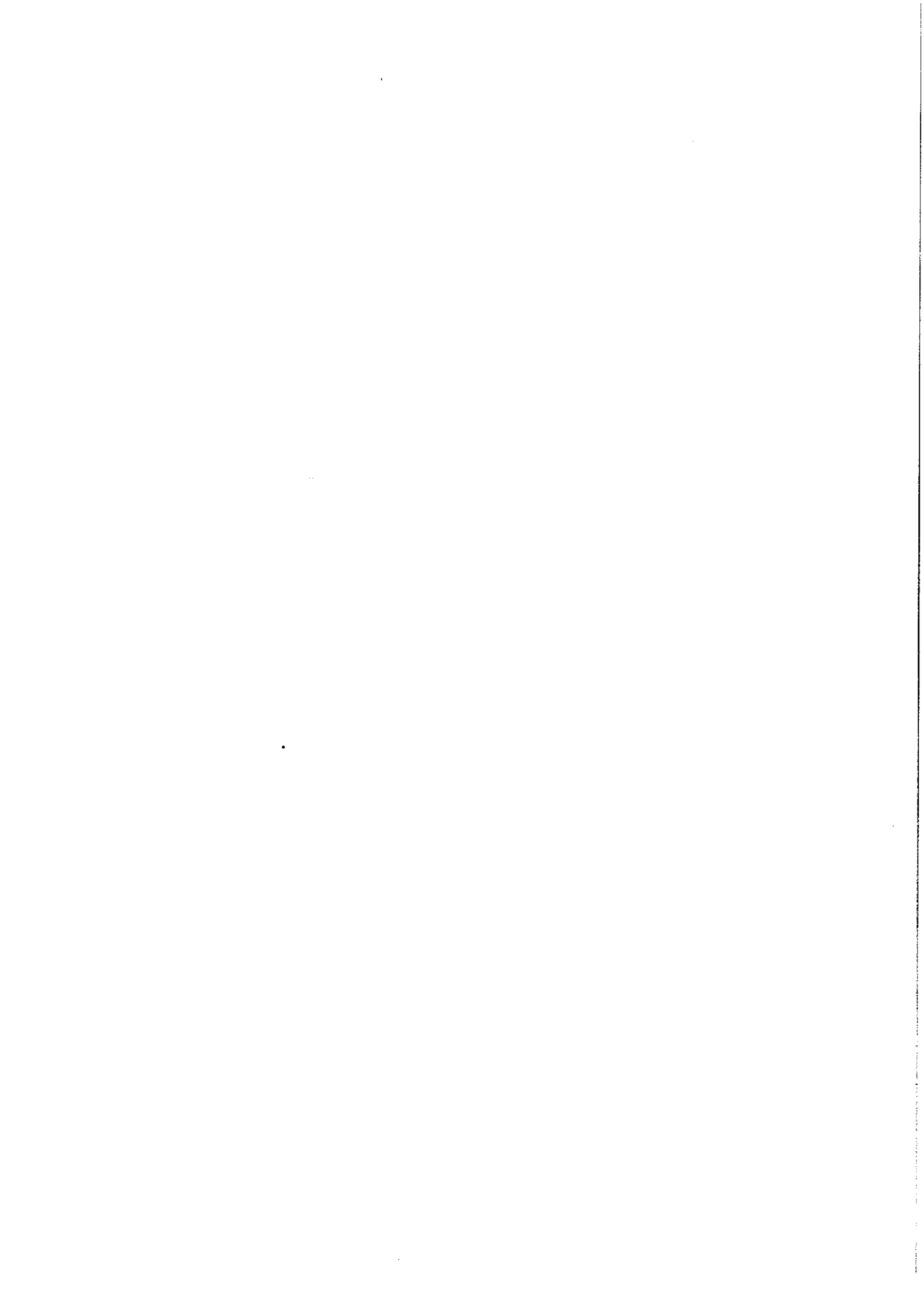
47 Smuggling

48 Brott mot vapen-, jakt- och fiskelagstiftning

49 Övriga brott

50 Tjänstefel

- 11 Har dom i målet fallit? 1 nej 2 Ja
- 12 Vem är gärningsman? 1 ingen 2 En person
3 flera personer
4 företag/organisation
5 stat/myndighet/kommun
- 13 Anges gärningsmans namn? 1 Nej 2 Ja
- 14 Anges gärningsmans adress? 1 Nej 2 Region/län 3 Kommun
4 Stadsdel/by 5 Gata
6 Fullständig adress
- 15 Anges gärningsmans yrke/titel?
1 Nej
2 Socialgrupp 1 och 2
3 Socialgrupp 3
4 Osäker
- 16 Finns bild på gärningsman? 1 Nej 2 Ja
- 17 Finns uppgift om tidigare brott som begåtts av gärningsman?
1 Nej 2 Ja
- 18 Uttalar man sig om gärningsmans "moral" och vandel?
1 Nej 2 Ja
- 19 Anges gärningsmans arbetsplats eller -kamrater?
1 Nej 2 Ja
- 20 Anges gärningsmans etniska tillhörighet?
1 Nej 2 Ja
- 21 Anges ålder? 1 Nej 2 Ja
- 22 Anges kön? 1 Nej 2 Ja
- 23 Beskrivs gärningsmans familj?
1 Nej 2 Ja
- 24 Beskrivs gärningsmans släkt?
1 Nej 2 Ja
- 25 Beskrivs gärningsmans grannar?
1 Nej 2 Ja
- 27 Beskrivs gärningsmans personliga egenskaper/vanor?
1 Nej 2 Ja
- 28 Är det ett efterlysningssignalement?
1 Nej 2 Ja

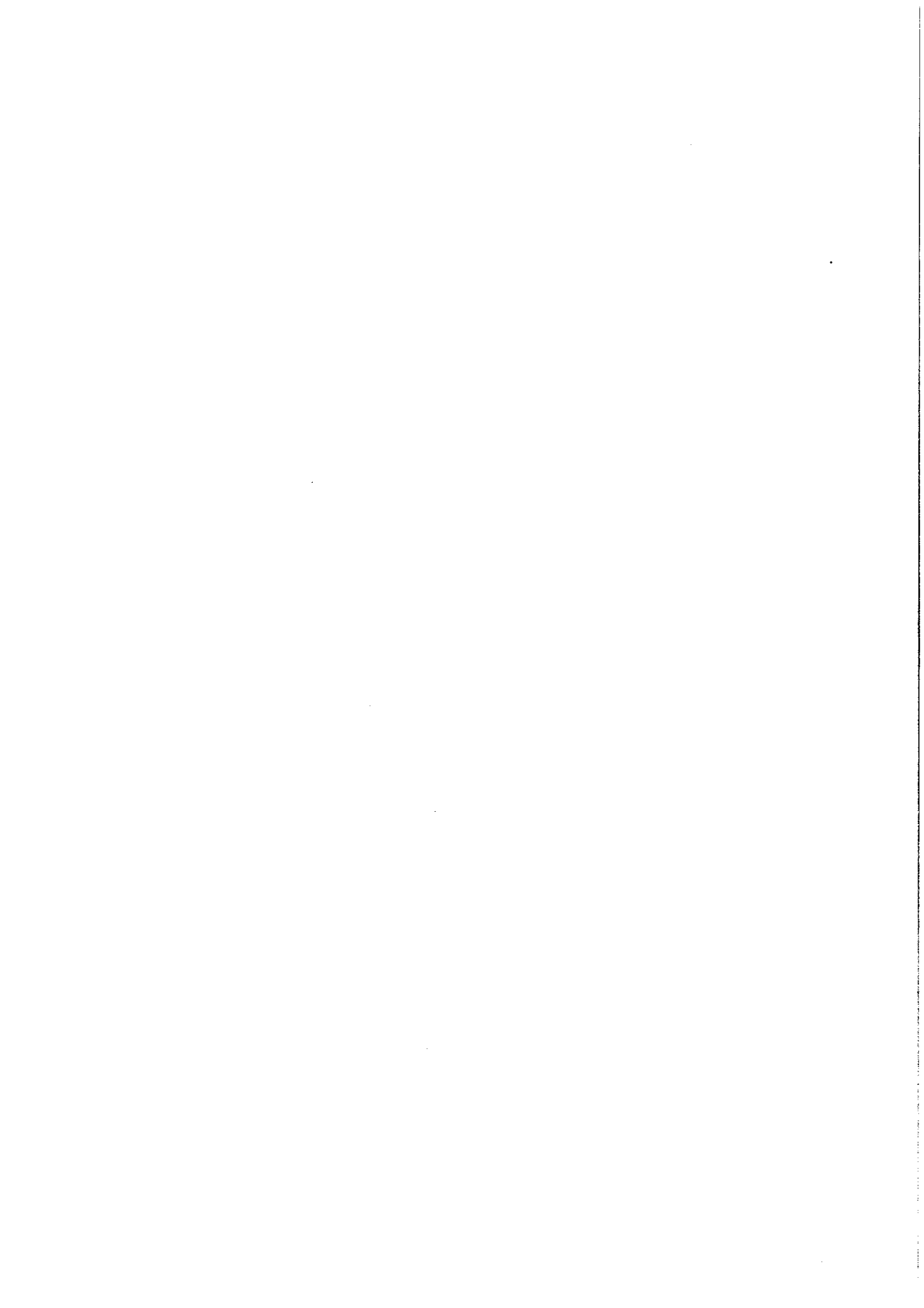

- 1 t o m 4 är tillsammans med rubriken, som antecknades på kodblanketten, artikelns identifikationsnummer.
- Variabel 5 Anger var i tidningen artikeln står. En notis på första sidan uppmärksammas mer än en notis inne i tidningen, t ex.
- Variabel 6 Anger storleken. Som notis räknas allt som är mindre eller lika med 1/7 av hel spalt.
- Variabel 7
- 1 Alla artiklar där brottet är färskt: "Under gårdagskvällen greps...", "Natten till tisdag var det inbrott..." är ett par typiska inledningar på artiklar som kodats i denna kategori.
 - 2 Inom denna kategori samlas dels uppföljningar till brott som läsekretsen antas känna till, eller till brott som skett för en tid sedan oavsett om tidningen då skrivit om dem eller ej. "Hjopolisen grep i natt en man som misstänks vara skyldig till den våg av inbrott som svept över Sörmland..."
 - 3 Här finns alla faser av rättegång: beslut, pågående rättegång, domar och överklaganden.
 - 4 I kategorierna ovan börjar historien med att ett brott sker, och sedan gäller det att hitta den som gjort det. Den här kategorien innehåller artiklar där förhållandena är de motsatta: någon anmäler en person för polisen, som sedan har att utreda om något brottsligt skett eller ej. "NN har anmält XX för en utebliven aktieemission, vilket NN hävdar är ett kontraktsbrott..."
 - 5 Ibland skrivs artiklar där man rapporterar flera brott i klump, som en lägesrapport. Det kan t ex gälla ordningssituationen i helgen eller flera domar som avkunnats vid tinget igår.
 - 6 Här samlas artiklar som redogör för nedlagda utredningar, åtal etc. Här finns t ex uppföljningar till artiklar av typ 4: "I polisutredningen av NN:s anmälan har framkommit att kontraktet inte kan anses...."
 - 7 Här har jag samlat de artiklar som inte passar in under någon av ovanstående kategorier, men ändå otvivelaktigt behandlar brott och brottslingar. Det kan vara en notis om hur ambassadpersonal besökt en dödsdömd svensk i Alcatraz, eller en artikel om hur "farligstämpelade" fångar behandlas på Kumlafängelset.
- Variabel 8 Brottsbegångna inom utgivningsorten är sådana som skett i eller i omedelbar närhet av nuvarande Göteborgs- resp Stockholms kommuner.
- Variabel 9-10 Där artikeln nämner flera olika brott knutna till samma person eller grupp, har jag som huvudsaklig brottskategori valt den som täcker in flest brott: den som t ex gjort inbrott och stölder har kodats under "stöld", eftersom man vid inbrott begår

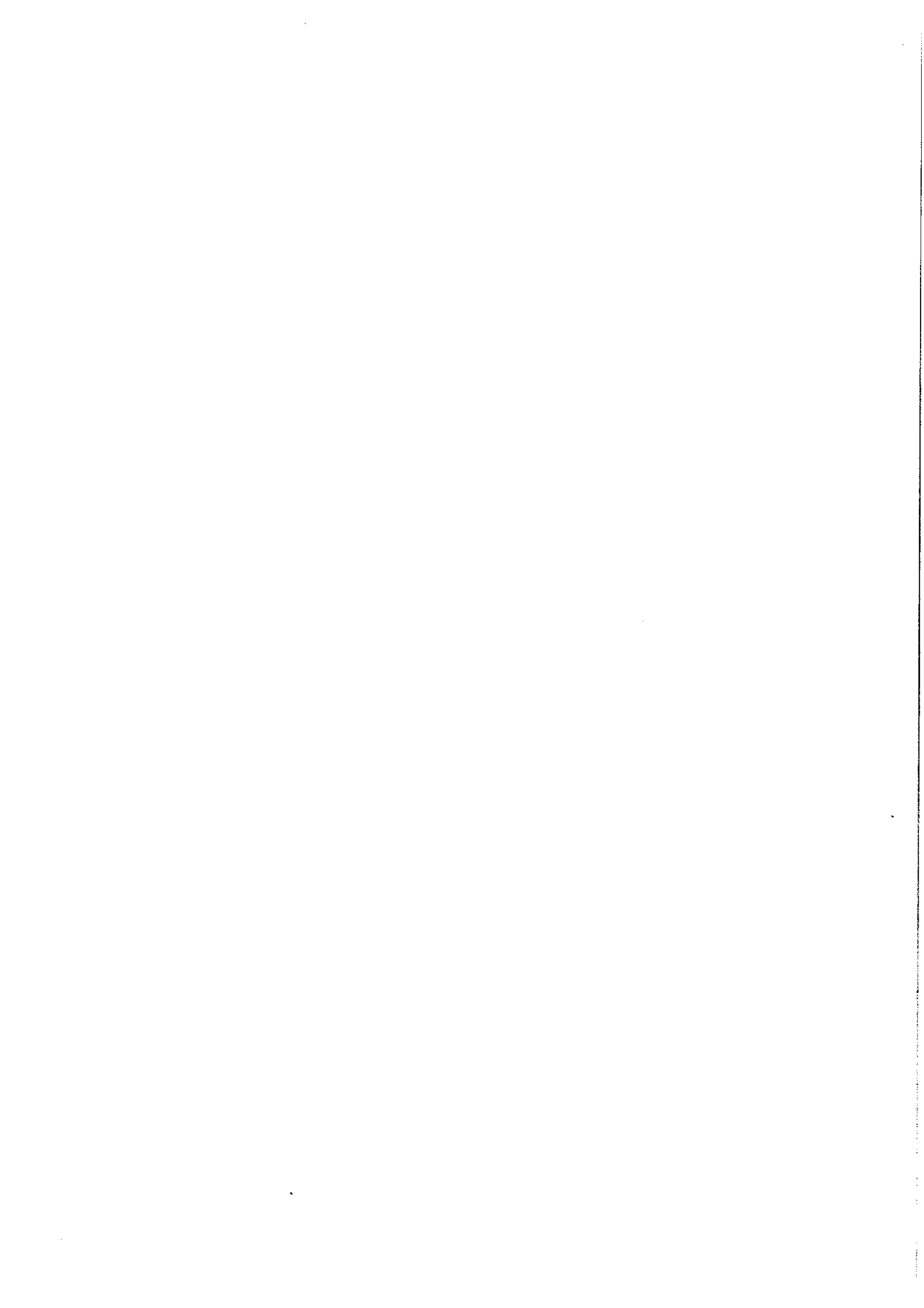

stöld. Där rubriken anger brottskategori har jag valt denna, försåvitt det inte i artikeln finns fler och grövre brott angivna som bättre beskriver huvudsaklig brottskategori. Ett exempel på detta är artikeln "Bankdirektör fångade checkbedragaren", och bedragaren visade sig vara en person som polisen sökt för ett stort antal inbrott, vid vilka han tillgripit checkblanketterna. Inbrotten var fler, alltså kodades artikeln under "inbrott". 49 "Övriga brott", är den enda kategori som behöver förklaras närmare av brottskategorierna. Här finns dels rättegångsreferat från äldre tid där det inte gått att utläsa av artikeln vad svaranden är anklagad för, dels diverse rymningar, tryckfrihetsbrott, förtal etc som jag efter provkodning bedömde inte skulle kunna fylla egna kategorier.

- Variabel 11 Denna variabel finns med för att kontrollera följande variabel. Så länge domstolen inte sagt sitt finns det risk att tidningen utpekar personer som inte är skyldiga till brott.
- Variabel 12 Här har jag skiljt privatpersoner från dels privata organisationer som föreningar eller företag, dels från offentliga organisationer på olika nivåer.
- Variabel 13 Om det finns t ex flera dömda personer i artikeln, och namn anges för någon av dem, har jag kodat det som att namn finns angivet.
- Variablerna 14, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, är olika kännetecken man kan ge på en person i text eller bild. Bild på ett hus i namngiven ort har jag således kodat som angivande av fullständig adress, om det är bostaden, och som uppgift om arbetsplats, om bilden föreställer företaget där den misstänkte arbetar.
- Variabel 15 Där den misstänktes/gärningsmannens yrke angetts i artikeln, har jag med hjälp av tabell 3:1 i Erikson-Åberg mfl delat in dessa socialgruppsvis. Om det endast angetts "yngling", "fru" etc som titel har jag kodat det som om ingen uppgift finns om socialgrupp. Anges däremot att ynglingen är "son till en läkare" och frun "gift med en diversearbetare", har dessa kodats som socialgrupp 1 och 2 resp socialgrupp 3. Jag har slagit samman socialgrupperna 1 och 2 för att slippa omöjliga gränsdragningar. Ofta finns det ingen uppgift om hur stort "direktörens" företag är. Kategori 4, osäker, innehåller personer som angetts vara "falska ädlingar", "f d direktörer" och så vidare. Det finns i och för sig en titel/ett yrke angivet, men det är ändå omöjligt att avgöra socialgrupps-tillhörigheten.

- Variabel 17 Tidigare brott anges om man nämner att den misstänkte tidigare dömts för brott. Om en nyligen gripen person även misstänks för andra brott än det han gripits för, har jag tagit med dessa i bedömningen av variabel 9-10, huvudsaklig brottskategori.
- Variabel 18 Om det i artikeln finns omnämningen av typ "har tidigare varit känd som nykter och arbetsam" eller "har en längre tid haft problem i umgänget med kvinnor" anser jag att man har uttalat sig om gärningsmannens vandel och moral.
- Variabel 27 Om artikeln innehåller uppgift om platser, föreningar, restauranger etc som den misstänkte har för vana att besöka, eller personliga egenskaper typ "alltid klädd i keps", "enarmad", "tatuerad", "ovanligt röd i ansiktet" etc som gör gärningsmannen enklare att identifiera har jag kodat det som att artikeln innehåller uppgift om gärningsmans vanor och personliga egenskaper.
- Variabel 28 Om man gett upplysningar om t ex klädsel, ålder, kön osv i avsikt att läsaren skall känna igen personer som är efterlysta har artikeln fått ett "ja" under denna kategori.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

- Arnö, Ivar: Publicistklubben 90 år 1874-1964. Stockholm 1964
- Aspelin, Erland: Pressens brottsinformation. En studie av brottsreferat Stockholm 1982
- Axberger, Hans Gunnar: Tryckfrihetens gränser. Helsingborg 1984
- Bernhardsson, CG: Mordkommissionen efterlyser - ouppklarade mord 1890-1963 del 1 och 2. Stockholm 1964
- Börjesson, Britt, Wählander, Annika: Textreklam och textliknande reklam. En studie av normer och regler i gränslandet mellan redaktionell text och reklam. Projektarbete, Informations-teknik Göteborg 1987
- Cars, Torsten, Danowsky, Peter: Pressen inför rätta Stockholm 1982
- Dahlgren, Peter: Pressens bild av brottsligheten Stockholm 1987
- Det kriminella reportaget. Pockettidningen R 6/71
- Enmark, Romulo: Arbetarfamilj i teori och empiri Göteborg 1987
- Enmark, Romulo: Mamma, pappa, barn Göteborg 1986
- Eriksson/Åberg m fl: Välfärd i förändring, levnadsvillkor i Sverige 1968-1981 Arlöv 1984
- Frykman, Jonas, Löfgren, Orvar: Den kultiverade människan Stockholm 1986
- Frykman, Löfgren (red): Modärna Tider Lund 1985
- Furhoff, Lars: Dagspressen i Sverige Stockholm 1965
- Furhoff, Lars: Makten över journalistiken Stockholm 1986
- Gans, Herbert: Deciding what's news New York 1980
- Ghersetti, Marina: Svensk politisk journalistik under 1900-talet om pressens ökte betydelse i förbindelse med riksdagsvalgene Projektarbete Informationsteknik, Göteborg 1981
- Guteland, Holmberg, Hägerstrand, Karlqvist, Rundblad: Ett folks biografi befolkning och samhälle i Sverige från historia till framtid. Uddevalla 1983
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart: Massmedier. Stockholm 1986
- Hellmark, Lindberg, Nilsson: Ni har väl läst tidningen idag? Halmstad 1969
- Hvitfelt, Håkan: På första sidan, en studie i nyhetsvärdering. Stockholm 1985
- Hofer, Hanns von: Brott och straff i Sverige. Historisk kriminalstatistik 1750-1984. Stockholm 1985

- Hultman, Hans, Nyman, Charlotta: Världen i Göteborgs-Posten
Projektarbete, Informationsteknik Göteborg 1986
- Lowery, Sharon, DeFleur, Melvin L: Milestones in mass communication research. Media effects New York 1983
- Lyttkens, Lorenz: Den disciplinerade människan Stockholm 1986
- Massmedia 86-87 Handbok för journalister, informatörer och andra som följer press, radio och TV. Södertälje 1986
- McQuail, Denis: Masskommunikationsteorier Lund 1984
- Norström, Thor: Urval och publicering Stockholm 1971
- ...och så tillbaka till Norrmalmstorg. Pockettidningen R 1/74
Publicistklubben 1901 Stockholm 1901
- Publicistklubbens Årsberättelse 1933 Stockholm 1933
- Publicistklubbens Årsberättelse 1924 Stockholm 1934
- Publicistklubbens Årsbok 1952 Stockholm 1952
- Publicistklubbens Årsbok 1953 Stockholm 1953
- Raaum, Odd: Pressens tövelige etikk Oslo 1986
- Rosengren, Karl-Erik: Sociologisk metodik Stockholm 1976
- Rydén, Per: Vår dagliga läsning. Stockholm 1981
- Rättsstatistisk Årsbok 1986. Stockholm 1985
- Spelregler för press radio tv Pressens samarbetsnämnd,
Stockholm 1978
- Spelregler för press radio tv Pressens samarbetsnämnd,
Stockholm 1988
- Statistisk Årsbok för Sverige 1920. Stockholm 1920
- Statistisk Årsbok 1987. Stockholm 1986
- Stertzell, Fredrik: God publicistisk sed. Stockholm 1971
- Tuchman, Gaye: Making News New York 1978
- Weibull, Lennart: Publicistisk sed. Ett forskningsprogram om ett regelsystem och dess betydelse för svensk journalistik.
Arbetsrapport nr 30, Avdelningen för masskommunikation,
Göteborg 1988.
- Westerståhl, Jörgen, Johansson, Folke: Bilden av Sverige
Kristianstad 1985.

1
2
3

4
5
6

